

SKAS

2 2016

HISTORIAALLISET LÄHTEET MAASEUTUARKEOLOGIASSA | KYLÄKALMISTOT
MUINAISJÄÄNNÖKSINÄ | KATSAUS MUINAISUUTEMME JÄLJET -TEOKSEEN

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND

SKAS-lehti välittää tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan artikkeleita, kirja- ym. arvosteluja ja muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja. Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto päätoimittajalle viimeistään kuukautta ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan sähköpostitse liitetiedostoina Microsoft Word- tai rtf- tiedostomuotoon tallennettuina ilman tekstiin tehtyjä muotoiluja. Pitkiin artikkeleihin liitetään alle 100 sanan englanninkielinen abstrakti.

Värikuvat toimitetaan päätoimittajalle JPG- tai TIFF-tiedostomuodossa ja kuvien koko tulisi olla vähintään n. 15 x 10 cm resoluutiolla 300 ppi (1800 x 1200 pikseliä).

Julkaisija:

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.
Osoite: C/O Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto.

Päätoimittaja:

Dos. Georg Haggrén
Parrukuja 9 B 26, 02620 Espoo
Puh. 040-771 5640
georg.haggren@helsinki.fi

Toimittajat:

Eva Ahl-Waris
eva.ahlwaris@gmail.com
Tuuli Heinonen
tuuli.t.heinonen@helsinki.fi
Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@gmail.com
Tarja Knuutinen
tarja.knuutinen@helsinki.fi
Juha Ruohonen
jukaru@utu.fi

Toimituskunta:

Terhi Mikkola
termikkola@gmail.com
Marianna Niukkanen
marianna.niukkanen@museovirasto.fi
Jussi-Pekka Taavitsainen
justaa@utu.fi
Tanja Ratilainen
tanrat@utu.fi
Timo Ylimaunu
timo.ylimaunu@oulu.fi

Abstraktien kieliasun tarkistus:

Rodger Juntunen

skas-lehti@skas.fi

Kannen ja seuran logon suunnittelu:

Mikael Nyholm

Kannen kuva: Detalji Maskun villaintarsiatyöstä. Kuva: Suomen kansallismuseo / Elina Helkala.

Pääkirjoitus

- 2 Medvastö ja sattuman rooli
tutkimuksessa
Georg Haggrén

Tutkimuksia

- 3 Historialliset lähteet kylätonttikohteella –
Esimerkkinä Vantaan Mårtensby
Tuuli Heinonen
- 11 Naudan hampaita ja nauriskuoppia –
Kyläkalmistot muinaisjäänöstyyppinä
Anna-Maria Salonen

Katsaukset

- 25 Suomen vanhan ihmiselämän vaiheet
Kokonaisesitys esihistoriamme alusta
keskiajan loppuun
Markus Hiekkanen

Ajankohtaista

- 44 Textilen från Masku konserverad och
undersökt
Eva Ahl-Waris
- 46 Lyhyt kommentti Ilari Aallon artikkelissa esiintyneeseen väärinkäsitykseen tiilentekijöiden merkkien merkityksestä tiilitutkimukselle
Tanja Ratilainen

Arvosteluja

- 48 Tuore teos Tanskan – ja Skandinavian –
lasiteollisuuden varhaisvaiheista
Georg Haggrén
- 50 Fräscht om fältarkeologi
Eva Ahl-Waris

Jäsenistölle

- 53 Yhdistyksen sääntömääräinen
kevätkokous 4.4.2017
- 54 SKAS lehti uudistuu – Tidningen SKAS
förnyas

PÄÄKIRJOITUS

MEDVASTÖ JA SATTUMAN ROOLI TUTKIMUKSESSA

Tutkimustyön tulee olla systemaattista ja johdonmukaista. Esimerkiksi inventoinnissa tärkeitä on systemaattinen karttojen, kirjallisuuden ja raporttien läpikäynti sekä tunnollinen maastotyö. Jos aikaa on, tutkimusta voi täydentää läpikäymällä historiallisia lähteitä. Niistä saattaa löytyä arkeologisia havaintoja täydentävää tietoa – ja vastauksia kysymyksiin. Tärkeitä on suunnitelmallisuus ja ajankäytön mielekkyyden arvioiminen. Joskus avuksi saattaa tulla sattuma – eikä sille sovi ummistaa silmiään.

Syksyllä 2007 – kymmenen vuotta sitten – teimme kahden kollegan kanssa keskiaikaisten kylätonttien inventointia läntisellä Uudellamaalla. Aihepiiri oli tuolloin tutkimuskohteena tuore ja uutta löydettävää riitti. Löytämistämme kohteista mieliinpainuvimpia oli Kirkkonummen Medvastö, jonne peruskartalta kylän taloista erillään oleva lupaava paikannimi Byviken meidät johdatti. Nimi indikoi kadonnutta asutusta, jota ei löydy vanhimmiltakaan kartoilta. Kun maanmittari vuonna 1779 oli käynyt Medvastössä, ei Byvikenin rannoilla enää ollut asutusta, mutta viljelyksiä siellä yhä oli. Keskiajan lopun pienestä kylästä oli jäljellä vain yksi talo. Sekin sijaitsi sivussa entisestä kotilahdesta.

Inventoinnissa Medvastön autioituneelta kylätontilta löytyi useita rakennusten jäännöksiä keskiajan ja uuden ajan alun taitteelle tyypillisine uunikumpuineen. Kyse oli poik-

keuksellisen hyvin säilyneestä kohteesta. Inventoinnissa ei sattumalla juuri ollut osuutta, kohde löytyi systemaattisen etsinnän tuloksena. Sattuma astui peliin kymmenen vuotta myöhemmin.

Menneellä viikolla olin Riksarkivetissa Tukholmassa käymässä läpi Vuorikollegiolle saapuneiden kirjeiden sarjaa aivan muuhun tutkimukseen liittyen. Keskeltä nidettä tuli yllättäen vastaan Kirkkonummen kesäkärajillä 9.8.1641 annettu kihlakunnanoikeuden todistus. Vänrikki **Hans Erichsson (Hjerta)** oli tuolloin ollut ottamassa viljelykseen Medvastössä sijainneen **Henrich Mårtenssonin** autiotilan. Jo 20 vuotta autiona olleella tontilla ei kesällä 1641 ollut enää yhtään rakennusta jäljellä. Medvastön tarinaan oli yllättäen kertynyt tiedonsirpale, joka valotti kylätontin autioitumista.

Vuonna 2007 löytämistämme rakennuksenperustuksista osa liittyynee tähän vuoden 1620 tienoilla autioiksi jääneeseen taloon. Ajoituksen varmistaminen toki vaatisi kaivauksia. Ehkä niihin joskus on mahdollisuus...

Arvoitukseksi jää, miten katselmusasiakirja on joutunut vuorikollegion arkistoon. Asiayhteys ei sitä selitä eikä systemaattinen etsintä ikinä olisi tuonut kirjettä esille. Asiakirja on hyvä esimerkki siitä, että joskus sattuma saattaa tulla avuksi. Siksi silmät kannattaa pitää auki ja antaa sattumille mahdollisuus. ♦

HISTORIALLISET LÄHTEET KYLÄTONTTIKOYTEELLA ESIMERKKINÄ VANTAAN MÅRTENSBY

ABSTRACT

Historical sources and village plots sites An example from Mårtensby, Vantaa

Written sources treating Finnish medieval rural areas are scarce, but during the early modern period the situation changes. Both tax records and trial documents collected in judgement books are preserved from 16th and 17th centuries onwards, and can give information on, for example, people's wealth and connections. When combined with the archaeological record from excavated village plots, they can shed new light on the villages and their inhabitants.

Suomen keskiaikaa tutkittaessa historiallisten lähteiden määrä on niukka, ja lähteet ovat säilyneet pääasiassa satunnaisesti. Etenkin maaseudun osalta lähteitä on selviytynyt nykypäivään asti todella vähän. Tilanne muuttuu kuitenkin vähitellen 1500-luvun kuluessa ja 1530–40-lukujen taitteessa alkaa vähitellen kertyä systemaattista lähdeaineistoa, kun Voudintilit -sarjana tunnettu vanhempi tilikirjasarja syntyy. 1600-luvun mitaan lähdeaineisto lisääntyy entisestään, kun tilikirjasarjoihin kertyy aiempaa monipuol-

lisempaa aineistoa. Lisäksi 1620-luvulta alkaen on säilynyt tuomiokirjoja, joihin kerätyt oikeudenkäyntipöytäkirjat tuovat lisää vaihtelevuutta materiaaliin. Nämä uudet aineistoryhmät mahdollistavat hyvin historiallisten lähteiden käytön myös maaseutua tutkittaessa. Nykyään lähteet ovat myös käytettävissä kätevästi, sillä suurin osa 1500–1600-luvun aineistosta on saavutettavissa Kansallisarkiston verkkopalveluiden (Digitaaliarkisto, Astia) kautta.

Tässä artikkelissa tarkoituksena on esitellä erilaisia uuden ajan alun lähteitä sekä mahdollisuuksia, joita ne voivat tarjota arkeologian rinnalla aikakautta käsittelevälle maaseutututkimukselle. Esimerkkitapauksena toimii Vantaan Mårtensbyn kylässä sijainnut Lillaksen tila, jota on tutkittu arkeologisesti vuosina 2011–2013. Kaivausten ohella tutkimusten osana on tehty myös laajaa arkistotutkimusta, mikä on tarjonnut uusia näkökulmia tilan vaiheisiin uuden ajan alussa.

Uuden ajan alun maaseutuarkeologiassa historiallisista lähderyhmistä Suomessa on eniten hyödynnetty 1600-luvulta alkaen käytössä olevia karttoja (kts. esim. Tanska 2015; Mökkönen 2006). Vaikka muut historialliset aineistot ovat toistaiseksi jääneet vähemmälle huomiolle, on niitäkin käytetty menestyksellisesti arkeologian rinnalla (kts. esim. Suhonen 2016, 2014; Haggrén 1998; Knuutinen 2006). Useimmiten tutkimuksen kohteena ovat kuitenkin olleet kokonaiset kylät tai

Kuva 1. Mårtensbyn alue on säilynyt maalaismaisena ympäristönä. Kuvan keskellä Lillaksen tonttimaa ja oikealla Smeds ja Bullers –nimisten tilojen tonttikumpare. Kuva: Andreas Koivisto/ Vantaan kaupunginmuseo.

vielä laajemmat alueet. Lillaksen esimerkin avulla tässä artikkelissa pyritäänkin tarjoamaan kuva siitä, mitä historialliset lähteet voivat antaa, kun kysymyksessä on yksittäinen tila.

Vaikka lähdeaineisto ei maaseutukohteiden osalta ole parhaassakaan tapauksissa kovin laaja tai monipuolinen vielä 1500–1600-luvuilla, sen yhdistäminen arkeologiseen aineistoon voi tarjota hedelmällisiä tuloksia. Historiallisten lähteiden suuri vahvuus on, että ne voivat tuoda henkilöt mukaan tutkimuksen keskiöön. Näin voidaan parhaissa tapauksissa tehdä *mikrohistoriaan* verrattavaa *mikroarkeologista* tutkimusta. Mikroarkeologiassa pyritään erilaisia, usein yksittäisiin henkilöihin tai paikallisyhteisöihin liittyviä lähteitä yhdistelemällä saavuttamaan uudenlainen ja laajempi kokonaiskuva tutkimusaiheesta (kts. esim. Heinonen 2015a, 14–17). Suomessa termi mikroarkeologia ei ole täysin vakiintunut, mutta sitä on käytetty jonkin verran (esim. Heinonen 2015a; Heinonen 2014; Haggrén 2011; Savolainen 2011). Esimerkiksi Ruotsissa termi mikroarkeologia on yleisemmin käytetty (esim. The Homepage of Social Microarchaeology).

Mårtensbyn Lillaksen tapauksessa mikroarkeologista tutkimusta varten historiallisista lähteistä on selvitetty tietoja tilan varallisuudesta ja kontakteista. Nämä tiedot on yhdistetty arkeologisen aineiston tarjoamiin tietoihin tilan asuinympäristöstä ja aineellisesta kulttuurista. Tarkastelemalla erilaisten lähteiden erilaisia tietoja on pyritty muodostamaan laajempi kokonaiskuva tilan vaiheista uuden ajan alussa.

MÅRTENSBYNS ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET

Keskiajalla perustettu Mårtensbyn kylä sijaitsee Länsi-Vantaalla nykyisen Vantaanlaakson alueella, noin kolme kilometriä lounaaseen Helsinki-Vantaan lentokentältä. Mårtensbyn tilat, joita uuden ajan alkupuolella oli 5–6, sijaitsivat ennen 1800-lukua jakautuneina useille erillisille tonttimaille keskelle kylän peltoja. Vanha maisema on säilynyt paikalla hyvin, ja vanhat tonttimaat erottuvat metsäisinä kumpareina edelleen viljelykäytössä olevien peltöjen keskellä ja reunoilla. Lillaksen tilan vanha tonttimaa on nykyään metsittynyt

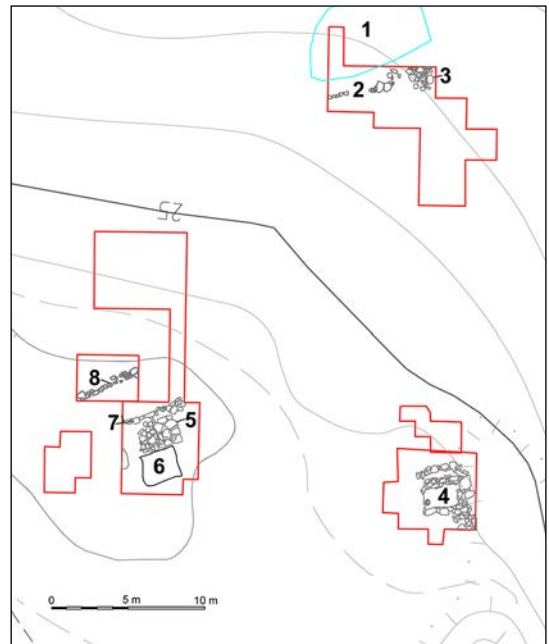
kumpare peltoalueen länsilaidalla, lähellä Vantaanjokea (Kuva 1).

Mårtensbyn kylä ja etenkin siihen kuuluneen Lillaksen tilan tonttimaa nousivat tutkimuskohteeksi, kun Vantaan kaupungin-museolle tarjoutui 2000-luvulla mahdollisuus tehdä tutkimuskaivauksia Länsi-Vantaalla. Tallinnassa säilyneiden historiallisten lähteiden pohjalta tiedettiin, että tilalla asui 1500-luvun alussa varakas talonpoikaiskauppias **Göran Bonde**, joka kävi huomattavan laajaa kauppaa Suomenlahden yli (Salmi-nen 2013, 311–346; Kerkkonen 1963, 121; Kuva 2). Kaivausten avulla haluttiin selvittää etenkin kaupankäynnin näkymistä arkeologisessa aineistossa sekä sitä, minkälaisia muutoksia aineistossa mahdollisesti tapahtui Göran Bonden ajan jälkeen, 1500-luvun puolivälistä eteenpäin (Heinonen & Koivisto 2011, 259). Tilan tonttimaalla järjestettiin laaja arkeologinen tutkimusprojektin vuosina

2011–2013¹ (Koivisto et al. 2012; Koivisto et al. 2013; Koivisto & Väisänen 2014). Kaivaustutkimuksen lisäksi monivuotinen rahoitus mahdollisti esimerkiksi erilaiset luonnontieteelliset analyysit, sekä mikroarkeologisen tutkimuksen kannalta oleelliset arkistotutkimukset (Heinonen 2011).

Kaivausten aikana tonttimaalta paljastui useita erityyppisiä rakenteita, jotka liittyivät Lillaksen tilaan (Kartta 1). Tilan pääraakenus oli viimeistään 1600-luvun alkupuolelta alkaen sijainnut tonttimaan korkeimmalla

Kartta 1. Lillaksen tonttimaan 1600-luvun rakenteita sekä myöhäisempi riihen uuni (1). 2. 1600-luvun puolivälin tai lopun seinälinja (R6-31), 3. 1500–1600-lukujen vaihteen uuni (R6-32), 4. Kellari, 5. Uuni (R3-45), 6. Kellari, 7. Seinälinja (R3-46), 8. Seinälinja (R7-10). Karttapohja Vantaan kaupunki, rakenteiden ja alueiden digitointi T. Heinonen, R. Hankosaari ja R. Väisänen, kartan koostanut T. Heinonen.

Kuva 2. Göran Bonde on kiehtonut vantaalaisten mielikuvitusta jo pitkään. Kuvassa Lillaksen arkeologisia tutkimuksia johtanut Andreas Koivisto pukeutuneena Göran Bondeksi Helsingan keskiaikapäivää varten. Kuva: Riina Koivisto.

Kuva 3. Lillaksen 1600-luvun päärakennuksen uuni ja sen alta paljastunut rakennusta vanhempi kellarikuoppa.
Kuva: Andreas Koivisto/ Vantaan kaupunginmuseo.

kohdalla, mistä löydettiin päällekkäin kaksi tai kolme eri-ikäistä rakennusta. Vanhin rakenne päärakennuksen paikalla oli suurehko, puulla vuorattu maakellari, joka löytöjen ja radiohiiliajoituksen perusteella ajoittui todennäköisesti 1500-luvun alkupuolelle, vaikka on voinut olla käytössä jo tätä aiemminkin² (Väisänen 2016, 87–93; Kuva 3).

Päärakennuksen länsipuolelta löydettiin toisen kellarin jäännös. Tässä tapauksessa kyse oli kivistä kellarista, joka oli ollut käytössä 1600-luvun alkupuolella. Lisäksi tonttimaan koilliskulmasta, kumpareen alaosasta, löydettiin eri-ikäisten rakennusten jäännöksiä, jotka sijaitsivat osittain päällekkäin. Rakennuksista nuorin tulkittiin ulkorakennukseksi, luultavasti riieksi, mutta koska vanhimmat rakenteet tontin tässä osassa olivat huonosti säilyneet, on vaikea sanoa olivatko ne asuin- vai ulkorakennuksia. Vanhin rakenne tällä paikalla, pienen tulisijan pohja, ajoittui 1400–1500-lukujen vaihteeseen, ja kuului näin ollen vanhimpaan tonttimaal-

la havaittuun asutuserrostumaan.³ Lisäksi paikalta havaittiin hirsisalvottu kaivo, jonka puiden kaatoajankohta oli dendrokronologisen analyysin perusteella talvikausi 1776/77 (Zetterberg 2012). Selkeiden rakenteiden lisäksi kaivauksilla löydettiin myös useita huonosti säilyneitä rakenteita sekä tonttimaalta että sitä ympäröiviltä pelloilta. Näiden rakenteiden tarkka ajoitus ja funktio jäivät kaivauksilla auki.

Kaivauksilta talletettiin runsas löytöaineisto, joka ajoittui pääosin 1500–1700-luvuille. Suurin osa löydöistä oli kylätonttikaivauksille tyypillisiä esineryhmiä, kuten keramiikkaa, taso- ja astialasia, rautaesineitä ja niiden katkelmia, luuta sekä palanutta savea ja tiiltä. Etenkin erilaisten keramiikka- ja lasiastoiden määrä oli huomattavan suuri, mutta osa löydöistä poikkesi kuitenkin vielä selkeämmin tavallisesta kylätonttien aineistosta. Tällaisia erikoisia löytöjä olivat esimerkiksi 1500-luvulle ajoittuva kukko-aiheinen tynnyrinhana (KM 2011018: 550; Kuva 4),

kaksi 1600–1700-lukujen matkaikonia (KM 39163: 744, 848), suuri määrä rukoushelmiä (esim. KM 39163: 295) 1600-luvun täyttökerroksesta, uunikaakelin katkelmia barokkityylisestä uunista (esim. KM 2011018: 811) sekä muutamia paloja maalattua ikkunalasiasia (esim. KM 39163: 858, KM 39466:491; Kuva 5), molemmat todennäköisesti 1500-luvun lopulta tai 1600-luvun alkupuoliskolta.

Tonttimaan rakenteille oli tyypillistä eri-ikäisten rakenteiden sijoittuminen samoille paikoille, mikä aiheutti paikoin erittäin

Kuva 4. 1500-luvulle ajoittuva kukkohana. Kuva Pekka J. Heiskanen/ Vantaan kaupunginmuseo.

Kuva 5. Maalattun ikkunalasien katkelma, jossa erottuu ihmishahmon vartaloa ja käsi. Kuva Pekka J. Heiskanen/ Vantaan kaupunginmuseo.

paksuja kerroksia ja haastavan stratigrafian. Monimutkainen stratigrafia vaikeutti josain määrin rakenteiden ja löytöjen tarkkaa ajoittamista (Väisänen 2016, 85; Heinonen 2015b). Pääosa tonttimaan rakenteista ja löydöistä ajoittui väljästi 1500–1700-luvuille, ja ajoitusnäytteiden tulosten perusteella vanhimmat tontilta havaitut historiallisen ajan rakenteet olivat 1400–1500-lukujen vaihteesta. Ainoastaan muutama yksittäinen keramiikkalöytö ajoittui selvästi tätä vanhemmaksi. Arkeologisten tutkimusten perusteella näyttäisikin siltä, että Lillaksen tonttimaan on asutettu aikaisintaan 1400–1500-lukujen vaihteessa, 1500-luvun puoliväliin mennessä. Mahdollisesti tämä on tapahtunut siinä vaiheessa 1540–50 -lukujen vaihteessa, kun tilan isäntänä toimi **Göran Göransson**, joka tunnettiin nimellä **Lill Göran**. **Saulo Kepsu** on yhdistänyt tilan nimen Lillas juuri Lill Göranin lisänimeen (Kepsu 2005, 132). On myös mahdollista, että myöhempi rakentaminen tonttimaalla on jo 1600–1700-luvulla ollut niin raskasta, että se on tuhonnut vanhimpien asutusvaiheiden jäljet.

Runsas ja monipuolinen arkeologinen aineisto uuden ajan alusta tarjosi kiinnostavan vertailukohdan ajanjakson historiallisille lähteille. Arkeologisen aineiston pohjalta nousi myös erilaisia kysymyksiä, kuten esimerkiksi se, miksi löytöjen ja rakenteiden perusteella tilan vaurain vaihe ajoittuu 1500–1600-lukujen vaihteeseen eikä 1500-luvun alkupuolelle, jolloin tilan tiedetään olleen talonpoikaiskauden vaurastuttama. Historiallisten lähteiden toivottiinkin osaltaan selittävän muun muassa tätä havaintoa.

HISTORIAALLISET KARTAT

Arkeologian piirissä käytetyin lähde uuden ajan alun maaseutua tutkittaessa ovat historialliset kartat. Suomessa systemaattinen kar-

toitustoiminta verotuksen tueksi käynnistyi jo 1630-luvulla, ja vaikka alkuvaiheessa kartat olivatkin usein osittain epätarkkoja, tarjoavat ne kuitenkin varhaisinta paikkatietoa Suomen alueelta (Gustafsson 1933, 14–29, 62–67). Näin ollen ne ovat arkeologian kannalta erittäin oleellinen lähderyhmä. Karttojen monipuolisista käyttömahdollisuuksista arkeologiassa ja maisemahistorian tutkimisessa on myös kirjoitettu melko paljon (kts. esim. Tanska 2015; Suhonen 2010; Hämäläinen 2009; Mökkönen 2006, Lehtinen 2005), mikä on osaltaan korostanut niiden keskeistä roolia lähderyhmänä.

Lillaksen tutkimuksissa kartat eivät olleet keskeisin historiallinen lähderyhmä, sillä yksittäisen tilan osalta ne tarjoavat harvoin tarkkaa paikkatietoa esimerkiksi rakennusten sijoittelusta tonttimaalle. Kartat olivat kuitenkin oleellinen lähde tässäkin tapauksessa, sillä ne tarjosivat vahvistuksen sille, että nimenomaan Lillaksen tila sijaitsi viimeistään 1600-luvun lopulta asti tonttimaalla, joka valittiin tutkimuksen kohteeksi 2000-luvulla.

Kuva 6. Lillaksen tonttima merkittynä vuoden 1769/ 1797–98 kartalle (Bonej & Winter). Kansallisarkisto.

Vanhimmassa Mårtensbytä kuvaavassa kartassa (Broterus 1699) Lillas on merkitty ainoaksi tilaksi kylän eteläisimmälle tonttimaalle, ja myös seuraavalla vuosisadalla piirrettyissä kartoissa (Giöker 1725; Bonej & Winter 1769, 1797–98; Kuva 6) tila säilyttää saman sijainnin. Kartat määrittävät myös tonttimaan autoitumisen ajankohdan, sillä vuodelta 1861 peräisin olevalta kartalta (Byman 1861) selviää, että tonttimaalla on tähän mennessä jäänyt pois asutuskäytöstä tilan siirryttyä kylän lounaisosaan.

Arkeologinen aineisto tuki hyvin karttojen tarjoamaa tietoa siitä, että Mårtensbyn eteläisin tontti oli ollut juuri yksittäisen tilan käytössä. Tutkimuksen yhteydessä lähdettiin myös siitä oletuksesta, että myös sitä aiemmin 1500–1600-luvuilla kyseessä on ollut sama tila, koska arkeologinen aineisto ei antanut viitteitä olettaa muuta. Käytännössä historiallisten karttojen tiedot yhdistettynä arkeologisiin havaintoihin tarkoittivat siis, että myös muu historiallinen Lillakseen liittyvä lähdemateriaali voitiin yhdistää juuri tutkittuun tonttimaahan ja sen arkeologiseen aineistoon. Tämä on melko harvoin mahdollista etenkin jos kyseessä on ryhmäkylä, jossa tilat ovat sijainneet lähekkäin yhteisellä kylätontilla.

VOUDIN- JA LÄÄNINTILIT

Vanhimman säännöllisen ja systemaattisen lähdesarjan Suomessa tarjoavat verotusluettelot, jotka alkavat myös maaseudulla 1530–40-lukujen vaihteessa. Vanhempi tilikirjasarja eli voudintilit on koostettu vuosien 1537–1634 välillä, ja sen jälkeen vuonna 1635 alkava uudempi tilikirjasarja tunnetaan nimellä läänintilit. Tilikirjoista löytyy useita erityyppisiä verojen kanton liittyviä luetteloita, jotka vaihtelivat vielä 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa huomattavasti alueelli-

Kuva 7. Mårtensbyn tilat merkittynä isäntien mukaan Porvoon läänin maakirjaan vuodelta 1540 (KA 2920). Kansallisarkisto.

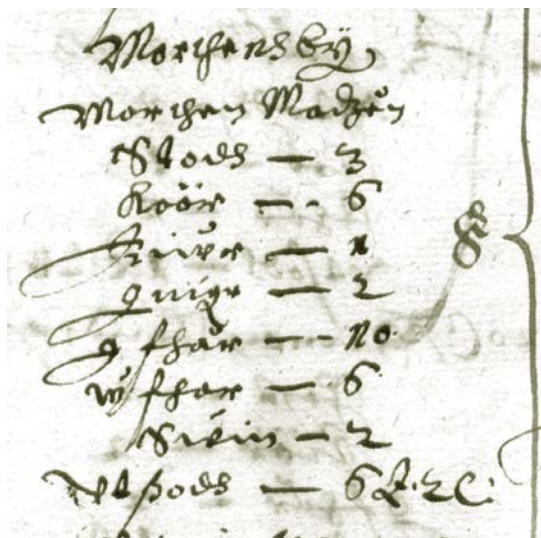
sesti. Näistä keskeisimpiä ovat tilojen maaomaisuuden listaavat maakirjat, vanhaan kirkolliseen verotukseen perustuvat kymmenysveroluettelot sekä henkiveron kannosta kertovat henkikirjat. Lisäksi luettelot sisältävät listoja erilaisista satunnaisemmista apuveroista (Seppälä 2009, 46–88; Mäkelä-Ali-talo 2003, 189; Walta 1994, 117–128).

Koska voudin- ja läänintilit koostettiin verotuksen tarpeisiin, tarjoavat ne ensisijaisesti tietoa tilojen varallisuudesta ja veronmaksukykyvystä. Koska verotus perustui maaseudulla ensisijaisesti maaomaisuuteen ja sen tuottoihin, sisältävät veroluettelot tietoa pääasias-
sa näihin liittyvästä varallisuudesta (Mäkelä 2003, 184; Walta 1994, 121–122).

1500–1600-lukujen Helsingin pitäjässä ti-
lat listattiin veroluetteloihin kylittäin isännän

nimellä, joten yksittäisen tilan vaiheita voi seurata isäntien kautta (Kuva 7). Varsinaiset tilannimet ilmestyvät lähteisiin vasta myöhemmin, joten tietyn tilan löytäminen vanhimmista lähteistä edellyttää yleensä isäntien seuraamista ajassa taaksepäin joskus vuosisa-
tojen verran. Lillaksen kohdalla tämä onnistuu suhteellisen helposti, sillä Mårtensby on melko pieni kylä ja henkilönimistössä riittävästi eroavuuksia tilojen välillä, kun taas suu-
remmissa kylissä henkilöt saattavat mennä helpommin sekaisin. Maakirjoista voidaankin nähdä, että tilan maaomaisuus 1500–1600-lu-
vuilla, 1 täysvero eli 18 kyynärää, oli Helsingin pitäjän muihin tiloihin verrattuna suurem-
masta päästä, muttei huomattavan suuri.

Lisäksi veroluetteloista saadaan tie-
toa tilojen karja- ja kylvömääristä etenkin

Kuva 8. Vuoden 1637 karja- ja kylvöluettelossa (KA 7894) on listattu Lillaksen karja ja vuotuinen kylvö. Kansallisarkisto.

1600-luvun alkupuolelta lähtien (Seppälä 2009, 101, 124; Mäkelä-Alitalo 2003, 197; Walta 1994, 122; Kuva 8). Esimerkiksi vuonna 1624 laaditussa Helsingin pitäjän karja- ja kylvöluettelossa (KA 3628, Helsingin pitäjä 126–137) Lillaksen karjavarallisuuteen kuuluu 5 eri-ikäistä hevosta, 8 nautaa, 8 lammasta ja sika. Tilan kylvö on samana vuonna 5 tynnyriä. Hevosten ja kylvön määrässä tila kuuluu selvästi pitäjän vauraimpaan osaan, mutta lehmien määrä taas jää suhteellisen pieneksi. Tila ei erotu tässäkään tapauksessa selkeästi muita rikkaampana.

Mahdollinen muun tyyppinen varallisuus esiintyykin veroluetteloissa huonosti. Esimerkiksi tilan harjoittama talonpoikaispurjehdus, josta Tallinnassa säilyneet lähteet kertovat 1500-luvun alkupuolen osalta, näkyy verotuslähteissä vain kerran. Vuonna 1571 kannettiin ylimääräinen vero sodassa tanskalaisille menetetyn Älvsborgin linnan lunastamiseksi takaisin tanskalaisilta. Vero kannettiin ensisijaisesti metalli- ja karjavarallisuudesta, ja siitä kertova luettelo tunnetaan yleisesti nimellä *hopeaveroluettelo* (Seppä-

lä 2009, 13, 18). Sen yhteydessä Lillaksen omaisuuteen on merkitty puolikas laivaosuus (KA 3324, 78), joka liittyy tilan harjoittamaan kaupankäyntiin. Hopeaveroluettelo tarjoaakin poikkeuksellisen monipuolisen kuvan tilojen varallisuudesta 1500-luvun jälkipuoliskolla, ja samalla hyvän mahdollisuuden varallisuuden vertailemiseen niiden välillä. Kun tilojen varallisuutta verrataan Helsingin pitäjässä, käy ilmi, että vuonna 1571 Lillas kuului pitäjän viiden varakkaimman tilan joukkoon.

Varallisuuden lisäksi veroluettelot tarjoavat tietoa tilojen asukkaista. Verotuksellisten luetteloiden perusteella voidaan seurata etenkin tilojen isäntiä ja näiden vaihtumista. Tilojen muut asukkaat esiintyvät varhaisimmissa tilikirja-aineistoissa vain satunnaisesti, mutta 1630-luvulta alkaen heidät on listattu läänintileistä löytyviin henkikirjoihin. Nämäkään listat eivät ole täysin kattavia, sillä niistä puuttuva usein henkilöt, jotka eivät joudu maksamaan henkiveroa esimerkiksi ikänsä puolesta (Mäkelä-Alitalo 2003, 197; Walta 1994, 127; Kuisma 1990, 63–66). Helsingin pitäjän osalta henkikirjat tarjoavat kuitenkin laajimman katsauksen pitäjän väestöön, sillä asukkaita tarkemmin listaavat kirkonkirjat ovat säilyneet pitäjässä vasta myöhemmältä ajalta.

Veroluettelot voivat valaista myös esimerkiksi tilojen autioitumista, sillä niihin on merkitty tiedot sekä tilojen hetkellisestä veronmaksukyvyttömyydestä että pysyvämästä asumattomaksi jäämisestä (Suhonen 2010, 27–28; Knuutinen 2006, 20–22; Mäkelä-Alitalo 2003, 192–195). Mårtensbyssä autioituminen alkaa näkyä lähteissä 1500-luvun loppupuolella, ja 1600-luvun alkupuolella suurin osa kylän tiloista on hetkittäin veronmaksukyvyttömiä (esim. KA 3534a, 28). Useimmat tiloista saavat lopulta veronmaksukyynsä takaisin, mutta yksi autioituu hetkellisesti kokonaan 1630-luvulla, ja otetaan

uudelleen viljelyyn vasta vuonna 1648. Samalla käy ilmi, ettei tilan autioitumisen syy ollut ainoastaan maksukyvyttömyys, vaan tilan aiempi isäntä kärsi spitaalista ja joutui siksi hospitaaliin (I KO a:4, 23, 133).

Veroluetteloista löytyy Lillaksen kohdalta myös tieto siitä, että tila suoritti ratsupalvelua 1500–1600-lukujen vaihteesta alkaen. Kun Lillaksen toiminta ratsutilana ja yksittäinen tuomiokirjoista löytyvä maininta kontaktista nykyisen Pietarin paikalla sijainneeseen Nyenskansiin eli Nevanlinnaan yhdistetään arkeologiseen aineistoon, sen mahdolliseen muodostumisprosessiin saadaan kiinnostavia näkökulmia. Esimerkiksi arkeologisten löytöjen joukossa ovat kaksi 1600–1700-luvuille ajoittuvaa, Pihkovan alueella valmistettua matkaikonia sekä Luoteis-Venäjällä valmistetun keraamisen kenttäpullon palaset (KM2008018: 279, 366, 367, 1232) saattavat hyvin olla tilan ratsusotilaan henkilökohtaisia esineitä, jotka hän on tuonut mukanaan palatessaan kotiin idästä.

KIHLAKUNNANOIKEUKSIEN RENOVOIDUT TUOMIOKIRJAT

Kihlakunnanoikeuksien renovoidut tuomiokirjat – sarja syntyi Suomessa 1600-luvulla, kun tuomiokirjoista alettiin lähettää puhtaaksikirjoitetut kappaleet hovioikeudelle tarkastettavaksi. Satunnaisesti tuomiokirjoja eli oikeudenkäyntipöytäkirjoja on säilynyt jo tätä aiemmalta ajalta. Lisäksi 1500-luvun tili kirjoihin sisältyvät sakkoluettelot valaisevat omalta osaltaan oikeuden toimintaa, vaikka sisällöltään ne ovat melko suppeita. Systemaattisesti tuomiokirjoja on käytettävissä kuitenkin vasta 1620-luvulta alkaen (Saarenheimo 1994, 151–153).

Historian tutkimuksen piirissä tuomiokirjoja käytetään lähteenä usein rikollisuutta tutkittaessa (Helsingin pitäjän osalta kts. esim.

Aalto 1998, 1996), ja ne sopivat tähän tarkoitukseen hyvin, koska ne sisältävät tietoa juuri oikeusjutuista. Arkeologin kannalta tuomiokirjat voivat kuitenkin tarjota myös muita kiinnostavia näkökulmia esimerkiksi esineellisestä kulttuurista ja yksittäisten kylien tai tilojen kontakteista ulkomaailmaan. Lisäksi tuomiokirjat nostavat usein muita aikakauden lähderyhmiä paremmin esiin naiset, lapset ja tilattoman väestön, jotka näkyvät huonosti esimerkiksi verotuslähteissä.

Tuomiokirjat tarjoavat veroluetteloita monipuolisempia yksityiskohtia etenkin menneisyyden aineellisesta maailmasta. Siksi ne ovatkin arkeologin näkökulmasta erittäin kiinnostavia lähteitä, jotka voivat nostaa esiin esimerkiksi esineitä, rakennuksia tai toimintatapoja, jotka tuovat uusia tulkintamahdollisuuksia myös arkeologiseen aineistoon. Usein etenkin pitkien oikeusjuttujen pöytäkirjat voivat sisältää huomattavan määrän pieniä yksityiskohtia esineistä ja käytännöistä, jotka jäävät täysin näkymättömiksi muissa lähteissä.

Tuomiokirjojen merkitys korostuu kun tutkitaan uuden ajan alun maaseutua, sillä tällöin käytettävissä ei ole esimerkiksi palovakuutuksia tai perunkirjoja, jotka myöhemmillä ajanjaksoilla voivat laajentaa kuvaa aineellisesta kulttuurista. Tuomiokirjojen hyödyntämistä vaikeuttaa kuitenkin niiden vaikealukuisuus, sillä ne sisältävät esimerkiksi veroluetteloihin verrattuna runsaasti tekstiä. Niiden käyttö edellyttääkin kokemusta sekä vanhoista käsialoista että vanhasta ruotsin kielestä. Oman haasteensa tuo myös tietyn tilan tai kylän asukkaiden seuraaminen. Vaikka osapuolten kotipaikat on yleensä mainittu juttujen yhteydessä, etenkin isoissa kylissä voi olla useita saman nimisiä henkilöitä. Lisäksi sama kylännimi voi esiintyä useita kertoja kihlakunnan tai läänin alueella, ja esimerkiksi Mårtensbyn tapauksessa kylä on välillä ollut vaikea erottaa samoihin kärkeihin

osallistuneesta Sipoon Mårtensbystä. Näiden lisäksi lähialueelta löytyy Mårtensby myös Espoosta.

Mårtensbyn osalta tuomiokirjat sisältävät muutamia kiinnostavia yksityiskohtia kylän rakennetusta ympäristöstä. Vuonna 1659 Lillaksen saunasta paljastui salavuoteustapaus (I KO a:5, 17), jossa olivat osallisina irtolaisnainen Brita Jörensdotter Keimolasta ja laivamies Sigfredsson. Tilan saunarakennus ei näy muissa aineistoissa, ja on myös kiinnostavaa, että tilalla ilmeisesti oleskeli edelleen tässä vaiheessa purjehdustaitoisia henkilöitä, jotka eivät kuuluneet isäntäperheeseen. Traagisempi maininta kylän rakennuksiin liittyen löytyy vuodelta 1648 (I KO a:4, 133). Tällöin tuomiokirjasta selviää, että yhden kylän tilan rakennukset oli jouduttu polttamaan, koska niiden isäntä oli sairastunut spitaaliin. Maininta kertoo osaltaan siitä, miten moninaiset syyt ovat voineet aiheuttaa arkeologisesti helposti havaittavia palokerroksia.

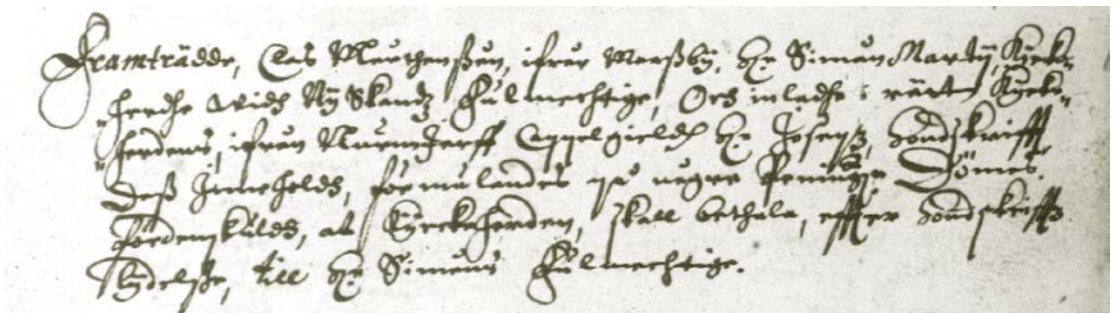
Lillaksen asukkaat esiintyvät vuosien 1621–1662 välillä käräjillä yhteensä kymmenen tapauksen yhteydessä. Useimmat tapaukset liittyvät omistusten selvittelyyn, eivätkä siis kerro rikollisuudesta tilalla tai kylässä. Sen sijaan ne voivat antaa tietoa tilan kontakteista. Useimmissa Lillakseen liittyvissä tapauksissa toinen osapuoli löytyi lähiseudun kylästä. Sen lisäksi Lillaksen isäntä **Claes Mårtensson** toimi osapuolena myös sellai-

sisia tapauksissa, joissa vastassa oli paikallisen rälssin edustaja. Näissä tapauksissa Claes on osannut selvästi toimia tilanteen edellyttämällä tavalla, sillä on esimerkiksi esittänyt tarvittaessa todisteinaan vanhoja tuomiokirjeitä, joiden sisällön hän siis selvästi tuns (I KO a:4, 18). Lisäksi Claes toimi eräillä käräjillä Nyenskansin eli Nevanlinnan linnoituksen kirkkoherran **Simon Martij’n**⁴ edustajana (I KO a3, 107; Kuva 9). On mahdollista, että kontaktit Simonin ja Claesin välillä ovat peräisin ajalta, jolloin Claes toimi Lillaksen ratsumiehenä.

Lillaksen kohdalla tuomiokirjat siis osoittavat, että vaikka tilan kontaktiverkko painottui paikallisyhteisöön, ulottui se kuitenkin jossain määrin kauemminkin. Tilan isäntä Claes Mårtensson osasi selvästi toimia erilaisissa ympäristöissä, ja tuns tavat, joilla kylää saattoi puolustaa myös aatelin pyrkiessä laajentamaan omistuksiaan omavaltaisesti. Tämä avaa kiinnostavia tulkintamahdollisuuksia aikakauden talonpoikaisyhteisöön myös laajemmalla tasolla.

MIKROARKEOLOGIAN MAHDOLLISUUKSIA KYLÄTONTTIKOYTEELLA

Lillaksessa historiallisten lähteiden yhdistäminen arkeologiseen aineistoon osoittautui erittäin hedelmälliseksi tavaksi laajentaa

Kuva 9. Vuoden 1640 tuomiokirjasta (I Ko a:3) löytyy maininta tapauksesta, jossa Lillaksen Claes Mårtensson edusti Nyskansin kirkkoherraa käräjillä. Kansallisarkisto.

käsitystä tilasta ja sen vaiheista. Keskiajan osalta Lillasta koskenut aiempi, historiallisiin lähteisiin nojaava tutkimus ja kirjallisuus olivat painottuneet vahvasti tilan kaupan käyntiin (Eriksson 2009; Kerkkonen 1963; Kerkkonen 1959). Tilan myöhempiä vaiheita oli huomioitu vähemmän, ja pelkistä historiallisista lähteistä niitä koskien oli saatavilla melko niukasti tietoa. 2000-luvulla kertynyt arkeologinen aineisto kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden laajentaa tarkastelua helposti myös 1500–1600-luvuille.

Yhdistämällä historiallisia ja arkeologisia lähteitä voidaan molempien aineistojen tarjoamat yksityiskohdat liittää helpommin osaksi laajempaa kokonaisuutta. Vaikka yksittäiset lähdemaininnat esimerkiksi tilan kontakteista jäävät helposti triviaaleiksi pikkuseikoiksi, kun niitä tarkastellaan kokonaisuutena muiden mainintojen ja arkeologisen aineiston kanssa, voidaan niiden pohjalta muodostaa laajempi kokonaiskuva. Lillaksen kohdalla eri lähteistä korostuivat etenkin sellaiset yksityiskohdat, jotka vaikuttivat poikkeavan perinteisistä talonpoikaistilaan liitettävistä piirteistä: tilan rikas aineellinen kulttuuri, verolähteissä näkyvä varakkuus ja kontaktit myös lähialueen talonpoikaisasutuksen ulkopuolelle. Yksittäisten lähteiden kohdalla nämä eivät nouse esiin huomattavina, mutta yhdessä ne muodostavat kiinnostavan kokonaisuuden.

Lillaksen esimerkki osoittaa hyvin, että erilaisten lähderyhmien yhdistäminen on erittäin kannattavaa myös uuden ajan alun maaseutukohteiden tapauksessa. Sen lisäksi, että näin voidaan saada uutta tietoa yksittäisestä kylästä tai tilasta, voi samalla aueta myös laajempia näkökulmia aikakauden yhteiskuntaan. Esimerkiksi Lillaksen kohdalla aineistoista nousi selvästi esiin tilan monipuolinen liikkuminen erilaisten elinkeinojen – kaupan käynnin, maanviljelyn ja ratsutilana toimimisen – välillä sekä tilan vauras aineellinen

kulttuuri. Molemmat kertovat osaltaan siitä, että talonpojat eivät uuden ajan alussa olleet yhtenäinen yhteiskuntaryhmä, vaan laaja joukko, jonka piirissä esiintyi huomattavaa monimuotoisuutta.

Historialliset lähteet kannattaakin huomioida uuden ajan alun maaseutua arkeologisesti tutkittaessa, sillä ne voivat tarjota runsaasti lisätietoa tutkimuskohteesta. Nykyään historiallisten lähteiden käyttö on käynyt helpoksi myös teknisesti, sillä suurin osa niistä on saatavilla Kansallisarkiston verkkopalveluiden kautta. Lähteiden laajamittainen käyttö on aikaa vievää ja vaatii harjoitusta, joten kaikissa tapauksissa niiden laaja tarkastelu ei ole mahdollista. Tutkimusprojekteissa historiallisten lähteiden läpi käymiseen olisi kuitenkin hyvä varata aikaa, sillä tulokset voivat avata uusia, kiinnostavia näkökulmia niin tutkimuskohteeseen kuin laajempiinkin ilmiöihin menneisyyden yhteisöissä. ♦

Tuuli Heinonen

tuuli.t.heinonen@helsinki.fi

Arkeologia, PL 59

00014 Helsingin yliopisto

LÄHTEET

Arkistolähteet, Kansallisarkisto

Bonej, Johan 1769 & Winter, Timothy 1797-98: Karta öfver Mårtensby och Qvarnbacka Byars Ägor, belägne uti Helsing Socken, Borgå Härad och Nylands Län. KA MMH B11 a 1/1-8.

Broterus, Samuel 1699: Carta Uppa Mårtensby aff Bårge Lähn och Helsingh sochn afmät anno 1699. KA MHA B11a 4/1-2.

Byman, A. F. 1861: Karta öfver Mårtensby och Qvarnbacka samfällighets egor i Helsing socken af Helsing Härad och Nylands Län. KA MMH B11 a 1/10-30.

Giöcker, Adam 1725: Charta på Qvarnbacka och Mårtens Byars åkrer, I Nyland, Borgo Härad och Helsing Söchn. KA MMH 11 a 4/3.

Voudintilit, Uudenmaan voutikuntien tilejä.

Läänintilit, Käkisalmen ja Inkerin tilejä.

Läänintilit, Uudenmaan ja Hämeen läänin tilejä.

Kihlakunnanoikeuden renovoidut tuomiokirjat, Porvoon tuomiokunta.

Painamattomat lähteet

Heinonen, Tuuli 2011: Vantaan Mårtensby/ Martinkyä. Arkistoseelvitys. Vantaan kaupunginmuseo. Raportti löytyy myös liitteenä kaivauskertomuksesta Koivisto et al. 2012.

Heinonen, Tuuli 2014: Kauppiaita, talonpoikia vai ratsumiehiä? 1500–1600-luvun maaseudun mikroarkeologiaa Vantaan Mårtensbyn Lillaksen tilalla. Pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto.

Hämäläinen, Heini 2009: Historiallinen kartta-analyysi. Menetelmän kehittyminen, soveltaminen ja testaus historiallisella kylätontilla. Pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto.

Koivisto, Andreas; Väisänen, Riikka; Heinonen, Tuuli; Terävä, Elina & Hankosaari, Reija 2012: Vantaan Mårtensbyn Lillaksen arkeologiset tutkimukset vuonna 2011. Museoviraston arkisto. Kaivauskertomus.

Koivisto, Andreas; Väisänen, Riikka; Heinonen, Tuuli; Terävä, Elina & Karimo, Aasa 2013: Vantaan Mårtensbyn Lillaksen arkeologiset tutkimukset vuonna 2012. Museoviraston arkisto. Kaivauskertomus.

Koivisto, Andreas & Väisänen, Riikka 2014: Vantaan Mårtensbyn Lillaksen arkeologiset tutkimukset vuonna 2013. Museoviraston arkisto. Kaivauskertomus.

Tanska, Terhi 2015: Maakirjakartat arkeologisena tutkimuskohteena – Iin 1600-luvun tilojen paikkoja ja paikkojen merkityksiä. Pro gradu –tutkielma, Oulun yliopisto.

Zetterbeg, Pentti 2012: Vantaan Mårtensbyn kaivon iänmääritys, dendrokronologiset ajoitukset F4U6801 ja F4U6802. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu, Luonnon-tieteiden ja Metsätieteiden tiedekunta, Metsätieteiden osasto, Dendrokronologian laboratorio, ajoitusseleste 390: 1–4.

Painetut lähteet

Aalto, Seppo 1996: *Kirkko ja kruunu siveellisyysden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Bibliotheca Historica 12. Helsinki.

Aalto, Seppo 1998: Syntinen ja rikollinen rakkaus. Siveellisyysrikokset Helsingin pitäjässä 1600-luvulla. *Helsingin pitäjä* 1998.

Eriksson, Bengt 2009: *Talonpoikaispurjehdus Helsingin pitäjässä 1500-luvulla*. Tallinna.

Gustafsson, Alfred A. 1933: Maanmittarikunta ja mit-

taustyöt Ruotsinvalian aikana. *Suomen maanmittauksen historia* I. Porvoo. 1–176.

Haggrén, Georg 2011: Arkeologia ja historiantutkimus – kaksi näkökulmaa menneisyyteen. *SKAS* 1/2011. 4–15.

Haggrén, Georg 1998: Historiallisen ajan arkeologia ja henkilöhistoriallinen tutkimus. *Genos* 3. 102–110.

Heinonen, Tuuli 2015a: *Kauppiaita, talonpoikia vai ratsumiehiä? 1500–1600-luvun maaseudun mikroarkeologiaa Vantaan Mårtensbyn Lillaksen tilalla*. Vantaan kaupunginmuseon julkaisuja nro 32. Vantaa.

Heinonen, Tuuli 2015b: Ohuita kerroksia ja vähäisiä löytöjä. Stratigrafiaa uuden ajan alun kylätontilla Vantaan Mårtensbyn Lillaksessa. *SKAS* 1/2014. 3–17.

Heinonen, Tuuli & Koivisto, Andreas 2012: Lillaksen tila Mårtensbyssä – Talonpoikaispurjehtia Göran Bonden koti. Teoksessa Russov, E. (toim.): *Padise ja Vantaa. Keskiajan silta Padisen ja Vantaan välillä*. Padise. 259–270.

Kepsu, Saulo 2005: *Uuteen maahan. Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1027. Tampere.

Kerkkonen, Gunvor 1959: *Bondesegel på Finska viken*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 369. Porvoo

Kerkkonen, Gunvor 1963: *Helsing medeltid*. Porvoo.

Knuutinen, Tarja 2006: Pernajan Gammelbyn asutushistoriaa keskiajalta 1700-luvulle – Katsaus Pernajan pitäjän voutintilien autioterminologiaan. *SKAS* 4/2006. 15–28.

Lehtinen, Leena 2005: *Karttojen kertomaa. Vanhojen karttojen kautta maiseman historian*. Helsinki

Mäkelä-Alitalo, Anneli 2003: Verotus, autoituminen ja väenotot. Teoksessa Rasila, V., Jutikkala, E. & Mäkelä-Alitalo, A. (toim.) *Suomen maatalouden historia* 1. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 914:1. Helsinki. 183–206.

Mökkönen, Teemu 2006: *Historiallinen paikkatieto. Digitaalisen paikkatiedon tuottaminen historiallisista kartoista*. Suomen ympäristö 34. Helsinki.

Saarenheimo, Juhani 1994: Tuomioistuinten asiakirjat. Teoksessa Orrman, E. & Pispala, E. (toim.) *Suomen historian asiakirjalähteet*. Porvoo. 151–167.

Salminen, Tapio 2013: *Vantaan ja Helsingin pitäjän keskiaika*. Vantaa.

Savolainen, Panu 2011: Rettingin tontin rauniot historiallisissa lähteissä vuoteen 1827. *SKAS* 1/2011. 19–46.

Seppälä, Suvianna 2009: Viljana, nahkoina, kapakalana. Talonpoikien maksamat kruununverot Suomessa vuosina 1539–1609. *Bibliotheca historica* 125. Helsinki.

Suhonen, Veli-Pekka 2016. Massbyn latokartano ja autioitunut asutus. *SKAS* 1/2016. 11–29.

Suhonen, Veli-Pekka 2014: Itä-Uudenmaan maaseudun arkeologian bulkkitavaraa. *SKAS* 3/2013. 24–48.

Suhonen, Veli-Pekka 2010: Samuel Broterus ja konseptikartan autiotontti. Teoksessa Koivisto, A., Koivisto, R. & Hako, J. (toim.) *Gubbacka. Keskiajan arkea Vantaalla. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja* 34. Porvoo. 24–49.

Väisänen, Riikka 2016: *Kolme kylää. Vantaan keskiaikaisten ja uuden ajan alun kylätonttien arkeologiset tutkimukset 2008–2014*. Vantaan kaupunginmuseon julkaisuja nro 33.

Walta, Matti 1994: Ruotsin ajan tiliasiakirjat. Teoksessa Orrman, E. & Pispala, E. (toim.) *Suomen historian asiakirjalähteet*. Porvoo. 117–128.

Sähköiset lähteet

Astia-verkkopalvelu, Kansallisarkisto <<https://astia.narc.fi/astiaUi/>>

Digiarkisto, Kansallisarkiston digitoitujen asiakirjojen tallennus ja esitysjärjestelmä <<http://digi.narc.fi/digi/>>

The Homepage of Social Microarchaeology <www.mikroarkeologi.se> (vierailtu 23.1.2017)

LOPPUVIITTEET

- ¹ Mårtensbyn tutkimukset olivat osa EU-rahoitteista Padise-Vantaa the Middle Ages Bridge –hanketta (PAVAMAB), ja lisäksi niitä rahoitti Vantaan historiatoimikunta. Eu-hanke liittyi osana laajempaan projektiin, jossa kerättiin arkeologista aineistoa Vantaan uuden keskiaika-teoksen lähteeksi (Väisänen 2016; Salminen 2013).
- ² Hela-3321, 68,2 % probability 1460 (43,9 %) 1525calAD, 1575 (1,7 %) 1585calAD, 1590 (22,6 %) 1620calAD; 95,5 % probability 1450 (50,7 %) 1530calAD, 1550 (44,7 %) 1635 calAD.
- ³ Hel-TL04284, ikä 490 ± 60. Lisäksi tonttimaalta löydettiin jonkin verran kivikautista, todennäköisesti kampakeraamista esineistöä. Suurin osa siitä kuului luultavasti paikalla sijainneeseen, huonosti säilyneeseen kivikautiseen asuinpaikkaan. Lisäksi kivikautisia esineitä löydettiin kahdesta 1600-luvun lopun tai 1700-luvun alun rakennuskätköstä (Väisänen 2016, 209–210).
- ⁴ Simon Martij mainitaan tuomiokirjassa (I KO a:3, 107) Ny Skandzin kirkkoherraksi. Vuoden 1642 henkikirjasta (KA 9656, 204) selviää, että kyseessä oli Nyskansissa sijainneen linnoituksen kirkkohera.

NAUDAN HAMPAITA JA NAURISKUOPPIA

KYLÄKALMISTOT MUINAISJÄÄNNÖSTYYPPINÄ

ABSTRACT

Village cemeteries as archaeological sites

Village cemeteries are medieval graveyards which are not located within a churchyard. These cemeteries are not very well known, and not always even recognised as such since not much research has been done. It has been thought, that during the Middle Ages the Iron Age village cemeteries were abandoned and people would have started to bury their dead in church cemeteries. However, it seems that the transition has not been so straightforward. In this article, three case-studies from Satakunta and Western Uusimaa are presented to discuss the features of the village cemeteries.

JOHDANNOKSI

Kyläkalmistolla tarkoitetaan historialliselle ajalle ajoittuvaa, joko ortodoksista tai katolista kylän hautausmaata, joka sijaitsee kirkkomaan ulkopuolella (Arkeologisen kulttuuriperinnön opas: kyläkalmisto). Tässä artikkelissa en tule käsittelemään ortodoksista perinnettä, vaan keskityn ainoastaan katolisiin kyläkalmistoihin. Olen myös rajannut pois samaan traditioon kuuluvat hautasaaret.

Keskiaikaisia hautauksia on tutkittu tois-
laiseksi melko vähän: Karjalan alueella tutki-
musta on tehnyt **Ville Laakso**, hautasaaria ja
kalmistoja itäisessä Suomessa sekä Ravattu-
lan Ristimäellä on kaivanut **Juha Ruohonen**,
Uudellamaalla keskiajalle ajoittuvia kalmis-
toja on kaivanut **Georg Haggren**. Hautatut-
kimus on perinteisesti ollut hyvin esinepai-
notteista ja huomion ovat vieneet rikkaasti
varustellut rautakautiset ruumishaudat sekä
uudelle ajalle ajoittuvat kirkkohautaukset
muumioituine vainajineen juhla-asuissaan.

Ajallisesti näiden väliin sijoittuvat keski-
aikaiset, yleisimmin esineettömät hautauk-
set, joista kyläkalmistotkin koostuvat. Löy-
döttömiä tummia läikkiä ei aina edes syystä
tai toisesta tulkita hautauksiksi. Esineettö-
mät ruumishaudat ovat muinaisjäännöksi-
nä haasteellisia, sillä niistä on vain harvoin
mitään maanpäällisiä merkkejä ja niitä voi
olla vaikea ajoittaa ilman luonnontieteelli-
siä menetelmiä. Mikäli hautauksessa ei ole
säilynyt luuaineistoa eikä siinä ole havaitta-
vissa minkäänlaisia rakenteita, kuten esimer-
kiksi arkkua tai kiveystä, voi hautakuopan
tunnistaminen hautaukseksi olla vaikeaa.
Hauta saattaa jopa jäädä kokonaan huoma-
matta varsinkin tilanteissa, joissa hauta osuu
kaivausalueelle vain osittain. Onkin tärkeää
herättää keskustelua tämän muinaisjäännös-
tyypin ympärille, jotta ne osattaisiin tulevai-
suudessa paremmin tunnistaa ja huomioida
kaivauksilla.

MUINAISJÄÄNNÖS, JOTA EI PITÄNYT OLLA OLEMASSA

Ruumishautaus yleistyy Varsinais-Suomessa ja Ala-Satakunnassa merovingialta lähtien. Viikinki- ja ristiretkiaikaisia ruumiskalmistoja tunnetaan alueelta useita. Osa näistä kalmistoista on haudattu hyvinkin pitkän ajanjakson ajan, tunnetuimpana esimerkkinä Euran Luistari, jonka käyttöikä ulottuu merovingialta 1200-luvulle (Lehtosalo-Hilander 2000: 11). Perinteisen historiakäsityksen mukaan pitäjäkirkkojen ja seurakuntien perustamisen jälkeen 1200-luvulla, rautakautiset kyläkalmistot hylättiin ja vainajat siirrettiin haudamaan siunattuun kirkkomaahan. Samalla hauta-antimien pano hautaan on uskotu loppuneen.

Nykytutkimuksen mukaan siirtymä rikkaasti varustelluista ruumiskalmistoista kirkkomaiden esineettömiin hautauksiin ei ole aivan näin yksioikoinen. Kristinuskon leviäminen Suomessa on tapahtunut asteittain ja todennäköisesti Suomessa on ollut jo rautakauden lopulta asti paikallisia kristittyjä yhteisöjä, jotka ovat harjoittaneet uskoaan mahdollisesti omassa yksityiskirkossaan, jonka siunattuun maahan he ovat haudan-neet vainajansa. (Hiekkanen 2002: 490, 493, 2007: 15.)

Osa yhteisöistä on jatkanut hautaamista vanhaan kyläkalmistoon, vaikka yhteisö olisikin alkanut noudattaa kristinuskon mukaista hautaustapaa (esim. Euran Luistari; ks. Salonen 2014). Kristinuskon harjoittamisen tavat eivät vielä varhaiskeskiajalla ole olleet vakiintuneet, mikä on mahdollistanut tällaisen poikkeavan toiminnan.

2000-luvulla on myös tutkittu muutamia kalmistoja (Köyliön Yttilän Otta, Espoo Kauklahti Saka, Espoo Suomenoja Finno), jotka ovat selkeästi keskiaikaisia, mutta joiden läheisyydestä ei ole löydetty kirkkoa tai muuta vastaavaa rakennusta. Tällaisten kal-

mistojen kohdalla voidaan puhua kyläkalmistoista.

MILLAISIA KRISTILLISTEN KALMISTOJEN TULISI OLLA?

Kyläkalmistot kuuluvat selkeästi kristilliseen hautausperinteeseen, joten käsittelen seuraavaksi, miten kristillisiä hautauksia ja kalmistoja on määritelty. Vaikka Raamatusta ei löydykään varsinaisia ohjeita ruumiin hautaamiselle, on suomalaisessa tutkimuksessa perinteisesti kristillisen hautauksen määreinä pidetty

- siirtymistä polttohautauksesta ruumishautaukseen
- ruumishautausten itä-länsi -suuntaa
- vainajien hautaamista arkussa
- hauta-antien vähenemistä ja hautojen löydöttömyyttä
- ristiriipusten esiintymistä haudoissa
- vainajan käsien asentoa

(Wessman 2010: 78; Pälsi 1938; Cleve 1948: 70–75, 1952; Purhonen 1998: 114).

POLTTOHAUTAUKSESTA RUUMISHAUTAUKSEEN

Pohjoismaissa polttohautausta on perinteisesti pidetty pakanallisena hautaustapana ja ruumishautausta kristillisenä. Varhaisessa kristillisyydessä ruumishautausta on perusteltu muun muassa sillä, että ruumiilla on itseisarvo Jumalan luomistyönä ja ruumishautausta on pidetty *imitatio Christi*, Kristuksen hautaustapaa mukailevana. Kuitenkin eri puolella pohjoismaita on ruumishautausta esiintynyt läpi rautakauden, vaikka polttohautaus onkin ollut yleisempää. (Gräslund 1985: 297–298; 2001: 45.) Ruumishautausta

Kuva 1. Hautarivejä Espoon Finnon kyläkalmistossa. Kuva Anna-Maria Salonen.

perusteltiin myös sillä, että ruumiilla oli itseisarvoa jo Jumalan luomuksena ja Pyhän Hengen asuinsijana. Lisäksi polttohautauksen uskottiin heikentävän uskoa konkreettiseen ylösousemukseen, vaikka samaan aikaan olivat kristityt vakuuttuneita siitä, ettei ruumiin hautautavalla ollut Jumalalle merkitystä tuomiopäivänä. (Gräslund 1985: 297; Nilsson 1985: 12.) Suomen happaman maaperän vuoksi orgaaninen materiaali ei säily, joten ihmisjäänteitä on harvoin säilynyt keskiaikaisissa ruumishautauksissa. Toisinaan haudoissa on kuitenkin erotettavissa tumma "hahmo". Ihmisjäänteiden ja esimerkiksi puisten arkunjäänteiden puuttuminen ymmärrettävästi hankaloittaa tällaisten kuoppien tulkintaa ja ehkä siksi niitä ei aina uskalleta tulkita hautauksiksi.

Itä-länsi -suuntaus

Itä-länsi -suuntausta on perinteisesti pidetty vahvana merkinä hautauksen kristilli-

syydestä. Perusteita suuntaukselle on etsitty muun muassa Raamatusta. Erään tulkinnan mukaan vainajat haudattiin kasvot kohti itää, sillä siitä suunnasta Kristuksen uskotaan tulevan tuomiopäivänä. (Gräslund 1985: 298; 2001: 46–47.) Ruotsissa itä-länsi -suuntaiset ruumishaudat yleistyivät 900-luvun loppupuolella jKr. Suuntaus sai alkunsa rajatulta alueelta Uplannin kaakkoisosasta (Gräslund 1985:303). Pohjois-Uplannissa ja Västmanlandissa siirrytään itä-länsi -suuntaiseen hautautapaan verrattain myöhään, vasta 1000-luvun puolivälissä (Gräslund 1985: 303; Simonsson 1969: 45).

Suomessa tavatuista varhaiskeskiaikaisista löydöistöstä haudoista suurin osa on enemmän lounais-koillis kuin itä-länsi -suuntaisia (ks. esim. Kivikero 2011). Syytä tähän ei tiedetä, mutta esim. Birkassa ovat kalmiston kaikki haudat suuntautuneet kohti satamaa – ehkä sataman on katsottu sijaitsevan lännessä ja tämä selittää hautojen suunnanvaihtelun (Gräslund 2001: 47).

Esineettömyys

Hautojen varustelun on katsottu liittyvän uskomukseen, jossa vainajan mukana on haudattu esineitä ja asioita, joita hän tulee tarvitsemaan tuonpuoleisessa. Kyse on saattanut olla myös vainajan henkilökohtaisesta omaisuudesta. Kristinuskon sielukäsitys ja käsitys tuonpuoleisesta eivät edellytä vainajan haudan varustelua. Hautaukset on siis pyritty pitämään esineettöminä, mutta koska vainajat haudattiin pitkään omissa vaatteissaan, on korustoa vielä esiintynyt hautauksissa. (Gräslund 2001: 47–48.)

Ristiriipukset

Ristiriipuksista on esitetty runsaasti tulkintoja. Osa tutkijoista on suhtautunut epäilevästi siihen, missä vaiheessa ristiriipuksen voidaan katsoa kuvastavan kantajansa uskomusmaailmaa, sillä ristisymbolia on tavattu myös selkeästi pakanallisistakin esineistä ja toisinaan pakanallisia symboleita voi esiintyä rinnan kristilliseksi tulkitun ristisymbolin kanssa (esim. Kivikoski 1955: 27, Hiekkanen 2003: 496–497, Wessman 2010: 80). Paula Purhonen on korostanut esineen löytökontekstin merkittävyyttä esinettä tulkittaessa. Esimerkiksi ristiriipus hautakontekstissa liittyisi todennäköisemmin riipusta kantavan vainajan uskomusmaailmaan kuin esimerkiksi asuinpaikalta tai irtolöytönä tavattu ristiriipus. (Purhonen 1998: 57.) Kyläkalmistoista puhuttaessa on kuitenkin huomattava, että ne ajoittuvat ajalle, jolloin kirkolla yhteiskunnassa oli jo vakiintunut asema. Näin voidaan olettaa, että ristiriipuksen symboliikka on ollut jo tuttu.

Vainajien käsien asento

Vainajien käsivarsien asennoilla on jo pitkään pyritty ajoittamaan keskiaikaisia hautauksia.

Menetelmän toimivuudesta on käyty runsaasti keskustelua ja Suomen happamassa maaperässä heikosti säilyvä luuaines tuo omat haasteensa menetelmän käyttöön. Käsivarsikronologian mukaan vainajien käsivarret on asetettu varhaisella keskiajalla suoraksi kylkien viereen ja siitä ne on hiljalleen nostettu alavatsan kautta ristiin rinnan päälle. Asentojen ajallisessa esiintymisessä on kuitenkin havaittu suuria eroja eri kohteiden välillä ja esimerkiksi Tiina Jäkärä huomauttaa, että yksittäisten hautojen ajoittaminen käsivarsien asennon perusteella ei ole luotettavaa. Sen sijaan käsivarsiasennot voivat tuoda suuntaa antavia ajoituksia suuremmille hauta-aineistoille. Jäkärä on itse pohtinut mm. Turun Koroisten, Ulvilan Liikistön sekä Hollolan Kirkkailanmäen kalmistojen hautausten ajoitusta perustuen vainajien käsivarsien asentoihin. (Jäkärä 2001: 12–19.)

Kristilliset kalmistot

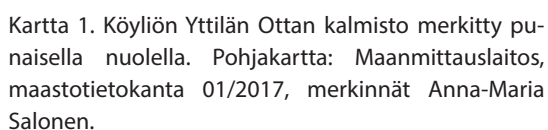
Yksittäisen hautauksen tulkitseminen kristilliseksi tai pakanalliseksi on usein vaikeaa tai jopa mahdotonta. Kristillisyyttä pohtiessa tulisikin kiinnittää huomiota koko kalmistoon. Sen lisäksi, että kristilliseksi tulkittavan kalmiston tulisi sisältää kristillisiksi tulkittavia hautauksia, tulisi kalmiston rajat tuli olla merkitty jollain tavalla (yleisimmin oja tai aita) ja sen tuli olla siunattu käyttöön. (Nilsson 1989: 77.) Arkeologisessa kontekstissa siunattu maa voidaan tunnistaa aidan tai ojanfragmenttien lisäksi mm. siitä, että hautoja on runsaasti päällekkäin, useat haudat leikkaavat toisiaan tai on havaittavissa kohta, jossa hautaukset loppuvat, vaikka rajaa ei ole arkeologisesti havaittavissa. Rajattu, siunattu alue on todennäköisesti ollut käytössä pitkään, eikä sillä ole rajauksen takia ollut mahdollisuutta laajentaa hautausmaata, niin hautauksia on alettu tehdä päällekkäin ja toisiaan leikaten. (Gräslund 1985: 301.)

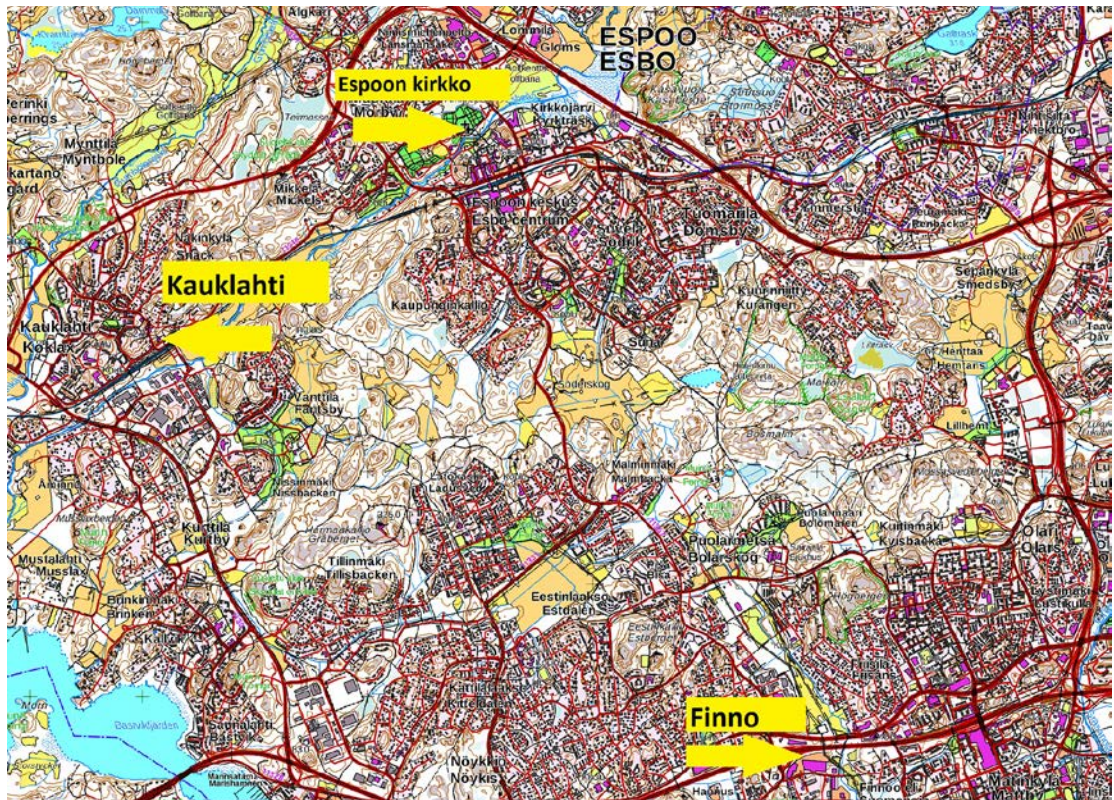
Hautausten kristillisyyttä pohdittaessa olennaista on tulkita kokonaisuuksia. Yksittäisen haudan piirteille on olemassa useita mahdollisia syitä, joten yksittäisen haudan tulkinta on epävarmaa. Kokonaisten kalmistojen tulkinta on jo mielekkäämpää ja antaa tulkinnoille varmemman pohjan.

Tähän artikkeliin olen valinnut esimerkkikal-
mistoiksi Espoon Kaukalahden sekä Finnon ja
Köyliön Yttilän Ottan kalmistot. Näitä koh-
teita on tutkittu viimeisen 15 vuoden aikana,
ne on tulkittu keskiajalle ajoittuviksi hau-
tauksiksi eikä niissä ole havaittu esineellisiä,
tai muuten pakanallisiksi tulkittavissa olevia
hautauksia. Nämä kolme kohdetta toimivat
tässä artikkelissa siis esimerkkeinä, vastaavia
kohteita on varmasti Suomessa useita.

20

Espoon Kauklahti on Espoonjoen luoteisrannalla sijaitseva kylä, jonka asutus ulottuu keskiajalle saakka. Kylän varhaisin maininta on vuodelta 1451, mutta asutusta on varmasti ollut jo aiemmin (Haggrén & Hakanpää 2002: 5). Kohdetta kaivoi Georg Haggrén vuosina 2002 ja 2003. Kaivauksilla löydetyt haudat löytyivät kylän keskeltä, erään rakennuksen alta. Voisi olettaa, että hautausmaasta ei ole rakennusta rakennettaessa ollut enää tietoa. Stratigrafian perusteella kalmisto on ajoitettu 1400-lukua vanhemmaksi. Kaivauksilla tehtiin havaintoja yhteensä kuudesta haudasta, joista yksi tutkittiin. Kaivaushavaintojen perusteella on todennäköistä, että kalmistoalue on jatkunut kaivausalueen ulkopuolelle. (Haggrén *et al.* 2003.)

Kartta 2. Espoon Finnon ja Kauklahten kohteiden sekä Espoon keskiaikaisen kirkon sijainti. Pohjakartta: Maanmittauslaitos, peruskartta-aineisto 01/2017. Merkinnyt: Anna-Maria Salonen.

Espoon Finno on ollut pienehkö keskiaikainen kylä, jonka maat sijaitsivat Finnonjoen alajuoksun länsirannalla. Varhaisin maininta Finnosta (Finnevik) on vuodelta 1451, mutta alueella on siitepölytutkimuksen mukaan ollut vakiintunutta asutusta 1000-luvulla (Haggrén *et al.* 2006: 7, FMU 2898). Finnosta kutsuttiin 1500-luvulla myös Finnevikiksi ja siinä oli silloin 4 taloa. Varakaimmasta kylän talosta tuli 1600-luvulla rustholli, josta se hiljalleen muuttui edelleen pieneksi kartanoksi. Asutusta ja toimintaa kylän alueella on siis ollut nykypäiviin asti. 1980- ja 1990-luvuilla tapahtunut massiivinen rakentaminen on kuitenkin tuhonnut vanhan kulttuurimaiseman lähes kokonaan. Kuitenkin Georg Haggrénin alueella suorittamissa kaivauksissa vuonna 2006 löy-

tyi sekä riihen jäännökset että 1400–1500-luvuille ajoittuva kyläkalmisto (Haggrén 2015: 393). Kaivauksilla havaittiin yhteensä 43 hautaa, joista tutkittiin 35. Havaituista haudoista tutkimatta jätettiin kaivausalueelle vain osittain ulottuneet haudat. (Haggrén *et al.* 2006.)

Hautojen koko

Hautojen koko oli hyvin sama kaikissa kolmessa kalmistossa. Hautojen leveys vaihteli aikuisilla noin 60–80 cm välillä, lasten haudoiksi tulkitut hautaukset olivat noin puolet kapeampia, noin 30–60 cm. Pituudessa oli hieman enemmän vaihtelua. Aikuisten haudat olivat 160–220 cm pitkiä ja lasten 100–150 cm.

Hautojen suunta

Hautojen suunnassa oli enemmän kalmisto-kohtaista vaihtelua. Yttilän Ottan haudoista noin puolet oli itä-länsi -suuntaisia ja puolet pohjois-etelä -suuntaisia. Kauklahdessa puolet haudoista oli lounais-koillinen -suuntaisia, neljännes prosenttia luode-kaakko -suuntaisia ja neljännes pohjois-etelä -suuntaisia. Kauklahden aineistosta ainoastaan neljän haudan suunta oli määritetty raportissa ja muutenkin aineisto on hyvin pieni, joten edellä mainitut prosenttimäärät ovat korkeintaan suuntaa-antavia. Finnossa 71 prosenttia haudoista oli itä-länsi -suuntaisia, 24 prosenttia lounas-koillinen -suuntaisia ja 5 prosenttia kaakko-luode -suuntaisia.

Arkkuja vai ei

Mahdollisista arkuista havaittiin jäänteitä ainoastaan Finnossa. Siellä useista haudoista löytyi puujäännöksiä, mutta vain kolmesta niin riittävästi, että niiden voitiin katsoa muodostavan rakenteen. Rautanauvoja löytyi kahdesta haudasta 1 kpl ja yhdestä haudasta 2 kpl, joten arkkuja ei ole koottu nauloilla, vaan ne ovat mitä todennäköisimmin olleet joko ruuhiarkkuja tai puuliitoksin koottuja lauta-arkkuja.

Hautojen kivirakenteet ja merkitsemiskivet

Kiviä tavattiin haudoissa molemmissa Espoon kalmistoissa. Finnossa noin 60 prosenttia haudoista sisälsi kiviä, vaikka kiviä ei luontaisesti ollut maaperässä. Kiviä oli useimmiten aseteltu hautojen jompaan kumpaan päähän tai hautojen reunoille. Kivet sijaitsivat useimmiten hautauksen täytemaassa, vain muutamassa haudassa kiviä oli aseteltu haudan pohjalle.

Kauklahdessa ainoastaan yhden haudan päädyssä oli pystyyn nostettu kivi, joka on saattanut toimia haudan merkkikivenä.

Kivirakenteet ovat melko yleisiä suomalaisissa rautakauden ja keskiajan taitteen hautauksissa (ks. esim. Salonen 2014: 61). Ne voivat olla hankalia tulkittavia, mutta todennäköisesti kivet ovat näkyneet maanpinnalle ja näin toimineet hautapaikan merkkinä.

Löydöt

Suurin osa tutkituista haudoista on ollut täysin löydöttömiä. Selvästi runsaslöytöisin hauta löytyi Kauklahdesta, jonka tutkitusta haudasta löytyi keramiikkaa, veitsen kärjen katkelma ja kolme rautafragmenttia. Yttilän Ottan haudoista löytyi ainoastaan palanutta savea ja kuonaa. Finnon haudoista yhteensä kuudesta löytyi rautakuonaa. Kuonan tarkoitusta ei ole pystytty tulkitsemaan, mutta on esitetty, että kuonalla olisi saattanut olla jonkinlainen rituaalinen merkitys (Haggrén *et al.* 2006: 25).

Hautausten yhteydestä löytyy usein myös eläinten luita. Näin myös Finnossa, jossa 35:stä tutkitusta haudasta 12 sisälsi luita. Läheskään kaikkia luita ei pystytty määrittämään, mutta määritetyt luut olivat kaikki peräisin naudasta. Luita oli päästä, raajoista sekä yksi lapaluusta. Luut sijaitsivat hautauskerroksen päällä tai haudan täyttökerroksessa. Hanna Kivikero on tutkinut eläinluita ruumishautauksissa ja tulkinnut ne ruokauhreiksi tai hautajaisateriaksi (Kivikero 2015).

Rajaus

Näistä kolmesta kalmistosta ainoastaan Finnon kalmiston rajoja on ollut mahdollista tutkia. Sekä Yttilän Ottaa että Kauklahden kalmistoa ei ole tutkittu kokonaan, joten niiden rajojen löytyminen onkin ollut epätodennäköistä.

Kuva 2. Maatunutta luu- ja puuaineistoa haudassa Espoon Finrossa. Kuva: Anna-Maria Salonen.

Finnon kalmistosta on pystytty varmistamaan sen rajat kolmessa ilmansuunnassa. Idässä kalmisto rajautuu ojaan ja lännessä kalmisto tuntuu rajautuvan muinaispeltoon, joka on mahdollisesti ollut käytössä kalmiston kanssa samaan aikaan. Pohjoisessa maaperä vaihtuu helposti valuvaan hietamaahan, joka on todennäköisesti vaikeuttanut hautojen kaivamista. Tämä on siten toiminut kalmiston luonnollisena rajana pohjoisessa. Kalmiston eteläraja ulottui tutkimusalueen ulkopuolella, joten sitä ei tiedetä.

MITEN NÄITÄ KALMISTOJA PITÄISI TULKITA?

Jo tämä pieni esimerkkiaineisto todistaa, että nämä keskiajalle ajoittuvat löydöt kalmitot ovat selkeästi kristillisiä kalmistoja. Ne täyttävät kaikki kristilliselle kalmistolle asetetut määreet ja ne ajoittuvat ajalle, jolloin

kirkolla oli jo Suomessa vakiintunut asema. Silti ne kertovat olemassaolollaan toiminnasta, joka poikkesi kirkon asettamista ohjeista.

Nämä kalmistot ovat pysyviä hautapaikkoja, jotka ovat muodostuneet suhteellisen pitkän ajan kuluessa. Esimerkiksi uudelta ajalta tiedetään, että ainakin Itä-Suomessa on saatettu pienimuotoisia kirkkomaiden ulkopuolisia hautausmaita käyttää väliaikaisina hautapaikkoina tai esimerkiksi epidemian tai nälänhädän aikana, jolloin runsaasti väestöä olisi kuollut lyhyen ajan sisällä (Ruohonen 2005: 258, 262–263). Tässä aineistossa ei kuitenkaan ole jälkiä sekundäärisistä kaiveiluista, joita pitäisi olla, mikäli vainajia olisi siirretty kalmistosta kirkkomaahan. Lisäksi haudat sijaitsivat selkeissä riveissä ja niissä on vain vähän toisiaan leikkaavia hautauksia. Näin ollen hautaukset ovat todennäköisesti jotenkin olleet näkyvissä maanpinnalle, mutta toisaalta ne muutamat toisiaan leikkaavat haudat kertovat kalmiston suhteellisen pitkstä käyttöiäst.

Tällaisia löytöjä on Suomesta toistaiseksi vähän ja vähäistäkin materiaalia ei käytännössä ole juuri tutkittu. On mahdollista, että tällaisiin kuoppiin on törmätty kaivauksilla jo aiemminkin, mutta syystä tai toisesta niitä ei ole tulkittu hautauksiksi. Tietomme keskiaikaisesta hautauskulttuurista on vähäinen ja kyläkalmistot ovat oiva esimerkki siitä, miten arkeologinen materiaali voi muuttaa käsityksiämme historiasta. Aihe ansaitsee ehdottomasti lisää tutkimusta ja huomiota, jotta tulevaisuudessa tällaisiin ns. tyhjiin kuoppiin osataan kiinnittää eri tavalla huomiota kuin tähän asti. ♦

Anna-Maria Salonen
annamaria.l.salonen@gmail.com

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Finlands Medeltidsurkunder (FMU)

Sarkki, Seija 1973. Köyliö, Yttilän Otta. Kaivauskertomus.

Haggrén, Georg & Päivi Hakanpää 2002. Espoo, Kauklahti Saka. Kaivauskertomus.

Haggrén, Georg & Enqvist, Johanna & Hakanpää, Päivi & Wuorisalo, Jukka 2003: Espoo, Kauklahti Saka. Kaivauskertomus.

Lehtonen, Hannele & Mäntylä, Sari & Uotila, Kari 2005. Köyliön Yttilän Otta. Kaivauskertomus. Muuritutkimus Ky.

Haggrén, Georg & Rosendahl, Ulrika & Holappa, Maija & Knuutinen, Tarja & Kunnas, Olli & Salonen, Anna-Maria & Tevali, Riikka 2006. Espoo, Suomenoja, Finnon kylätontti. Kaivauskertomus.

Painamattomat lähteet

Salonen, Anna-Maria 2014. Kristittyjä kalmistoissa? Pro gradu. Helsingin yliopisto.

Internetlähteet

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas: kyläkalmisto <http://akp.nba.fi/wiki/kyl%C3%A4kalmisto>

Kirjallisuus

Cleve, Nils 1948. Spår av tidigt kristendom i västra Finland. *Finskt Museum* 1947–1948: 67–85.

Cleve, Nils 1952. En kyrkogård från korstågstiden. *Corolla Archaeologica in honorem C.A. Nordman*. Helsinki: 159–167.

Gräslund, Anne-Sofie 1985. Den tidiga missionen i arkeologisk belysning – problem och synpunkter. *TOR* vol XX 1983–1985: 291–313.

Gräslund, Anne-Sofie 2001. *Ideologi och mentalitet. Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horisont*. Occasional Papers in Archaeology. Institutionen för Arkeologi och Antik historia, Uppsala universitet. Wikströms: Uppsala.

Haggrén, Georg 2015. Keskiajan arkeologia. *Muinai-suutemme jäljet. Suomen esi- ja varhaishistoria kivilaudelta keskiajalle*. Gaudeamus: 369–536.

Hiekkänen, Markus 2002. The Christianisation of Finland – a Case of Want of Power in a Peripheral Area. Helming, Guido & Scholkmann, Barbara & Untermann, Mathias (eds.) *Centre – Region – Periphery. Volume 1. Medieval Europe*, Basel 2002. Hertingen: 488–497.

Hiekkänen, Markus 2003. *Suomen kivikirkot keskiajalla*. Otavan kirjapaino: Keuruu.

Hiekkänen, Markus 2007. *Suomen keskiajan kivikirkot*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Jäkärä, Tiina 2001. Vainajien käsivarsiasennoista – Turun Koroinen, Ulvilan Liikistö ja Hollolan Kirkkailanmäki. *SKAS* 1/2001: 12–19.

Kivikero, Hanna 2015. Interpretations of animal bones found in Finnish inhumation graves. *META* 2015: 95–106.

Kivikoski, Ella 1955. Suomen varhaisin kristillisyyden muinaistieteellisen aineiston valossa. *Novella Plantatio. Suomen kirkkohistoriallisen seuran juhlakirja Suomen kirkon juhluvuonna 1955*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Forssa: 21–41.

Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 2000. *Luistari IV. A History of Weapons and Ornaments*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 107. Helsinki.

Nilsson, Bertil 1989. *De sepulturis: gravrätten i Corpus Iuris Canonici och i medeltida nordisk lagstiftning*. Almqvist & Wiksell International.

Purhonen, Paula 1998. Kristinuskon saapumisesta Suomeen. *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* 106. Helsinki 1998.

Pälsi, Sakari 1938. Om gravar med obrända lik. *Finskt Museum* 1938: 29–36.

Ruohonen, Juha 2005. Saariin ja metsiin haudatut. Historiallisen ajan hautapaikkoja Kangasniemellä. Haimila, M. & Immonen, V. (toim.) *Mustaa valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle*. Turun yliopisto, Vantaa: 256–269.

Simonsson, Henry 1969. *Studier rörande vikingatida vapen- och ryttagravar med utgångspunkt från det västmanländska materialet*. Lic. avh. Institut för arkeologi. Uppsala.

Uotila, Kari 2007. Yttilän Otta - totta vai tarua. *Köyliist* 7. Aarnivalkeita ja ratsastavia ritareita : 77–88.

Wessman, Anna 2010. Death, Destruction and Commemoration. Tracing ritual activities in Finnish Late Iron Age cemeteries (AD 550–1150). *ISKOS* 18. The Finnish Antiquarian Society, Tammisaari.

SUOMEN VANHAN IHMISELÄMÄN VAIHEET

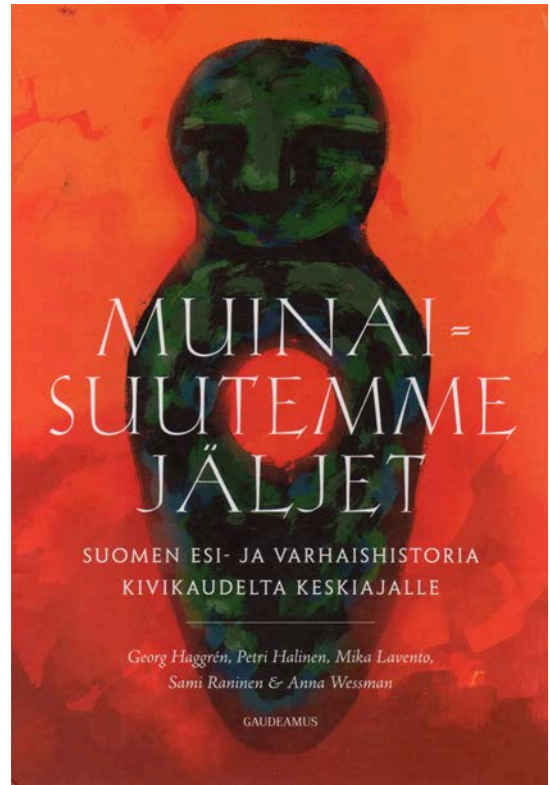
KOKONAISESITYS ESIHISTORIAMME ALUSTA KESKIAJAN LOPPUUN

Haggrén, Georg, Petri Halinen, Mika Lavento, Sami Raninen & Anna Wessman, 2015. *Muinaisuutemme jäljet. Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle*. Helsinki: Gaudeamus. 619 s.

Sanon jo alkuun: tässä on korkeatasoinen tietokirja, oppikirja, hakuteos ja Suomen arkeologian 2010-luvun tilanteen yleiskuvaus. Nämä sanat riittävät, jos ei halua käyttää aikaansa koko arvostelutekstin lukemiseen.

Aikakausjulkaisu SKASin luonteesta historiallisen ajan arkeologian suomalaisena erikoisjulkaisusarjana johtuen arvosteluni teksti painottuu rautakauden jälkijaksoon ja keskiaikaan.

Kirjan pääotsikko 'Muinaisuutemme jäljet' on ytimekäs. Se antaa mahdollisuuden tulkita asioita monelta suunnalta. Alaotsikko 'Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle' puolestaan pyrkii tarkentamaan pääotsikkoa, mutta avautuu huonosti ilmaistujen 'varhaishistoria' ja 'keskiaika' takia. Onko niin, että Suomen keskiaika on yhtä kuin Suomen varhaishistoria? Jos on, mikä seuraa varhaishistoriaa? Keskihistoria? Johdunkin tässä kysymään, miksi alaotsikossa ylipäättään pitää olla kaksi aikailmaisuparia, siis 'esi- ja varhaishistoria' ja 'kivikaudelta keskiajalle'. Mitä sillä saavutetaan? Miele-

täni selkeämpi ja samalla tiiviimpi alaotsikko olisi ollut 'Suomen esihistoria ja keskiaika'.

Kirjan otsikkojen osien puntarointi määrittelee yhden asian selkeästi: kirjoittajat katsovat keskiajan olevan muinaisuutta. Siinä mielessä viime mainitun sanan merkitys on venynyt kohti nykyaikaa – enkä tässä kirjoita asiasta siinä mielessä kuin se määritellään Muinaismuistolaisissa (295/63). Raja näyttää vedetyn ikään kuin tieteellisesti, ja seurauk-

sena on, ettei Suomen historia 1500-luvun jälkipuoliskolta jKr. eteenpäin ole muinaisuutta. Vai olisiko se sittenkin? Ainakin omasta mielestäni hyvin pitkälle uuteen aikaan voi osoittaa asioita, jotka ovat muinaisia ainakin siinä mielessä, ettei niistä ole lainkaan tai vain katkelmallisia tai mitättömän vähän kirjoitettuja tietoja. Myönnän kuitenkin, että tällä tavoin tarkasteltuna sana muinainen kiinnittyy ehkä liikaa kysymykseksi siitä, onko asioista kirjallisia lähteitä (ja kuinka paljon?) vai ei.

JOHDANTO

Kirja on selkeästi jaettu neljään päälukuun, joista ensimmäisen, kivikauden osuuden, kirjoittaja on **Petri Halinen**. Pronssikaudesta ja sen sisarenkaltaisesta varhaismetallikaudesta kirjoittaa **Mika Lavento**. Rautakausi on jaettu kahden tutkijan, **Sami Ranisen** ja **Anna Wessmanin** kesken, kun taas viimeisen, keskiaikaan syventyvän pääluvun tekijä on **Georg Haggrén**. Teksteihin on ansiokkaasti mahdutettu joitakin tekstilaatikoita erityisaiheista.

Alkuluvun 'Johdanto' vajaan kuusi sivua käsittelevät tiiviisti arkeologisen tutkimuksen ja siihen liittyvien tai sitä tukevien muiden tutkimusalojen taustaa, keinoja ja vaikeuksia niin löytöjen kuin tulkintojen kannalta, samalla kun annetaan lukijalle tervetullut kirjan pääpiirteiden esittely. Kirjoitus on nimetön, mikä on valitettavaa. Onko sen kirjoittanut joku kirjoittajista vai esimerkiksi kaikki yhdessä? Vai onko sen tekijä esimerkiksi kustantaja Gaudeamuksen haamukirjoittaja? Joka tapauksessa yhtä lailla vastuu kuin kunnia johdannon tekstistä olisi nimen/nimet mainitsemalla tullut antaa sen tekijälle tai tekijöille.

Johdanto on siis tekstinä ja asialtaan hyvä, mutta sitä edeltämään jäin kirjaa lukiessani

kaipaamaan esipuhetta tai alkusanoja, jossa kerrottaisiin kirjan taustasta, lähtökohdista, jäsentelyyn ja muihin rakenteellisiin seikoihin liittyvistä näkökulmista sekä muista kirjan esi- ja varhaishistoriaan liittyvistä seikoista. Myös asianmukaiset kiitokset esimerkiksi oikoluvusta olisi voitu esittää siinä, samoin mahdollisista rahallisista tuista. Kirjojen esipuhe on tärkeä – ikävä kyllä aikamme pinnallisessa pikaelämässä yhä enemmän hyljeksitty – luku, jonka tiedollinen ja historiallinen arvo on suuri. Noin 50, 100 tai 250 vuoden kuluttua sellainen tarjoaisi kiehtovan kertomuksen aikamme kulttuurin vaikutuksen alla toimineiden ja sitä luoneiden arkeologien ajatteluun.

KIVIKAUSI

Petri Halisen pääluvun 'Kivikausi' alussa on 'Kivikauden periodisaatio' -niminen laatikkoteksti. Siihen on sijoitettu näyttävästi, samalla tavalla kuin Johdannonkin alkuun ja vielä kolmannen kerran mesoliittisen ajan lukuun (määrää on vaikea olla pitämättä tyrkyttävänä mainostamisena), esitys paljon kohua herättäneestä Kristiinankaupungin Susiluolan luolasta löytöineen. Paikan suhteen arkeologit ja muutamien muiden tieteenalojen edustajat ovat jakautuneet kahteen varsin erimieliseen leiriin. Kirjoittaja esittelee paikkaa hyvin ja kieli keskellä suuta, mutta erinäiset ilmaiset ja ilmaisutapa laajemmin vihjaavat hänen kantansa olevan, että Susiluolan löydöstön muuttuminen aidoksi ja oikeaksi paleoliittiseksi kokonaisuudeksi on ihan sillä hilkulla. Viimeistä askelta hän ei rohkene tehdä.

Omasta puolestani – olematta sen enempää paleolitikumin ja sen luola-asutuksen ekspertti kuin muutkaan Suomen arkeologit olivat löydön tultua julkisuuteen tai sen jälkeen – aavistelen, että kun luolan aineistoa, arkistolähteitä ja niistä tehtyjä tulkintoja ai-

kanaan kiihkotta tullaan analysoimaan, käy ilmi samankaltaisia asioita kuin toisen julkisuuteen voimallisesti ja näyttävästi tuodun muinaiskohteen, Hämeenlinnan Varikonniemen suhteen. Tämä "esihistoriallinen 'varhaiskaupunkimainen' asutuspaikka" ja "useiden hehtaarien kaupunkityyppinen asutus", kuten hankkeen päähenkilöt – samat kuin Susiluolan paleoliittiseksi asuinpaikaksi määritelleet – sitä ovat luonnehtineet, on jokseenkin kokonaan hävinnyt Suomen arkeologian suuresta kertomuksesta.

Susiluolan esittelyjen jälkeen kirjoittaja siirtyy arkeologian lujapohjaiselle maaperälle noin vuoden 12500 eKr. tienoilta aloittaen ja jakaa Suomen kivikauden perinteisiin alajaksoihin mesoliittinen kivikausi ja neoliittinen kivikausi. Molempien käsittelyssä hän lähtee perustellusti ja hyvin liikkeelle ympäristöolosuhteista liikkuen elinkeinoista asumisen tapoihin, minkä jälkeen seuraa erilaisin kohdepainotuksin alajaksojen sisäinen kronologia. Näiden käsittelyn jälkeen ovat vuorossa muun muassa kaupankäynti sekä ja hautaustavat ja uskomukset. Tässä olisi voinut kaivata jäsentämistä siten, että kaupankäynnin kiistatta ollessa jollain tavoin osa elinkeinoja, kirjoittaja olisi koonnut ne yhteen. Nyt lukija joutuu selaamaan eteenpäin ja taaksepäin muodostaakseen kuvan kokonaisuudesta, mutta ymmärrän kyllä täysin kirjoittajan dilemman, joka on sama kuin kirjan viimeisen pääluvun kirjoittajalla Georg Haggrénilla. Näin olisin tehnyt itsekkin.

Tavattoman mielenkiintoisia ovat Lapin asutusta erityisesti mesoliittisen ajan alkupuolella käsittelevät osat, kuten esimerkiksi Sujalan asuinpaikka, jonka aineiston monimuotoisuuden ja -suuntaisuuden **Tuija Ränkämä** ja **Jarmo Kankaanpää** ovat osoittaneet tutkimuksillaan. Myös neoliittinen aika käsitellään monipuolisesti ja asiallisesti, mutta on ilmeistä, että ajanjaksoon on ollut käy-

tettävissä valitettavan vähän sivuja. Kirjasta nimittäin käy ilmi, kuinka monumentaalinen määrä uutta ja kokonaan uudenluontoista aineistoa kaivauksissa viime vuosikymmeninä on tullut esiin. Samoin selviää moitteettomasti, kuinka moninaisia uusia piirteitä kivikauden Suomen maailma on viime vuosikymmeninä saanut, esimerkkeinä vain vaikkapa asumukset, pyyntikuopat, kalliomaalaukset ja maanviljelys.

Kivikausi-pääluvun, kuten muutkin pääluvut, päättää lyhyt yhteenveto, mikä on ansioikas toimituksellinen ratkaisu. Ja edellisen kirjoitettuani huomaa toivovani vielä lisää: koko sisällön tärkeimmät teemat, ajatukset, pitkät linjat ja kehityskulut sekä muu kiinnostava kirjan viimeisillä sivuilla olevana kaikkien kirjoittajien yhteisenä tiivistelmäartikkelina.

PRONSSIKAUSI JA VARHAISMETALLIKAUSI

Mika Lavento on ottanut vaikeaksi tehtäväkseen esihistorian perinteisen kolmiperiodijaon keskimmäisen osan kirjoittamisen. Pronssikausi ja varhaismetallikausi ovat olleet ja tuntuvat vielä nykyisinkin olevan Suomessa – varsinkin verrattuna Skandinavian vastaavaan aikaan – vaikeasti tavoitettavia ja sellaisia, että niiden aika ja asiat ikään kuin pakenevat tutkijan yrityksiä saattaa aineistoon mielekästä järjestystä. Monet edeltäneen (ja osin ajallisesti rinnakkaisen) kivikauden kehityskuluista näyttävät katoavan, ja osa, kuten keramiikkatekniikat ja tyyli, tuntuu pirstaloituvan, samalla kun erilaisten kohteiden määrä vähenee oudoksuttavasti ja vaivoin selitettävästi. Lisäksi mukaan on otettava eräänlainen oppi- tai tutkimushistoriallinen taakka, jossa Itämeren lahtien rannikon röykkiökulttuuri on visuaalisuudellaan saanut vankan näkyvyysaseman, myös jopa

kielipoliittisista syistä johtuen ja kielipolitiikkaa muodostaen.

Kirjoittaja on väitellyt aikakauden kysymyksistä ja muutenkin omistanut laajasti akateemisen tutkimuselämänsä erityisesti tähän ajanjaksoon. Tämä antaa Suomen arkeologeista juuri hänelle ilman muuta parhaan aseman kirjoittaa kirjan tämän osion. Erityisen ansion teksti on saanut selkeässä ja johdonmukaisessa toiminta- ja kirjoitustavassa, jolla tekijä sitoo käsittelemänsä kauden sitä edeltävään kivikauteen ja sitä seuraavaan rautakauteen. Tehtävä ei todellakaan ole helppo ottaen huomioon paitsi maassamme edelleen, viime vuosikymmenten laajojen ja uusia ulottuvuuksia tuoneiden kenttä- ja muiden tutkimusten jälkeenkin, nähtävissä olevan kahtiajaon Itämeren lahtien rannikkoalueiden kulttuuriin ja sisämaan kulttuuriin (molemmissa kohdissa voi lisätä: ja alakulttuureihin). Ajanjakson tutkimustilanne on kaiken kaikkiaan tyylikkäästi ja erinomaisesti ajantasaistettu 2010-luvulle.

Yksittäisistä teemoista kiinnittyy huomioni siihen, kuinka niukasti tekstiä kirjoittaja on suonut Morbyn keramiikalle. Ryhmä oli vielä 1970-luvun alkupuolella niin sanottu iso asia, mutta nyt on toisin – ehkä tässäkin lienee tilanne tasapainoistunut sisämaan keramiikkaryhmien suuntaan, mitä kaikki löydöt silmämääräksi asetettuina on pidettävä asianmukaisena. Olisiko niin, että omat tähtisilmäiset muistoni opiskeluaikojen luennoista, keskusteluista ja lukemisista – ja myös kenttätöistäni Muuralassa – ovat syynä kulkemakarvojeni kohoamiseen Morby-osiota lukiessani? **C. F. Meinanderin** varjo on pitkä.

RAUTAKAUSI

Rautakautta käsittelevä pääluku on kirjan ainoa kahden kirjoittajan yhteistyönä laatima kokonaisuus. Ratkaisu on onnistunut ajan-

jakson luonteen takia. Lisäksi kirjoittajista Sami Ranisen tutkimustyön ajallinen vyöhyke erikoisosaamisineen on vanhemman ja Anna Wessmanin nuoremman rautakauden puolella. Molemmat edustavat kirjan kirjoittajien nuorinta sukupolvea, mutta se ei, niin kuin joku voisi arvella, lainkaan tee tekstiä vähemmän vahvaksi. Molempien työ on korkealaatuista ja kunnianhimoista.

Pääluvun jäsenitys vaikuttaa arkeologisen tutkimushistorian takia mekaaniselta muihin kulttuurialueisiin kuin Suomeen muotoiltuine perinteellisine jaksojakoineen, kuten 'Vanhempi roomalaisaika' tai 'Merovingiaika'. Kirjoittajat ovat laatikossaan toki lisänneet tälle tasapoljennolle (noin 200 vuotta/kausi) aikaisemminkin käytössä olleen yleisemmän jaon 'varhaisrautakausi', 'keskirautakausi' ja 'myöhäisrautakausi'. Mielestäni lukija, varsinkin sellainen henkilö, joka ei yliopistossa ole käynyt läpi tiukan muodollisia opintoja, hahmottaisi aikakautta parhaiten pitempien jaksojen (esim. keskirautakausi) ja niitä jaksien alajaksojen (esim. kansainvaellusaika ja merovingiaika) avulla. Onkin puute, että kirjoittajat käytännössä hylkäävät kyseiseen laatikkoon kolme laajempaa yleisaikajaksoa.

Mika Lavennon kirjoittaman edellisen pääluvun ja käsillä olevan pääluvun välillä vallitsee hyvin toimiva suhde. Pronssikauden/varhaismetallikauden ja rautakauden kuva Suomessa on edelleen hyvin vaikea hahmottaa, mutta lukemalla molemmat saa nykytilanteen piirteet mainiosti esiin. Tätä auttaa Lavennon alaluku (s. 228) käsillä olevan pääluvun sisällä.

Roomalaista tekoa olevien esineiden erittäin pieni määrä on askarruttanut Suomen arkeologeja. Tähän voisi lisätä sen, ettei niiden määrä ole juuri lainkaan viime vuosikymmeninä kasvanut huolimatta kaivausten määrän, laadun ja kaivausalueiden laajuuden kasvun mukana. Tämä ajatus tulee mieleeni vaikkapa katsoessani kuvaa Laitilan viinikauhasta:

kuinka kauan onkaan ajasta, jolloin Suomesta viimeksi löytyi antiikin Rooman kulttuuriin suoraan liittyneitä esineitä. Ei edes viime vuosina räjähdysmäisesti kasvanut metallinetsintä käyttä näytä muuttaneen tilannetta – tai ehkä on, mutta tieto ei ole levinnyt. Ero Skandinaviasta löytyneeseen Rooman kulttuurin materiaaliin on joka tapauksessa edelleen huomattavan suuri. Mistä se voisi kertoa?

Välittömästi Kristuksen syntymän jälkeisen ajan avainvirke on "[v]anhemman roomalaisajan kronologiaa ei Suomessa ole tutkittu aikoihin". Tämän huomaa esinekuvaustekstistä, joka väistämättä joutuu seuraamaan ajoitustutkimuksellista hiljaisuutta. On hämmästyttävää, kuinka vähän uusia vanhemman roomalaisajan kohteita on kyseisen noin 50 vuoden aikana löytynyt. Selkeästi kirjoittajat kuitenkin määrittelevät aikarajat aikaisemmin esitetyistä poikkeavasti ja samalla myös niitä uskottavammin – muun Euroopan pitkin harppauksin edennyt tutkimus neuvostodiktatuurin romahduksen jälkeen auttaa Suomenkin tutkimusta arvaamattoman paljon. Kirjoittajan teksti on jämerää ja vakaata selkiyttäen aikaisempien yleisesitysten epävarmaa muotoilua.

Nuorempi roomalaisaika saa osakseen vähemmän sivuja kuin edellinen kausi, mitä voi ihmetellä ottaen huomioon muinaisjäännösten ja esineiden määrän kasvun sekä uudet asutusalueet. Viime mainittua, Etelä-Suomen sisämaan ilmiötä, kirjoittajat luonnehtivat ilmaisulla "kalmistokulttuurin 'toinen aalto'". Asian ydin on problemaattinen, kuten tekijät toteavatkin: siirtyivätkö ihmiset vai siirtyikö kulttuuri, viime mainittu kielenvaihtoon liittyen? Tärkeä havainto on se, että esineellinen hautaustapa levisi sisämaassa hyppäyksittäin, ei vähittäisenä ja tasaisena etenemisenä. Tietysti näin voi jossain mielessä sanoa myös merenrannikkojen vyöhykkeestä, jossa kirjoittajat luonnostelevat viisi erilaista "kult-

tuurialuetta". Vielä erikoisempaa on, että hautaustavoista maansekaiset röykkiöt ovat sisämaassa vallitsevia. Vanhempi ja nuorempi roomalaisaika olisi kaivannut yhteenvedon.

Kansainvaellusajan käsittely jatkaa tekstin vakaata ja asiallista linjaa. Esineaineiston esittelyn tiivistys tuo esiin mahdollisuuden hahmottaa vaatetuksen monipuolistuvan ja kirjavoituvan. Esineiden avulla ajoitettavien kalmistojen määrä kasvaa erityisen voimakkaasti Kanta-Hämeessä ja Etelä-Pohjanmaalla, mutta laajasti ottaen ei niiden levinneisyysalue ole muuttunut erityisesti. Siten ei voi havaita tutkimushistoriallista muutosta ja käännekohtaa tässäkin rautakauden vaiheessa verrattuna tutkimuksen tilaan vaikkapa vielä 1960-luvun alussa. Kirjoittajien korostama kiivas sosiaalinen ja poliittinen kilpailu syynä hautausten esineistön näyttävyiden ja määrän kasvuun ei ole vakuuttava, sillä niin paljon ristiriitaisia havaintoja on. On kuitenkin hyvä, että tulkinta on nostettu pohdittavaksi.

Sisä-Suomen arkeologian löytöaineiston kannalta voi todeta, kuinka vaikea kirjoittajien on ollut lähestyä erityisesti varhaismetallikautisen "keramiikka-ajan" jälkeistä erittäin vähälöytöistä aikaa. On täysin mahdollista, että alueita autioitui, kuten kirjoittajat huomauttavat. Sen sijaan ei tunnu uskottavalta ajatus, jonka mukaan Etelä-Pohjanmaan rannikkoasutuksella saattoi olla merkittävä, "ehkä suorastaan dominoiva rooli", kuten he toteavat, laajoilla erämaa-alueilla.

Keskirautakauden voimakkaan ekspansion ajaksi kirjoittajat luonnehtivat mero-vingiaikaa. Tämä näkyy Ahvenanmaalla kumpukalmistojen suhteen ja toisaalta myös erityisesti luoteisessa Varsinais-Suomessa ja Aurajokilaaksossa, missä uusi kalmistotyyppi polttokenttäkalmisto tekee varsinkin 600-luvulla tuloaan. Kirjoittajat kiinnittävät perustellusti huomiota myös Salon seudun eräänlaiseen hiljaisuuteen. Sen sijaan asutus,

ainakin kalmistojen perusteella, alkaa ja ti-
hentyy edellistä kautta idempänä Järvi-Suo-
men alueella (Päijänteen ympäristö, Mikkelin
seutu). Tästä ilmiöstä kirjoittajat käyttävät
ilmaisua 'kolmas aalto' jättäen tulevaisuuden
tutkimuksen selvitettäväksi, oliko aallossa
kysymys länsisuomalaisesta uudisasutukses-
ta vai varhaismetallikaudelta polveutuneen
sisämaan kantaväestön omaksumasta kal-
mistokulttuurista tai ehkä molemmista. Näin
lieneekin viisainta tehdä. Sen sijaan tuntuu
haetulta tulkita Lounais-Suomen ja Ete-
lä-Pohjanmaan väestönkasvun syyksi riistais-
ten erämaiden tai vapaan pelto- ja kaskimaan
etsiminen yhä idempää.

Hautoihin liittyen olen joskus miettinyt
sitä, miksi arkeologit kovin vähän tai eivät
lainkaan pohdi sitä, minkälaisia orgaanisista
aineista tehtyjä muistamisen merkkejä niiden
yläpuolella, siis maanpinnalla tai rökkiön
pinnalla, olisi ollut tai voinut olla aikana, jol-
loin jokin hautapaikka oli käytössä. Mietteeni
juontuvat niistä kysymyksistä, jotka liittyvät
1700-lukua vanhemman historiallisen ajan
erilaisiin rituaalisiin esineisiin, kuten puiisiin
alttarikaappeihin tai -laitteisiin ja kalkkiki-
visiin kastealtaisiin. Niiden suhteen helpos-
ti ajatellaan – yhtäältä modernin muotoilun
ajan mukanaan tuoneen "aidon" materiaalin
ihailun mukana ja toisaalta maalipintojen tu-
houtumisen takia – että tärkeintä olivat puu-
tai muiden pintojen luonnolliset värit. Tämä
on käsitykseni mukaan useimmiten harhaa.
Vastaavasti on viime vuosikymmenillä alet-
tu havaita, kuinka värikkäitä – nykyajan ih-
misen mielestä ehkä suorastaan mauttomia
– olivat varhaisten korkeakulttuurien (Assur,
Egypti jne.) samoin kuin antiikin Kreikan ja
Rooman veistosten, rakennusten ja koko ym-
päristön maailma. Niin historiakirjojen kuin
Hollywoodissa tuotettujen elokuvien mar-
morinvalkoinen maailma on harhaa. TV-sar-
jojen *Game of Thrones* tai *Vikings* tyyppinen
synkänahdistava harmauden sävyjen maailma

kertonee sekin ajastamme ja halustamme siir-
tää sen suorastaan dystooppinen visuaalinen
ajattelu menneisiin aikakausiin.

Ja vielä yhtenä minua askarruttaneena
asiana ovat Suomen (ja muidenkin maiden)
keskiaikaiset kivikirkot. Ne ovat meidän sil-
missämme, ja niin on ollut jo 1800-luvulta
lähtien, "harmaakivikirkkoja", koska useim-
missa niiden kivimuuripinta on paljaana nä-
kyvissä kalkkilaastin peittäessä kivien välisiä
saumoja. Nämä rakennukset ovat eräänlainen
suomalainen kansallinen ihanne "Suomen
keskiaikaiset harmaakivikirkot". Mutta sellai-
siksi niitä eivät keskiajan rakentajat tehneet.
He peittivät arkisen kiven, joka oli heille ra-
kennuksen runkomateriaali, kalkkilaastilla,
joka vielä siveltiin kalkkipohjaisella maaliai-
neella, ja koristemaalattiin ainakin osin.

Tällaisista näkökulmista mietittynä ei
minusta tuntuisi huonolta ajatukselta ryhtyä
sinänsä hyvin vaikeisiin tehtäviin alkaa ana-
lysoida tai spekuloida sitä, mitä voisi saada
irti esihistoriallisten hautamuistomerkkien
mahdollisesta alkuperäisestä eri tavoin väri-
tettyjen tekstiilien ja puurakenteiden samoin
kuin luonnonväreillä maalattujen kivipintojen
asusta, joka rappeutui ja hävisi ehkä viimeis-
tään jo jonkun sadan tai jopa kymmenen vuo-
den kuluessa. Niinpä, kun mesoliittisen ajan
päälliköistä ja shamaaneista kirjassa kerro-
taan, ettei heille "rakennettu hautamonument-
teja eikä heidän asemaansa korostettu ulko-
naisilla merkeillä", rohkenen kyseenalaistaa
väitteen.

Merovingiajan esineaineiston voimakas
muutos kansainvaellusajan vastaavaan ver-
rattuna nousee tässäkin Suomen arkeologisen
historian päivityksessä esille, vaikka sitä ei
käsitellä korostetusti. Tämän se olisi ansain-
nut, mutta ehkäpä ei aineiston syvällisen ja
päivitetyyn – käytännössä nykyinen palautuu
1930-luvulle ja henkilöityy **Helmer Salmon.**
Ella Kivikosken ja **Alfred Hackmanin** tõi-
hin – käsittelyn puuttuminen tai vajavaisuus

vielä anna siihen mahdollisuuksia. Kun hahmottaa muutosta kansainvaellusajan ja sitä edeltävien jaksojen aineistosta merovingi- ja sitten viikinkiajan aineistoon, piirtyy esiin osin vaikeasti hahmotettavia mutta silti selviä ääriviivoja materiaalisien kulttuurin syvästä ja laajasta muutoksesta hautauskulttuurissa. Tämä näkyy jo pienissä ja vaatimattoman näköisissä esineissä, kuten rautaisissa nuolenkärjissä, joissa vanhemman rautakauden perustyyppi katoaa kokonaan kansainvaellusajan jälkeen korvautuen useilla erilaisilla tyypeillä. Ajanjakso 400-luvulta 700-luvulle ei olisi hassumpi kohde vankalle väitöskirjatutkimukselle.

Viikinkiajan käsittelyyn on kirjan sivuja käytetty lähes kaksi kertaa enemmän kuin edeltävään merovingiaikaan ja seuraavaan ristiretkiaikaan sekä yli kymmenen sivua enemmän kuin esiroomalaiseen aikaan ja roomalaisaikoihin yhteensä. Tätä voi pitää arkeologisen löytötilanteen tosiasiaisen tunnistamisena. Viikinkiajan aineiston määrä on ratkaisevasti muita jaksoja laajempi ja näyttävämpi, samalla kun tuolloin alkavat vahvasti näkyä niiden kehityksen piirteiden merkit, jotka muodostivat tulevana vuositoina Suomen ja Suomessa elämisen rungon tai päälinjat. Toiselta puolen voi myös panna merkille viikinkiaikaan kohdistuvan intensiivisen kansainvälisen kiinnostuksen yhdistettynä sen romantisoinnin mahdollisuuksiin ja mediaseksikkyyteen samoin kuin erikoisiin ja vaikeasti selitettäviin aikakauden ilmiöihin.

Viikinkiaikaan liittyy asioita, joista on paljon keskusteltu ja kiistelty, osin kiihkeästikin. Yksi suomalaisista keskustelunaiheista on ollut eräiden alueiden aiemmin rikkaankin muinaisjäännöskannan ja esineistön hiipuminen ja häviäminen. Näitä seutuja ovat erikoisesti Etelä-Pohjanmaa, Ahvenanmaa ja Länsi-Uusimaa. Kehityskulkujen perusteella on tulkittu kyseisen alueen väestön hävinneen jyrkimmän tulkinnan mukaan kokonaan,

lievemman taas valtaosin. Jälkimmäiseen tulkintaan on joskus liitetty mahdollisuus uusien populaatiopirstaleiden asettumisesta tyhjäksi tai asutuksen suhteen harvaksi jääneelle alueelle esimerkiksi Ahvenanmaalla. Viime vuosikymmenten tutkimuskehitys on tuonut mukanaan luonnontieteen, jossa erityisesti siitepölyanalyysien perusteella on osin voitu perustella jonkinlaista asutuksen jatkuvuutta. Samalla on sellaisilla alueilla, joilla perinteisiä arkeologisia osoituksia, siis kalmistoja hauta- ja muine esinelöytöineen, pysyvistä asutuksesta ei ole, voitu osoittaa voimaperäistäkin viljelyä viikinkiajalta, ellei jo sitäkin edeltävältä ajalta lähtien. Erityisen selkeät merkit tästä on Uudellamaalla, mutta myös osin muillakin aikaisemman tutkimuksen mukaan asumattomiksi tulkituilla alueilla, kuten esimerkiksi Uukuniemellä.

On ilmeistä, että näinä vuosina elämme aikaa, jolloin rautakauden loppujakson asutus- ja kulttuurikuva on suuren murroksen vallassa. Arkeologinen ja siihen yhdistyvä luonnontieteellinen tutkimus tuo esiin piirteitä, jotka antavat huikeita näköaloja. Kirjan *Muinaisuutemme jäljet* teksti kertoo näiltä osin hyvin uuden tilanteen esille murtautumisesta ja uudesta dynamiikasta, mutta osoittaa myös mielestäni sen, kuinka vaikea siitä on kirjoittaa kaikin osin hyvin perusteltua tekstiä.

Niinpä esimerkiksi Ahvenanmaan ja Etelä-Pohjanmaan asutuksen osalta on vaikea välttyä vaikutelmalta, jonka mukaan kirjoittajat toisaalta haluaisivat, ettei asutuskatkosta olisi ollut, mutteivat toisaalta kykene myöskään perustellusti osoittamaan keinoja asutuksen jatkuvuuden osoittamiseen. Tämä on johtanut verraten keinotekoisien, jopa väkinäisten tulkintojen tukemiseen. Tällainen on esimerkiksi soistuminen syynä Etelä-Pohjanmaan mm. Vähänkyrön, Isonkyrön, Laihian asutuksen kriisiytymiseen ja vähenemiseen mutta ei katkeamiseen. Mihin perustuu väite

soistumisesta? Mihin perustuu väite katkeamattomuudesta? Vastaus lieenee ainakin osittain hahmotettavissa 1980-luvulle palautuvassa hyvin monimutkaisessa ja tulenarassa paikallispoliittisessa tilanteessa, jossa erityisesti ruotsinkieliset harrastaja-arkeologit pettyneinä Museoviraston ja yleensä "Helsingin" arkeologien ynseyteen koskien maakunnasta löydettyjä (viime mainitun sanan lukija voi laittaa lainausmerkkien sisään tai olla laittamatta) riimukiviä ja seudun suurta arkeologista menneisyyttä kohtaan, lähtivät etsimään apua muualta. He kääntyivät Uumajan yliopiston arkeologien puoleen.

Uumajan yliopistosta tulikin apu amatööriarkeologien valistettua heitä ja annettua heille tuiki tarpeellista tietoa Suomen arkeologiasta ja sen tilasta varsinkin Etelä-Pohjanmaan osalta. Koska hyvin rahoitetun pitkän tutkimushankkeen tuloksena ei kuitenkaan voitu kiistää asutuksen alue alueelta tapahtuvaa kutistumista jo 600-luvulta lähtien ja katoamista 800-luvun alkupuoleen mennessä, katsottiin yhdeksi selitykseksi soistuminen. Osin sen takia väestön tulkittiin jotenkin – ilmaisut ovat tulkinnanvaraisia ja paikoin hämäriä – hajaantuneen noin 400 vuodeksi asumaan Etelä-Pohjanmaan peräseuduille. Sittemmin 1200-luvulla se palasi takaisin vanhan kulttuurinsa kukoistuksen ydinseuduille.

Soistumisteoria ei toki ole kirjan kirjoittajien ainoa teoria, ja myönnän, että edellä esittämäni tutkimushistoriallinen katsaus 1980-luvun ja osin 1990-luvun eteläpohjalaiseen arkeologiakuvaan on yksinkertaistettu. Sen tarkoituksena on kuitenkin osoittaa arkeologian nykytilanteen vaikea hallittavuus ja hankaluus yrittää tulkita mielekkäästi vaikeita kehityskulkuja samoin kuin joskus helposti muodostuva sitoutuminen helppoihin ratkaisuihin.

Samankaltaisia vaikeuksia on myös Ahvenanmaan suhteen. Joskin on selvää, että vil-

janviljely siitepölysarjojen mukaan rihmanohueksi niukentuen jatkui maakunnan alueella maanviljelyksellisesti vauraan viikinkiajan jälkeen, on perinteisen arkeologisen kulttuurin katoaminen ja takaisin palaamattomuus kirjoittajille vaikea pala. Se ei poistu sillä, että tekstissä ilmaistaan väheksyen "ajatuksella saariryhmän asutuksen rajusta taantumisesta" olevan yhä – mutta kirjoittajien mukaan toivottavasti ei kauan? – tukijoita ja antaen siten ymmärtää tällaisen tulkinnan olevan jotenkin epäuskottava.

Ehkä kirjoittajien rinnastuksessa ja eri kantojen vastakkainasettelussa, jossa "oikea" tulkinta voittaa, on vain kysymys heidän lapsuksestaan, mutta en ole varma siitä. Samankaltainen tulkintamalli nousee esiin – kuten edellä Etelä-Pohjanmaan suhteen tuli mainituksi – myös muiden alueiden suhteen. Minulla on tunne, että tässä on kysymys siitä toisen maailmansodan poliittisten mullistusten takia ja niiden jälkeen arkeologien piirissä vallitsevaksi tulleesta ajattelun mallista, jonka mukaan tulkinta asutuksen jatkuvuudesta on lähtökohtaisesti uskottavampi kuin tulkinta katkoksisista. Tässä onkin varsin usein oltu oikeassa, mutta samalla paradigmasta on tullut jollain tavoin uskonkappale, jonka kyseenalaistamista tunnutaan pidettävän kyseenalaisena. Samalla on seurauksena ollut, että jotkut arkeologeista – monien heistä edes sitä huomaamattaan saatikka tahtomattaan – antavat tukensa erilaisille paikallis- ja laajempienkin alueiden nationalistisille kiihkoilijoille, joiden poliittinen sanoma epämiellyttävän usein on: "me olimme täällä ensin, joten muita tänne ei saa tulla ja jos tulee, heillä ei pidä oleman samoja (ihmis)oikeuksia kuin meillä." Kaipaankin arkeologeilta kiihkoton itsetutkiskelua siitä, millä tavoin poliittiset intohimot ja päämäärät vaikuttavat heidän syväajatteluunsa. Tämä kaipuu ei tietenkään ole uusi eikä minun keksimäni, mutta en pidä perustelemattomana muistuttaa siitä tässä.

Ristiretkiajan Suomea käsittelevä luku on valtaosin hyvin kirjoitettu, ja sitä tukevat laatikkotekstit muun muassa vuodenajalleen (joskaan ikävä kyllä ei vuodelleen) dateera-
tuista hautajaisista sekä esimerkiksi Raision Mullin asuinpaikasta. Kokonaistekstin edellä mainitsemallani niukkuudella suhteessa vii-
kinkiajan tekstin laajuuteen lieenee ainakin osaksi taustana se, ettei kansainvälisen arke-
ologisen kentän tutkimuksia enää voida laa-
jasti käyttää hyväksi. Viikinkiajan tieteellinen ja julkisuusnäkyvyyshän on melkoiselta osin
seurausta sen arkeologisen aineiston näkymi-
sessä valtavan laajalla alueella, kuten edellä
toisilla sanoilla totesin. Ristiretkiajan arkeo-
loginen aineisto taas on luonteeltaan ja ole-
massaololtaan jollain tavoin "suomalainen"
tai Suomen alueeseen liittyvä ilmiö, jonka
kokonaisuutta olen huomannut olevan vaikea
selostaa esimerkiksi muiden Pohjoismaiden
1000-1100-lukujen, siis heikäläisittäin kes-
kiajan alun tai 'varhaiskeskiajan' tutkijoille.
Kansainvälinen tai edes pohjoismainen arke-
ologinen vertailuaineisto Suomen aineistoon
puuttuu tai on vähäinen ja harsomainen. Ta-
sapuolisesti ja kiitettävästi kirjoittajat joka
tapauksessa muotoilevat ainakin toistaiseksi
vaikeasti tulkittavat kristillistymisen ja yh-
teiskunnan tai ehkä ennemminkin erilaisten
paikallisten yhteisöjen organisaation mahdol-
lisia muotoja.

KESKIAIKA

Georg Haggrénin kirjoittama pääluku 'Keski-
ajan arkeologia' on Suomen ensimmäinen
arkeologiseen aineistoon perustuva koko-
naisesitys ajanjaksosta tarkasteltuna. Siinä
ja muissakin suhteissa se ansaitsee kiitoksen
tasolla *standing ovation*, mutta tietystikin,
juuri kirjoituksen pioneeriluonteen takia, sii-
nä on arvostettavan ohella myös arvostelta-
vaa.

Aluksi on perusteltua tarkastella otsikkoa,
joka eroaa kirjan muiden päälukujen otsikois-
ta siinä, ettei niissä mainita erikseen sanaa
'arkeologia'. Voikin kysyä, miksi siis sana on
mukana tässä, sillä tuskinpa kellekään kirjan
käteensä ottaneelle jää epäselväksi koko kir-
jan ja siten sen keskiaikaosion arkeologinen
lähestymistapa. Voinee olla niin, että kirjoit-
taja – ehkä koko kirjan kirjoittaja- ja tausta-
ryhmä – tuntee historiallisen ajan arkeologian
aseman vieläkin jollain tavoin epävarmaksi.
Arkeologien on ehkä vaikea olla yhtä suo-
rasukaisia kuin historioitsijat ovat – heillehän
otsikko 'Keskiaika' erilaisissa kokooma- ja
muissa teoksissa ei tarvitse tuekseen sanaa
'historia', toisin sanoen ilmaisua 'Keskiajan
historia'. Mutta toki keskiajan arkeologian
itsenäistymis- ja myönteisen itsetietoisuuden
kehitystä on tapahtumassa ja sanalisäys 'arke-
ologia' toivoakseni jätetään otsikosta jossain
kirjan uusien painosten vaiheessa turhana ja
tarpeettomana pois.

Pääluvun alussa kirjoittaja pohtii ajan-
jakson luonnetta ja sen asemaa edeltävän
esihistorian pitkän (lähes 10 000 vuotta) ja
seuraavan uuden ajan lyhyen (vajaat 500
vuotta) jakson välissä. Hän luonnehtii 1100-
ja 1200-lukuja kirjallisten lähteiden niuk-
kuuden takia yhteisnimellä "varhaishisto-
ria", mikä tietyllä tavalla onkin perusteltua.
Sitten 1300-luvun toiselta neljännek-
seltä alkaen ja varsinkin 1400-luvulla alkaa
kirjallisten lähteiden määrän huomattava
kasvu, kuten **Visa Immosen** väitöskirjaan-
sa laatima graafinen esitys vaikuttavasti
osoittaa. Sitten 1540-luvulta eteenpäin
niiden määrä runsastuu tavattomasti ja
Haggrénin mukaan "nyt Suomen voidaan
toden teolla sanoa siirtyneen historialliseen
aikaan". Sen sijaan vaikuttaa epäuskottaval-
ta, että Suomen historiasta voisi tästä ajasta
eteenpäin "luoda kokonaiskuvaa", kuten hän
ilmaisee. Kirjallisten aineistojen aukot ovat
mielestäni vielä vuosisatoja eteenpäin suu-

remmat kuin niitä täyttävät ja tulevaisuuden kaivauksissa täyttämään muodostuvat arkeologiset aineistot.

Kirjoittajan käyttäessä ilmaisua varhaishistoria Suomen noin vuosien 1100–1300 välisestä ajanjaksosta hän silti esittää sen olevan osa keskiaikaa. Tämä on lukijan kannalta ja laajemminkin asian kannalta hämmentävää, varsinkin kun hän myös ilmaisua Suomen "varhaishistoria ja keskiaika". Onko siis kirjoittajan mukaan varhaishistoria keskiajan osa vai sitä edeltävä jakso? Luvun lopussa hän jättää asian sikseen siirtyen käyttämään rautakauden lopun ja uuden ajan välisestä ajanjaksosta ilmaisua keskiaika – tosin käyttäen passiivi-ilmaisua "[k]eskiajaksi kutsutaan" ulkoistaen siten vastuun sanoista muille, nimeltä mainitsemattomille henkilöille.

Arvostelun lukija voi huomauttaa edellisen olevan hiustenhalkomista, mutta vastaan pelkääväni, että käsitteiden epäselvyydellä ja selkiytymättömyydellä muodostetaan ongelmia tämän päivän ja huomisen tutkimukselle. On nimittäin mielestäni syytä uskoa kirjas-ta muodostuvan uusi arkeologinen ja myös historiallinen standardi, mitä itsekin pidän perusteltuna, pitkäksi aikaa. Juuri sen takia käsitteistön tulisi olla mahdollisimman pitkälle harkittua, mutta nyt näin ei ole. Asiahan nimittäin laajenee arvostelun alussa käsitel-lylle kirjan nimen tasolle, jossa alaotsikko-na on "Suomen esi- ja varhaishistoria kivi-kaudelta keskiajalle". Tässä ensinnäkin sana 'varhaishistoria' tulee, jos ymmärrän oikein, käytetyksi eri merkityksessä kuin edellä sen tarkoittaessa ajanjaksoa 1100–1200-luvut. Se nimittäin kirjan alaotsikossa näyttää tarkoitta-van esihistorian jälkeistä aikaa keskiajalle asti. Toisin sanoen ajanjakso keskiaika on kirjan tekijöiden käsityksen mukaan sama kuin ajanjakso varhaishistoria. Ja jos näin on, mikä sitten seuraa Suomen varhaishistoriaa? 'Myöhäishistoria'? Vai 'keskihistoria'? Mut-ta jos 'varhaishistoriaa' seuraa 'keskihistoria',

mikä seuraa tämän jälkeen? Toivoisin kirjan toivottavasti uusia ja uudistettuja laitoksia tehtäessä harkittavan tehtäväksi terminolo-gisten kysymysten perusteellinen analyysi ja vankasti perusteltujen johtopäätösten teke-mistä siitä.

Myös luvun 'Keskiajan historiallisia vai-heita' otsikointeja ja rakenteen hahmotta-mista häiritsee edellä mainittu aikakausien termien huojunta: pääotsikossa käytetään ilmaisua 'keskiaika', kun taas ensimmäisen alaotsikon pääsana on 'varhaishistoria'. Kol-mas alaotsikko taas tuo mukanaan uuden ter-min 'myöhäiskeskiaika'. Tämä viittaa siihen, että kirjoittajalla oli mielessään varhaisem-piakin keskiajan periodeja, mutta niitä hän ei mainitse. Arvattavasti kysymyksessä on yritys päästä kompromissiin vaikeassa asias-sa, mutta nyt esitetty ei ole vakuuttava, sillä yllättäen tupsahtaakin termi 'sydänkeskiaika' tekstiin käsiteltäessä arkeologisesti tutkittu-ja keskiaikaisia hautapaikkoja. Vielä myö-hemmin käytetään termiä 'varhaiskeskiaika'. Miten ilmaisut sopivat kirjoittajan luomaan kronologiseen rakenteeseen, jää avaamat-ta, mutta luultavasti kysymys on siitä, että Suomen keskiajan sisäisessä kronologias-sa ja sen tähän kirjaan koostajassa on men-neillään vakiintumattomuuden seurauksena hämmennyksen aikakausi. Esimerkiksi pe-rinteisen historiakirjoituksen keskiaikaeks-perttien suunnasta on noussut kritiikkiä eri-koisesti **Jalmari Jaakkolan** muodostamaan ja vakiinnuttamaan Suomen keskiajan alaja-koon 'varhaiskeskiaika', 'sydänkeskiaika' ja 'myöhäiskeskiaika', johon vielä liittyy hänen näitä edeltäväksi muodostamansa ajanjakso 'varhaishistoria'. Tämän jaon tilalle he ovat esimerkiksi nostaneet yrityksen joko käyt-tää Etelä- ja Keski-Euroopan keskiaikajakoa vuosilukuineen, mikä mielestäni on epäon-nistunut ratkaisu, tai jättää Suomen keskiaika kokonaan jakamatta eri aikajaksoihin – ei se-kään kovin vakuuttava avaus.

Arkeologian kannalta keskiaika on toistaiseksi vaikea pala, sillä sen enempää esineiden ja kiinteiden muinaisjäännösten avulla kuin muinkaan keinoin ei luontevaa ja perusteltua periodijakoa tunnu syntyvän. Joku voi kysyä, tarvitaanko sitä edes. Samaa olen kysynyt itseltäni päätyen tulokseen ehkäpä ei, mutta että toki olisi helpompaa käsitellä asioita, jos ilman erityisselittelyjä voisi kertoa keskustelukumppanille, mistä keskiajan vaiheesta kulloinkin puhutaan. Onhan 1500-luvun keskiaika eri asia kuin 1200-luvun keskiaika. Ehkä siis vuosisatajako olisi huonoista ratkaisuista paras, tulee ajatelleeksi, mutta siinäkin joudutaan vaikeuksiin.

Keskiajan lopun Suomessa Haggrén katsoo voitavan sijoittaa 1520-luvulle. Tässä olisi ehkä voinut pohtia enemmän sitä, onko hallitsija- ja kirkkopoliittinen rajanveto perusteltu arkeologisen aineiston tai edes kirjoitetun aineiston näkökulmasta. Olisiko viidellä jaollisista luvuista, historian perinteisestä aikajakovälineestä, noin vuosi 1550 kohtuullinen? Sen ympärillä olevina vuosina muodostuvat historiatutkimuksen äärimmäisen tärkeät veroluetteloaaineistot, kuningas **Kustaa I** kuolee, Turun piispaksi nousee ja siinä asemassa kuolee Suomessa ennen näkemättömän runsaasti tekstejä tuottanut **Mikael Agricola**, Suomen kivistä rakentamaan aloitettujen kirkkojen tuottaminen hiipuu pois, kartanolaitos alkaa yhä enenevässä määrin syödä talonpoikaistiloja, ilmaston muuttuminen kylmemmäksi alkaa vakavasti heikentää elinoloja, alkaa pitkäaikainen sotien ja kapinoiden kausi, taiteessa pienesineitä myöten aletaan siirtyä gotiikan visualisointitavoista renessanssin vastaaviin, kaupunkisuunnittelussa näkyy sama kehitys, linnojen rakentamisessa ja vanhojen linnojen uudistamisessa vastataan yhä suunnitelmallisemmin ruutiaseiden käyttöönnoton aiheuttamaan haasteeseen ja niin edespäin. Ehdotonta rajaa aukottomin perustein on toki mahdollon esittää.

Laatikkoteksti 'Historiallisen ajan arkeologia' johdattaa lukijan esitykseen tutkimushistoriasta. Se on pääasiassa hyvin toimiva, mutta mielestäni historiallisen ajan arkeologia oli 1800-luvun lopulla huomattavasti laajempaa ja monipuolisempaa kuin vain rakennusarkeologiaa. Tämä näkyy selvästi, kun lukee esimerkiksi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kihlakuntakertomuksia. Käytäntö toki suuntautui rakennusarkeologiaan ja vastasi ajan poliittisia tarpeita, kun taas muiden muinaisjäännösten valtaosan – esimerkkinä Uukuniemen Papinniemi – kohtalo oli jäädä "sadan vuoden hiljaisuuteen", kuten **Ville Laakso** väitöskirjassaan tyylikkäästi sanoo.

On lisäksi syytä todeta, etteivät rakennusarkeologian piirissä ennen toista maailmansotaa toimineet tutkijat olleet pääasiassa "taidehistorioitsijoita". Aktiivisimmista kenttätöimijoista **Iikka Kronqvist** oli ammatiltaan historianopettaja ja **Erkki Kartano** arkkitehti. Tekstissä jää myös mainitsematta, että historiallisen ajan tutkimuksen muinaismuistohallinnolliselle hyväksymiselle antoi melko merkittävän sysäyksen vuoden 1980 tienoilla alkanut Suomen keskiaikaisten kaupunkien arkeologisen aineiston luettelointi ja systematisointi. Varsinkin Turun osalta julkaisu sai sellaisen asiakirjan luonteen, jonka varassa lähti liikkeelle ja on vieläkin liikkeellä arkeologian kannalta suuria asioita.

Keskiajan historiallisia vaihteita käsittelevä luku on maltillisesti kirjoitettu teksti, joka perustellusti seuraa historiakirjoituksen nykyisin vakiintuneita käsityksiä, joskin loppupuolella kuivahkon hallitsijahistoriavetoisesti. Pahamaineisen mustan surman leviämisestä Suomeen ovat tiedot todellakin puutteellisia. Onko tämä seurausta siitä, että lähteet ovat "niukkoja", kuten kirjoittaja ilmaisee, vai siitä, ettei niitä ole lainkaan?

Luku kristinuskon leviämisestä etenee joustavasti uusimmat tutkimustulokset ja tulkinnat huomioon ottaen. Kivikirkkojen

rakentamisen yhteydessä on tosin tullut ajatteluvirhe, joka ikävä kyllä toistuu monen muunkin kirjoittajan teksteissä. Niitä ei rakennettu hieman yli sataa kappaletta, vaan kivikirkkohanke aloitettiin hiukan yli sadalla paikkakunnalla. Tässä ei ole kysymys hiusten halkomisesta, sillä suurin osa hankkeista jäi kesken, mikä on eurooppalaisittain katsoen hyvin poikkeuksellinen ilmiö. Asiasta, sen taustoista ja myös seurauksista olisi voinut kirjoittaa hyvinkin kiinnostavia asioita, yhtenä esimerkkinä mieliä järkyttänyt Tyrvään Pyhän Olavin kirkon tuhopolttio syksyllä 1997. Tuhon laajuus oli seurausta siitä, että rakennustyö jäi kesken seinien tultua muuratuiksi noin vuoteen 1516 mennessä: tiiliholvit, aikansa palomuurit (pystysuuntaisesti palon leviämistä estävinä), jäivät tekemättä. Tämä kostautui puolisen vuosituhatta myöhemmin – historian perspektiivit ovat pitkät ja joskus traagiset.

Ahvenanmaan kirkkojen kalkkilaastiajoituksista kirjoittaja esittää aran maininnan sanoen, ettei niiden luotettavuudesta olla yksimielisiä. Ongelmat ja varsinkin tavat menetelmän kehittämisessä ja käytössä ovat paljon vakavampia kuin peittelyilmaus yksimielisyyden puuttumisesta. Luvun kirjoittajalla olisi tullut olla rohkeutta nostaa ne esille, sillä menetelmää arkeologian ajoitusvalikoimaan markkinoivat henkilöt ovat tutkimuseettisesti ala-arvoisilla toimillaan aiheuttaneet ja aiheuttavat tieteen piirissä toimivien ja muiden ihmisten luottamuksen vakavaa heikkenemistä tieteeseen ja tieteen kehityksen uskottavuuteen. Eivätkä kapeasti esimerkiksi keskiajan arkeologian tutkimuksen ja kivirakennusten ajoittamistutkimuksen suhteen.

Hautojen tutkimuksessa on tehty viime vuosina erittäin kiinnostavia ja yllättäviä löytöjä, joita kirjoittaja esittelee ja tulkitsee uskottavasti, kuten esimerkiksi Espoon Suomenojan hautauspaikkaa; hämmästykseni paikan nähdessäni kaivausten aikaan kesällä

2006 oli suuri. Yksi syy tähän oli välittömästi mieleeni tullut ajatus, että varsinaiseen pitäjänkirkkoon ja sen kirkkomaahan oli täältä aikanaan keskiajalla ikään kuin liian lyhyt matka, vajaat 20 km: miksi vainajia ei viety sinne, kuten Espoon katolisten, aikansa pitäjäjyhteisöön kuuluneiden kristittyjen, olisi tullut tehdä?

Kirjoittaja mainitsee Suomessa olleen useita keskiaikaisia "saarnahuoneita" tai kappeleita, joiden hautausmaiden käyttö olisi päättynyt vuoden 1600 tienoilla. Uusien löytöjen valossa jään miettimään, mitä ne loppujen lopuksi voisivat olla. Esimerkiksi Vehmaalla on voitu todeta aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa hyvinkin varhaiseksi oletetun kappelinpaikan tulleen perustetuksi vasta 1500-luvulla. Jo tällä perusteella voi arvella tulevalla tutkimuksella olevan paljon selvittämistä Jalmari Jaakkolan ja **Juhani Rinteen** 1920–1930-luvulla muodostamien ja sittemmin vakiintuneiden tai jäykistyneiden tulkintojen uudelleenanalysoinnissa. Kristinuskon alueelliset ja rakenteelliset muodot ja kehitys eivät ehkä olleet sellaisia kuin keskiajantutkimuksessa vieläkin pidetään ilmeisinä.

Myös luvun 'Hautaustraditio' suhteen lienee paikallaan pieni terminologinen pohdiskelu. Kirjoittaja käyttää rautakaudella käyttöön otetuista hautapaikoista sanaa 'hautausmaa'. Maamme hautaamiskulttuurin lähes kymmentuhatvuotisessa jatkumossa se sopii mielestäni kuitenkin parhaiten niihin historiallisen ajan, ja tällöin käytännössä uuden ajan, hautapaikkoihin, joita perustettiin kirkkojen ympärillä olleiden ja olevien aidattujen kirkkomaiden eli kirkkotarhojen ulkopuolelle pääasiassa 1700-luvun toisen puoliskon jälkeen kirkkojen lattian alle hautaamisen päättyessä ja päätyttyä. Sen sijaan niistä hautapaikoista, joiden ajallinen asema on rautakauden ja keskiajan rajalla (tai ennen sitä), olisi hyvä käyttää ilmaisua 'kalmisto', ellei tiedetä ky-

seessä olevan kirkkomaa. Tässä suhteessa arkeologisena sensaationa – sanan vakavasti otettavassa mielessä – pidettävän Kaarinan Ravattulan Ristimäen hautapaikkaa voisi ainakin nykyisten tietojen perusteella pääosin luonnehtia kalmistoksi, mutta kirkon tultua rakennetuksi paikalle kirkkomaaksi. Vain tulevaisuus näyttää, miten näitä raja-aikojen kohteita olisi perusteltua luonnehtia.

Tässä yhteydessä todettakoon, että tekstiin on ansiokkaasti, mutta laatikkona, otettu mukaan **Juha Ruohosen** erinomainen kirjoitus Ravattulan Ristimäestä. Se olisi ehkä paremmin sopinut osaksi leipätekstiä, tietenkin kirjoittajan nimellä varustettuna samalla tavoin kuin Mika Lavennon erillinen kirjoitus pääluvussa 'Rautakausi'.

Laajasti ottaen kristillistä maailmaa Suomessa esittelevä luku (sen otsikko 'Kristinuskon leviäminen' on tosin liian kapea ja harhaanjohtavakin) on hyvin ja monipuolisesti käsitelty. Mainitsemani virheet ja jotkin muut, kuten esimerkiksi kuningas **Olavin** nimen käyttäminen Olof-muodossa, ja samaan henkilöön liittyen **Jyrki Knuutilan** perustavaa laatua olevan tutkimuksen käyttämättä jättäminen samoin kuin maininta Rengon kirkosta – pitää olla: kirkkomaalta – löytyneistä kampasimpukan palasista olisi ollut mahdollista välttää vaikkapa pyytämällä ulkopuolisia lukemaan tekstin tai sen osia.

Näiden kriittisten huomautusten jälkeen voikin sanoa kirjoittajan esittelevän luvussa 'Talous ja elinkeinot' tutkimuksen tuloksia mitä syvällisimmän tiedon ja hahmotuksen varassa. On ilo lukea maanviljelyksen muuttuvista keinoista, työvälineistä, vilja- ja kotieläinlajeista (kissan olemassaolosta on muuten Espoostakin, Suomen maaseudun arkeologian eräästä tärkeimmistä viime vuosien kohdealueista, löytynyt fyysinen jälki), metsästyksestä ja kalastuksesta. Teksti tuo erinomaisesti jäsennellynä ja tiivistettynä esiin arkeologian vahvinta antia Suomen

historiantutkimukselle laajemminkin ajateltuna.

Ongelmana on tosin ehkä pidettävä, että luku 'Kaupankäynti ja kontaktit' on erotettu omaksi luvukseen (ks. edellä myös kivikauden osio). Tämä on silti toki ymmärrettävissä, sillä elinkeino nimeltä kauppa on selkeästi ollut sidoksissa kaupunkeihin – kirjoittaja käyttääkin yhtenä otsikkona sointuvaa ilmaisuja "Kauppa keskittyy kaupunkeihin" – ja näitä taas käsitellään luvussa 'Asuinpaikat ja asumukset'. On luontevaa, että kaupunki kirjassa esitetyn jaon mukaisesti määritellään asuinpaikaksi, mitä se onkin. Toiselta puolen, kaupankäynti on osa taloutta ja elinkeinoja. Niin, kaikkea ei voi saada eikä kaikkia rajankäyntejä voi tehdä pakottamalla, joskin leipätekstin eri lukujen ristiviitteistä olisi tässä ollut paljon apua.

Asuinpaikkoja ja asumuksia käsittelevän luvun alkujakso pohtii hyvin asutuksen kehitystä ja ympäristön muutoksia, viime mainittua lähinnä ilmastomuutosten näkökulmasta. Osaa täydentää huomio erilaisten asuinpaikkojen erittelyn tärkeydestä samoin kuin Petri Halisen pätevä laatikkoteksti saamelaiden elämästä ennen uutta aikaa.

Myös keskiajan eri vaiheiden aikana perustetut linnat on sijoitettu lukuun asuinpaikoista, mitä joku voi pitää hiukan outona. Mielestäni ratkaisu on kuitenkin parempi kuin käsitellä ne omassa luvussaan – mikä olisi ainoa toinen perusteltu ratkaisu – sillä niin selkeästi niiden asumisluonne on korostunut viime vuosikymmenien tutkimuksissa, samalla kun 1800-luvun kirjallisuuteen palautuva sotaisuuden ja poliittisen juonittelun romanttinen hohde on perustellusti vähentynyt. Asianmukaisesti kirjoituksessa on myös otettu esiin kivilinnojen enemmän tai vähemmän pitkä puinen vaihe ennen muuratua vaihetta, kuten esimerkiksi **Knut Draken** uudelleen arvioimassa Hämeen linnassa. Voisi sanoa, ettei kunniakkaampaa omien van-

hentuneiden käsitysten purkamista ja uusien tietojen mukana tullutta uudelleen tulkintaa Suomen keskiajan tutkimuksessa ole helpo löytää kuin Draken: väitöskirja vuodelta 1968 *versus* artikkeli **Castella Maris Baltici** -sarjassa vuodelta 2001.

Haggrén esittelee korkeatasoisesti myös ne hämmästyttävän monipuoliset löydöt, havainnot ja uudet tulkinnot, joita on tehty hänen johtamassaan Raaseporin linnan aluetta koskevassa tutkimushankkeessa. Merkittäviä ja yllättäviä tuloksia on myös esitettävissä muun muassa Pernajan Husholmenin pikulinnasta. Lisää kiinnostavia ja samalla myös linnojen maailman kokonaisuutta monimutkaistavia tutkimuksia linnojen ja linoitettujen paikkojen maailmassa voidaan tulevaisuudessa hyvinkin tehdä lisää. Yhtenä tällaisena voi mainita Karjaan Barkarkullan, jossa oleva muinaisjäänös, harrastaja-arkeologi **Lars Nybergin** aikanaan löytämä, voi olla – tai sitten ei – jossain muodossa edeltäjä myöhemmälle Grabbackalle.

Tämä kohde puolestaan liittyy rälssin tai 1500-luvusta puhuen mieluummin jo aateliston asumakartanoihin, joista kirjoittaja tekee tyhjentävän selvityksen. Siinä ainoa mielestäni epäuskottava kannanotto on Nousiaisten Moisioin mainitseminen mahdollisena piispan kirkon paikkana ja asuinkartanona. Tämän kohteen suhteen olisi, kuten monessa muussakin kirjoittajan ja muiden tutkijoiden pohtimassa ja uudelleen arvioimassa tapauksessa, mahdollista päästä purkamaan 1920- ja 1930-lukujen kansallista ja kotiseutuhenkeä nostattaviksi muotoiltuja tulkintoja. Kirkonpaikka-tulkinta epäilemättä on vahva, mutta muu käytännössä perusteleमतonta.

Pappiloiden tutkimuksessa asuinpaikkoina on viime vuosina alettu siirtyä systemaattiseen tutkimukseen erityisesti **Hanna-Maria Pellisen** ansiosta, joskin Ahvenanmaan pappilattutkimuksilla on selkeästi pioneeriasema tällä kentällä. Maakunnassa on tehty hyvää

työtä, mutta ongelmana on jopa Suomen oloissa voimakas paikallishenki tai oikeastaan -nationalismi, tutkimuksellisine seuraamuksineen.

Kaupungit asuinpaikkana on jäsennetty hyvin, mihin niiden vähälukuisuus Suomessa antaa hyvät mahdollisuudet – jo nykyisessä Ruotsissakin kymmenine keskiaikaisine kaupunkeineen tämä ei olisi helppoa. Pääosiltaan kuvaus ja esittely etenevät moitteetta, mutta joitain tarpeettomia ylimalkaisuuksia tai virheitä voi tekstistä löytää. On esimerkiksi liioittelua kirjoittaa Rauman perustamisen tapahtuneen "jokilaaksoon", kun keskiajalla kyse oli vaatimattomasta, hiukan toista kilometriä pitkästä purosta, komealta nimeltään Raumanjoki.

Suomen monimuotoisin ja lukumääräisesti laajin keskiaikainen muinaisjäänöskokonaisuus ovat kylätontit. Ne ja niiden sisällä olleet talot ovat vasta viime vuosina tulleet kunnolla muinaisjäänösluetteloinnin ja kenttätutkimusten piiriin, missä Georg Haggrén on erityisen ansioitunut aloitteentekijä, organisaattori ja toimija. Kun keskiaikaisia ja 1500-luvun kylätonttejakin voidaan nykyisin karkeiden arvioiden perusteella tulkita olleen vähintään 10 000, saattaa vain kuvitella, kuinka valtavan paljon niissä on ollut yksittäisiä asuintaloja tukirakennuksineen ja muita toimintayksiköitä. Aineiston arkeologinen ja sitä kautta historiallinen potentiaali onkin mittaamattoman suuri, ja tutkimukset tulevana vuosikymmeninä tulevat laajasti muuttamaan ja monipuolistamaan kuvaa maamme suurimman ja samalla kirjoitetuissa lähteissä vähiten näkyvän väestönsosan elämästä. Näin uskon. Hyviä enteitä tästä ovat huolellisesti kenttätutkitut ja aineistoiltaan julkaistut Vantaan Gubbacka ja Espoon Mankby.

Kylätonttien ja niiden alayksiköiden tutkimus onkin keskittynyt pääkaupungin ympäristöön varmaan osittain sen takia, että Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineen

tutkijoille ja opiskelijoille on ollut taloudellisesti ja matkojen kannalta hyvät mahdollisuudet etsiä, luetteloida ja kaivaa niitä. Lisäksi läheisissä museoissa kuten Espoon ja Vantaan kaupunginmuseoissa on kiitettävää arkeologista kiinnostusta sitä kohtaan – esimerkiksi **Leena Hiltulan**, muita unohtamatta, merkitys organisaattorina ja tukijana on arvaamattoman suuri. Keski-Uudenmaan keskiajan maaseudun tutkimuksen henkisenä taustana on uskoakseni ollut Helsingin kaupunginmuseo, jossa **Markku Heikkinen** 1980-luvulla ansiokkaasti sai aikaan Vantaankosken Helsingin hylätyn kaupunkipaikan – tavallaan kylätontin – kenttätutkimukset. Siellä varttui tutkijoita, jotka myöhemmin ovat innovoineet uusia tutkimuksia, kuten vaikkapa pääluvun kirjoittaja tai Museoviraston sisällä työtä laajasti ja ansiokkaasti edistänyt **Marianna Niukkanen**.

Ehkä Helsinginkin arkeologian yksi suuntaus muutaman viime vuosikymmenen aikana olisi ollut rautakausi, joka Turun yliopistossa ympäristön muinaisjäännösluonteen takia on luontevasti ohjannut arkeologian oppiaineen tutkimusta siihen suuntaan. Tietynlaista ympäristödeterminismin seuraamusta voi ehkä nähdä kyseisten oppiaineiden linjauksissa, muttei kehitys suinkaan suoraviivaista ole ollut eikä tarvitsekaan olla.

Aineisto lukua 'Rakennukset ja rakennustekniikka' varten on varsinkin noin vuoden 1980 jälkeen muodostunut laajaksi ja monipuoliseksi, joten kirjoittajalla on ollut hyvä ammentaa siitä monipuolinen ja erinomainen kokonaisuus. Erityisen kiinnostavaa on, että vähitellen alkavat hahmottua rakennusten tilajakojen ja tekniikoiden kehitys jopa yksityiskohtia myöten, kuten **Liisa Seppäsen** väitöskirja vuodelta 2012 Turun kaupungista osoittaa. Samalla on käynyt ilmi, että piirteet, jotka sekä historiallisten lähteiden että kansatieteellisten vertailututkimusten perusteella on pidetty kohtuullisen nuorina, työntävätkin

juurensa syvälle keskiaikaan. Hyvänä esimerkkinä tästä on asuinrakennusten paritupa-ratkaisu.

Toisaalta kertovat erilaiset ratkaisut rakennusten erilaisista keskinäisistä hierarkiatasoista. Niinpä paikoissa, joissa on säilynyt asuin- ja talousrakennusten seinien osia, kuten Turun Åbo Akademin päärakennuksen tontin kaivauksissa, hirsii ei useinkaan ole palhottu molemminpuolisesti ja ne on salvottu pitkänurkille, joiden pystylinjatkin ovat epäsäännölliset. Sen sijaan vähäisissä puukirkkojemme jäännöksissä, lähinnä Akaalalla ja Sastamalassa, huomaa selvästi, kuinka tarkkaa ja huolellista niiden veistäminen ja muu valmistaminen täsmällisine lyhytnurkineen on ollut. Hirsisten asuinrakennusten ja kirkkorakennusten välillä on siis mielestäni ainakin nykyisten tiedonsirpaleiden perusteella nähtävissä rakentajien suhtautumisen ero siten, että pitäjäyhteisön puisenkin kulttirakennuksen korkeaan laatuun kiinnitettiin suurta huomiota, kun taas "maalliset" rakennukset tehtiin välinpitämättömämmin. Tulee olemaan kiinnostavaa seurata, tietojen ja havaintojen vähitellen lisääntyessä, millaisia eroja rakentamisen laadussa on puolestaan ollut asuinpaikkojen eritasoisilla talouksilla ja vielä eri aikoina.

Kaivausten kautta tunnettujen kivirakennusten tai ainakin sellaisten rakennusten, joissa osa, kuten kellari, on rakennettu kivistä, määrää on selvästi kasvamaan päin. Ongelmalliseksi muodostuu ajoittaminen, sillä vaikuttaa siltä, että rakentamisen perinne pysyi samana pitkälle uuteen aikaan asti. Sen sijaan ei mielestäni ole yllättävää tiilien määrää. Kirjoittajan korostaessa niitä olevan enemmän kuin luullaan, tämä on varmaan totta, mutta tässä ei oteta huomioon sitä, että lähes jokaisessa Suomen mantereen kesken jääneessäkin kirkkohankkeessa (kaikkiaan näitä oli nykyisten tietojen mukaan 104 paikalla) oli tiili yksi rakennusmateriaaleista.

Seinämuureja siitä tehtiin vain muutamassa tapauksessa, mutta sisäänkäynnit ja ikkuna-aukot, päätykolmiot ainakin koristekomero-osiltaan, muurikomerot sekä holvit olivat jokseenkin säännönmukaisesti tiilestä. Tiilen käyttö olikin mielestäni tuttua laajasti pitäjissä 1400-luvulta lähtien. On sitten eri asia, kuinka paljon maaseudun asujaimiston joukossa oli kysyntää tiilille, ja jos oli, kuka niitä teki – prosessihan ei ole aivan yksinkertainen ja nopea, mikä tietysti on nostanut niiden hintaa. Savuhormien käytöstä voi todeta, että se alkaa ei vain linnoissa, kuten kirjoittaja toteaa, vaan myös kirkoissa 1400-luvulla, mistä ovat esimerkkeinä Turun tuomiokirkon ja Korppoon kirkon tornit. Kökarin fransiskaanikonventissa on puolestaan väitetty olleen hypokaustijärjestelmä, mutta esitetyt perustelut ovat painoltaan marenkimaiset.

Kauppa ja vaihdon välineet saavat asian-tuntevan käsittelyn, joskin oudoksuttaa, ettei **Frida Ehrnstenin** tutkimuksia ja tuloksia ole viitteiden perusteella käytetty hyväksi (hän pro gradu -työnsä tosin on mainittu lähdeluettelossa). Maa- ja meriliikenteen merkit ja jäännökset on esitelty hyvin samoin kuin käsityö ja "teollisuuden ensi askeleet", kuten kirjoittaja hyvin ilmaisee.

Luku 'Esineellinen kulttuuri' on sijoitettu pääluvun viimeiseksi osaksi. Sen jäsentelyn pohjana on materiaali alkaen metallien osalta jalometalleista ja päätyn rautaan, minkä jälkeen siirrytään luuhun, sarveen, puuhun, nahkaan, tekstiileihin, keramiikkaan ja lasiin. Jäsennystapa on käytännössä välttämätön palautuen arvatenkin rautakauden esinejakoon Ella Kivikosken Suomeen 1940-luvulla lopullisesti kodifioimassa muodossa. Varsinkin luvun kirjoittajan omimman alueen, lasiaineiston, esitys on yhtä tiivis kuin huipputa-soinen.

Materiaalilähtöisen käsittelyn ongelma on kuitenkin se, etteivät samat "funktoryhmät", kuten muinoin 1970-luvulla hienosti sanot-

tiin, toisin sanoen samaan tarkoitukseen mutta eri materiaaleista valmistetut esineet, eivät saa keskenään tasavertaista ja keskitettyä käsittelyä. Niinpä erilaiset astiat, joita, kuten arkeologit tietävät, riittää yltäkyläisesti, ansaitsisivat jos ei muuta niin ainakin tiiviin vertailevan käsittelyn. Sama koskee esimerkiksi erilaisia koruja.

LOPUKSI

Lopuksi käyn läpi muutamia asioita, jotka sopivat paremmin käsiteltäviksi koko teoksen kuin sen erillisten päälukujen osalta. Ensiksi voi todeta kirjan olevan miellyttävä lukea tekstin jakautuessa kahteen palstaan riittävän rivivälein. Viitteet on asianmukaisesti koottu kirjan loppuun neljään lukuun jaettuna kokonaisuutena (29 sivua joilla 330 + 232 + 503 + 359 = yhteensä 1 424). Sen sijaan luku 'Kirjallisuus' jaettuna sekin neljään aikakausikonaisuuteen on kelvoton toimituksellinen ratkaisu eikä palvele osion tarkoitusta lukijan joutuessa tarpeettomasti näkemään vaivaa löytääkseen etsimänsä. Kaikkien päälukujen kirjallisuus olisi ehdottomasti tullut muodostaa yhtenäiseksi ja jakamattomaksi aakkoselliseksi kokonaisuudeksi.

Kuvitus on valtaosin hyvätasoista ja monesti erinomaista. Liian monet valokuvista (esim. s. 36, 253) ovat kuitenkin liian tummia; nykyisellä kuvankäsittelytekniikalla olisi pystynyt saamaan irti lisäsävyjä pahoinkin ruostuneita rautaesineitä esittäivistä kuvista. Lisäksi tarpeettoman moni kuva on epäterävä (esim. s. 253, 405, 520). Kuvien käyttökelpoisuutta heikentää paljon myös se, että niistä kautta linjan puuttuu mittakaava. Arkeologiaa opiskelleilla ja monella muullakin on varmaan tuntuma erityyppisten esineiden koosta ja varsinkin niiden välisistä kokosuh-teista. Siitä huolimatta taittotapa, jossa esimerkiksi saman sivun (s. 65) kahdesta ku-

vasta suurehkoja esineitä (reikäkiviä) esittävä kuva on puolet pienempi kuin toinen, piene-
sineitä (kalastuskoukkujen varsia) esittävä,
ei tee oikeutta esineiden luonteelle ja niiden
tarkoituksen ymmärtämiselle.

Myös kuvatekstejä on syytä osin kritisoi-
da, sillä osassa niistä on merkitty kuvatus
esineen löytöpaikka tai esineiden löytöpai-
kat, kun taas osassa ei. Päälukujen välillä on
tässä suhteessa tietosisältöä heikentäviä ero-
ja, mikä ilmentänee paitsi osan kirjoittajista
välinpitämättömyyttä myös kunnianhimo-
muutta kirjan toimitustyön suhteen. Ansiok-
kaimmin, täysin johdonmukaisesti kuvien
kohteiden sijainnin ja esineiden löytöpaikat
on merkinnyt Georg Haggren. Lisäksi hän on
ymmärtänyt käyttää kuvatekstiosioiden mah-
dollisuudet lisä- ja taustatietojen antamiseksi
lukijoille. Sen sijaan esimerkiksi päälu-
vun 'Kivikausi' kuvateksti "Palasia Antrean
verkosta" ei mainittavasti anna tietoa sen
enempää kyseisestä verkosta kuin verkko-
kalastusta tuntemattomalle tai vähän tunte-
valle lukijalle, joskin kiitettävää toki on tun-
netun paikannimen maininta (s. 32). Kirjan
kolmen ensimmäisen pääluvun osalta näyt-
tääkin olevan niin, että vain eri syistä kuului-
sat löydöt on merkitty löytöpaikalla, kun taas
tavalliset ei.

Erilaisia kohteita esittävien valokuvien
teksteihin olisi ollut hyvä lisätä kuvausvuosi.
Tokihan useimmista näkee, että ne ovat
varsin uusia (minkä vahvistaa se, että ku-
vateksteissä on kuvaajan nimi, joka antaa
osviitat siitä, milloin kuvat on aikaisintaan
voitu ottaa). Kirja ei kuitenkaan mielestäni
ole tarkoitettu vain meidän vuosiemme ja lähitulevaisuuden lukijoille. Sen käyttö säilyy
vuosikymmeniä, toivottavasti kauemmin,
eikä olisi mielestäni lainkaan huono, että esi-
merkiksi 2110-luvulla kirjaa arkeologian tut-
kimuksen historian näkökulmasta lukeva sai-
si suoraan kuvateksteistä lukea, milloin se on
otettu. Kaikessa tässä olisi tarvittu nykyistä

kurinalaisempaa toimituksellista työtä.

Kartat ovat kautta linjan korkeatasoisia
ja antoisia. Monien joukosta erityisen paljon
ajateltavaa aikansa asutusta nykyiseen ver-
rattuna antaa mesoliittisen kivikauden alku-
vaiheen asuinpaikkoja esittävä kartta (s. 26),
jonka legendaan olisi kyllä hyvä ollut merkitä
myös kuntanimet.

Sisäkansissa on pääjaksojen aikatiivistel-
mät. Ne on tehty eri näkökulmin, ja niinpä
kivikauden ja pronssi- ja varhaismetallikau-
den alajaot etenevät keramiikkatyyleittäin,
kun taas rautakausi on jaettu käytännössä me-
talliesineperiodisoinnin mukaan. Keskiaika
puolestaan on muotoiltu alueellisten keskus-
ten, lähinnä kaupunkien ja kivisten keskus-
linnojen, perusteella (alaotsikon ilmaisu 'hiip-
pakeskus' lienee tahattoman hupaisa lapsus)
– esineistön käyttämisen vaikeus keskiajan
arkeologisen kronologian muodostamiseen
on tässä tunnustettu.

Aikatiivistelmien jäsentelyn kirjavuus on
pakon sanelema eikä sitä ole syytä moittia.
Eri ajanjaksot näyttäytyvät tutkijoille ja hei-
dän kauttaan muille kiinnostuneille erilaisten
ilmiöiden välityksellä eikä asiaa ole syytä
yrittää pakottaa yhtenäisyyden nimissä Pro-
krusteen ja Prokoptesin vuoteisiin sopivaksi.
Arkeologian alan terminologiaa ja käytäntöjä
opiskelemattomille ilmaisutavat eivät tosin
tietenkään ole helposti lähestyttäviä.

Kirjan aikarajailmaisut 'eaa.' ja 'jaa.' (vai-
hdellen jonkin verran ilmaisujen 'eaa' ja 'jaa'
kanssa, mikä sekin kertoo toimituksellisesta
välinpitämättömyydestä), avattuina 'ennen
ajanlaskun alkua' ja 'jälkeen ajanlaskun alun',
eivät mielestäni ole onnistuneita. Olisin suon-
nut käytettävän muotoja 'eKr.' ja 'jKr.', toi-
sin sanoen 'ennen Kristuksen syntymää' ja
'jälkeen Kristuksen syntymän'. Eiväthän il-
maisut 'eaa' ja 'jaa' ole kuin kiertoilmaisuja
tälle. Lyhennevalinta lienee yritys piilottaa
komeroon uskonnon henkilö Kristus, mutta
ei hän asiayhteydestä silti katoa, vaikka piilo-

tustoimenpidettä saatetaankin nykyoloissa pitää (tutkimus)poliittisesti oikeakäytöksisenä. Karhun kun tulee kutsuneeksi luokseen, vaikka sitä nimittäisi mesikämmeneksi tai metsän omenaksi. Suosittelenkin kirjan toivottavasti uutta (ja päivitettyä) painosta suunniteltaessa siirryttäväksi käyttämään ilmaisuja 'eKr.' ja 'jKr.' Itsekin kyllä toivoisin, että jonakin päivänä voidaan määritellä jokin, kaiketi luonnontieteellinen absoluuttinen kronologinen aurinkovuosi, jota voidaan sitten alkaa käyttää nollapisteenä menneisyyden ja muinaisuuden tutkimuksessa.

Asiasanat, paikannimet ja henkilönimet käsittävä osio Hakemisto on korkeatasoinen ja erittäin hyödyllinen. Vain pari yleispuutetta (detaljeihin ei tässä ole tarpeen puuttua) siinä on nimittäin ensiksi ristiviittausten riittämättömyys. Arkeologien tapanahan on tiivistetysti määritellä muinaiskohde kunnan ja paikan tarkan nimen kaksoisilmaisulla, esim. 'Vesilahti Kirmukarmu'. Tässä muodossa kohteen löytää ongelmitta hakemistosta. Muinaisuudesta kiinnostuneelle saattaa kuitenkin kohdata vain yksittäisen sanan Kirmukarmu ilman kunnan nimeä. Tällöin nykyisen muotoisesta hakemistosta ei ainakaan helposti ole apua, mutta jos siinä asianmukaisessa aakkosellisessa kohdassa olisi esim. ilmaisu 'Kirmukarmu, ks. Vesilahti' asia olisi autettu. Toiseksi asiasanojen ja niiden ala-asiasanojen kattavuutta olisi kannattanut täydellistää. Esimerkkinä olkoon puuttuva hakusana kivilaji, jolla kirjan tekstissä on monta ala-hakusanaa (esim. kalkkikivi, Kölin punaliuske). Tulevaisuudessa *in spe* julkaistavaa uutta painosta valmisteltaessa uskoisin olevan perusteltua kiinnittää huomiota muun muassa näihin hakemiston puutteisiin.

Loppuarvosanani kirjasta 'Muinaisuutemme jäljet' on kiitettävä. Työ muodostaa uuden standardin esihistorian ja historiallisen ajan alkuvaiheen keskiajan tutkimukselle – viime mainittu osiohan on täydellisesti uuden

alku. Edellisillä riveillä olen monin kohdin kritisoinut erilaisia asioita, mutta tarkkaavainen lukija huomaa kyllä, että arvostelun kohteet ovat sellaisia, jotka voi korjata kirjan toivottavasti saadessa uusia ja uudistettuja laitoksia. Gaudeamus ansaitsee täyden kiitoksen rohkeudestaan ryhtyä kirjan kustantamiseen.

Kirjan sisältö osoittaa vastaansanomattomasti sen, että vaikka sen lukeminen ja siinä olevien asioiden omaksuminen vaatii lukijalta paljon, ei tämä johdu kirjoittajien asiantuntemattomuudesta. Arkeologiset asiat – niin kuin humanistiset yleensäkin – ovat semmoisia, ettei niitä voi esittää kunnolla ja perustellusti muuten kuin laajasti argumentoimalla. Lukija voi sitten tehdä omat johtopäätöksensä tai keskittyä vain johonkin tiettyyn asiaan. Yksi kirjan ansioista onkin, että sen avulla ja kautta pääsee asioihin kiinni ja etsiytymään niihin entistä syvemmälle.

Kirjan kokonaissivumäärä on huomattava nimittäin 608. Se on ratkaisevasti laajempi kuin **A. M. Tallgrenin** kirjoittama 256:n sivun Suomen arkeologisen menneisyyden kokonaisesitys vuodelta 1931. Sivumäärät eivät huomattavasti muutu myöhempien vuosikymmenten yleisesityksissä, kuten Ella Kivikosken 310 (1961), **Matti Huurteen** 228 (1. painos 1979), **Torsten Edgrenin**, **Unto Salon** ja **Pirkko-Liisa Lehtosalon-Hilanderin** 394 (1984) sekä **Torsten Edgrenin** 265 sivua (ruotsinkielinen, 1992).

Keskiaika-osiota ei näissä julkaisuissa ollut mukana, mikä toki täytyy ottaa huomioon sivumäärien keskinäisessä vertailussa. Jos keskiaikasivut, yhteensä 184, laskee pois arvosteltavan kirjan sivumäärästä, jää esihistorian osalta jäljelle 424. Mutta juuri kokonaaisuudessa tietysti näkyy uuden kirjan uusi valloitus: keskiaika on nyt vakiintunut ja yhdenvertainen osa arkeologiaa esihistorian kanssa. Jäämme odottamaan aikaa, jolloin uuden ajan alkupuoli ehkä 1800-luvun alku-

puolelle asti hyväksytään pääluvuksi arkeologiseen historiakirjaan. Ja jopa sen jälkeinen aika...

Kaiken kaikkiaan sivumäärien vertailu kertoo mielestäni kirjaa Muinaisuutemme jäljet päätetyn tehdä kunnianhimmolla, uutteruudella ja perinpohjaisuudella, riippumatta siitä, että edellisen ilmestymisestä on kulunut noin neljännesvuosisata, jonka aikana uusien löytöjen, kaivausten ja julkaisujen määrä on kasvanut valtavasti. Ja samalla kokonaisu-hahmotuksen ja tulkintojen tekeminen käy yhä vaikeammaksi ja raskaammaksi mutta samalla jännittävämmäksi ja monimuotoisemmaksi: kun Kivikosken työssä lähteiden määrä on 314, on niitä käsiteltävänä olevassa

kirjassa jonkin verran vajaat 1 153. Keskiaika ottaa tästä peräti kolmanneksen, mikä onkin oikein, sillä onhan kysymyksessä Suomen ensimmäinen maamme keskiajan arkeologisen tutkimuksen ja sen tulosten kokonais-esitys.

'Muinaisuutemme jäljet' on Suomen arkeologisen menneisyyden uusi peninkulmapatas. ♦

Markus Hiekkanen

Kirjoittaja on professori,eläkkeellä Helsingin yliopiston taidehistorian yliopistonlehtorin toimesta

TEXTILEN FRÅN MASKU KONSERVERAD OCH UNDERSÖKT

FIN TILLSTÄLLNING PÅ FINLANDS NATIONALMUSEUM OM
BETYDELSEN AV VÅR MEDELTIDA KONSTSKATT OCH SAMARBETET
MELLAN PUBLIK OCH FORSKARE

Lördagen 21.1.2017 tillkännagavs resultaten från konserveringen och skapandet av en kopia av 1400-talstextilen från Masku. Textilen påträffades på 1800-talet och införlivades i de historiska samlingarna som sedermera blev Finlands nationalmuseums samlingar. Nationalmuseum har tillverkat en kopia tillsammans med en grupp som har historiska textilier som hobby. Målet var att visa hur fantastisk textilen var då den var ny. Både originaltextilen och kopian var utställda i museets pop up -utrymme fram till 1.2.2017.

Under öppningen av miniutställningen talade bland annat **Elina Sojonen**, som var ansvarig för grupper av amatörer som sydde kopian, etnologen **Hanna Forssell** från museet samt forskaren **Krista Vajanto**, som noggrant studerade originalet i detalj. Vajanto är filosofie doktor i arkeologi och expert på forntida textilier. För tillfället arbetar hon vid Aaltouniversitet. Till sist hälsade kyrkvärden **Kati Hannula** från församlingen i Masku.

Tillställningen inleddes med underbar musik på finska av **Hemming Henriksson**

Hollo (ca 1550–1619), som var kyrkoherde i Masku under slutet av 1500-talet fram till sin död. Han skrev många finska ord för gamla psalmer och översatte också *Piae Cantiones*. För tolkningen stod emeritusprofessor **Heikki Laitinen** och kantelekonstnären **Timo Väänänen**. Som en tidsresa, drog musiken publiken bakåt i tiden till dagens höjdpunkt: presentation av textilen från Masku.

Detalj av kopian till textilen från Masku. Foto: Eva Ahl-Waris 2017.

Arkeologen, fil.dr. Krista Vajanto förevisar originaltextilen från Masku för besökarna. Foto: Eva Ahl-Waris 2017.

Elina Sojonen påpekade i sitt tal att idén till projektet kom från Historiska museets projekt i Sverige. Där beslöt man för två år sedan konservera villaintarsia textiler. Kopian gjordes av en grupp personer, som lade ner 1 600 timmar handarbete som frivilliga, vilket är enastående. Hanna Forssell påpekade i sitt tal att originalet är "enastående fint" som museiföremål. Hon har forskat i föremålets historia och kunde konstatera att det en gång var utställt i basutställningen i museet fram till de senaste kriget. Hon uppskattar amatörernas mod att ta kontakt med museipersonalen och det bästa i projektet var enligt Forssell just publikarbetet – "att arbeta tillsammans". Dessutom genomfördes projektet mycket fort: från planering våren 2016 till förverkligande hösten 2016.

Krista Vajanto kunde i sitt tal stå för de vetenskapliga resultaten av undersökning av

originaltextilen. Hon tog 17 olika prover från textilen. Möjligen har en grupp personer gjort textilen – kanske nunnor. Troligen har textilen varit synlig för många, eftersom den varit resultatet av ett stort arbete och är mycket konstfärdig och består av ytterst värdefulla material. Yllet har troligen spunnits av experter och möjligen samma person – trådarna är så jämna, påpekade Vajanto. Yllet är av så hög kvalitet att det högst troligen härstammar från Centraleuropa. Men det mest fantastiska resultatet kom oväntat: i den mörka påfågeln stjärt finns vita textilbitar applicerade. De är gjorda av bomull. Det var ett otroligt sällsynt material, påpekade Vajanto, guld värt och importerat från så långt som Indien. Vajanto kunde härmed kullkasta många tidigare resultat om textilens historia. Till exempel lade hon också märke till att läderbanden som korsar tyget inte var höljda av guld, utan silver. Textilens trådar är färgade med mycket dyrbara naturfärger och bitarna har fogats samman med stygn av fin silkestråd. Inom kort får vi närmare information om allt detta, då Vajanto kommer att publicera resultaten i en vetenskaplig artikel.

Med andra ord fick den stora publiken som var närvarande uppleva en fantastisk eftermiddag. Då man är med om dylika tillställningar, slås man av tanken att vi behöver fler dylika projekt och tillkännagivanden. Vi behöver ett allt intensivare publikarbete vid museerna och föreningar, som kan ta sig an att finansiera motsvarande projekt, då staten sviker oss. Förhoppningsvis kan konserverandet och undersökningen av textilen från Masku fungera som ett prejudikat. ♦

Eva Ahl-Waris

eva.ahlwaris@gmail.com

Fil.dr, fri forskare, Helsingfors

LYHYT KOMMENTTI

ILARI AALLON ARTIKKELISSA ESIINTYNEESEEN VÄÄRINKÄSITYKSEEN TIILENTEKIJÖIDEN MERKKIEN MERKITYKSESTÄ TIILITUTKIMUKSELLE

Aboa Vetus & Ars Nova -museon kaivauksilla (2012–2015) tutkitun kivitalon purkukerroksesta löytyi tiiliin tehtyjä piirroksia, joista osan **Ilari Aalto** tulkitsti (SKAS 3–4/2014) tiilientekijän merkeiksi.¹ Mielenkiintoisessa artikkelissaan Aalto pyrkii hahmottamaan niiden tekoajankohtaa vertailemalla muihin tunnettuihin merkkeihin pohtien myös niiden merkitystä ja symboliikkaa. Artikkeliiin oli lipsahtanut kuitenkin väärinkäsitys, joka on syytä korjata.

Aalto viittaa Hämeen linnan tiilien jälkiä ja piirroksia käsittelevään proseminariityöhöni, jossa hänen mukaansa olisin tullut siihen johtopäätökseen, että tiilientekijöiden merkit jäävät *arkeologiseksi kuriositeetiksi ilman suurempaa tieteellistä merkitystä*.² Suora lainaus proseminaarista: “tiilenvalmistukseen liittyviä jälkiä tutkimalla voitaisiin saada lisää tietoa tiilenvalmistustekniikasta keskiajalla ja myöhempinäkin aikoina. Puumerkkien perusteella olisi ehkä mahdollista jäljittää Hämeessä vaikuttaneita tiilenlyöjiä ja jos löydettäisiin leimoja, ne voisivat valottaa tiiliteollisuuden kehitystä Suomessa.”³ osoittaa, etten suinkaan pitänyt tiilientekijöiden merkkejä ja leimoja merkityksettöminä kuriositeetteina, päinvastoin.

Proseminariityöni aineistona oli hieman yli 80 tiiltä, jotka onnistuin tiilivarastosta löytämään näyttelyssä olevien ja aikaisemmin julkaistujen lisäksi.⁴ Tiilien tarkempi löytöyhteys ei kaikilta osin ollut tiedossa,

eikä tiilien koko tarjonnut luotettavaa ajoituskeinoa, joten aineistoa oli tarkasteltava tiilenvalmistuksen kautta: Missä valmistusprosessin vaiheessa jäljet ja merkinnät olivat syntyneet, oliko ne tehty tahallisesti vai tahattomasti ja mitä niissä kuvattiin. Tiilissä oli pääasiassa eri välineillä uurrettuja piirroksia, kuvioita tai raapustuksia ja vain kahdessa esineellä painettu jälki. Lopuissa, vähemmälle tarkastelulle jätetyissä tiilissä oli tiilien lyöntiin ja kumoamiseen liittyvä jälkiä, sekä tiilien käsittelyyn ja kuivattamiseen liittyviä eläinten ja ihmisten jälkiä sekä alusmateriaalien painanteita.⁵

Olin tuolloin tulkinnoissani hyvin varovainen yrittäen kuivattamisen aikana tehtyjen piirrosten aiheiden ja muualta tunnettujen puumerkkien perusteella määrittää, mitkä niistä ylipäättään olisivat puumerkkejä. Puumerkkien kautta pidin mahdollisena tunnistaa tiilientekijöitä, mutta yhtään niistä en tuolloin uskaltanut varmasti tiilientekijään yhdistää. Aineiston todennäköisesti kattaessa koko linnan rakennushistorian oletin tiilien joukosta löytyvän myös tiiliruukkien leimoja. *Kuriositeetteina pidin ihmishahmoja ja muita sellaisia piirroksia, symboleitakin, joita voitiin pitää hetken mielijohteesta tehtyinä muistoina*.⁶

Nyt aineistoon uudelleen palanneena, nuo kuriositeetteina pitämäni kuviotkaan eivät luultavasti sitä ole. Erityisesti merkille pantavaa Hämeen linnan aineistossa on kuitenkin se, että yhtä lukuun ottamatta (puu)mer-

kit tehtiin lappeeseen, jolloin ne muuratessa jäivät piiloon. Näin ollen olisikin syytä pohdita, oliko näkyviin jätetyillä merkeillä jokin toinen tarkoitus?⁷

Toisaalta esimerkiksi Hattulan Pyhän Ristin kirkon seinissä ei tiilenlyöjän merkeiksi tulkittavia piirroksia ole löytynyt. Pohdin problematiikkaa kirkon rakentamista käsittelevässä lisensiaattityössäni huomioiden lähdekritiikin kannalta myös mahdollisuuden, etteivät tiilenlyöjän merkit välttämättä jääneet näkyviin.⁸ Pidän kuitenkin tiilien määrää sen verran suurena, että tiilenlyöjän merkkejä olisi pitänyt osua lappeiden lisäksi myös tiilien päätyihin tai kylkiin, jos niitä tehtiin,⁹ tai niiden haluttiin näkyvän, samaan tapaan kuin tuomiokirkon Kaikkien Pyhien kuorissa tai Ruskossa ja Kemiössä.¹⁰

Tiilien merkinnöissä ja jäljissä riittää siis tutkimista! On hienoa, että vasta kaivettua aineistoa on tuoreeltaan analysoitu ja tulkittu, eikä se ole jäänyt arkistoihin pölyttymään. Tutkimusten edetessä uusia näkökulmia ja tulkintoja aiheeseen saadaan toivottavasti jatkossakin.

Tanja Ratilainen
tanja.ratilainen@turku.fi
Turun museokeskus
PL 355, 20101 TURKU

LÄHTEET

Julkaisemattomat lähteet

Ratilainen, T. 1997. Hämeen linnan tiilissä esiintyvät jäljet ja piirrokset – ja pohdintaa niiden synnystä ja tarkoituksesta, proseminarityö, arkeologian oppiaineen arkisto, Turun yliopisto.

Ratilainen, T. 2012. Tiiliä tulkitsemassa – Hattulan Pyhän Ristin kirkon muuraaminen keskiajalla, lisensiaattityö, arkeologian oppiaineen arkisto, Turun yliopisto.

Ratilainen, T. Käsikirjoitus. Tiilenlyöjän merkeistä Hattulassa, Hämeenlinnassa, Koroisissa ja vähän muuallakin. Turun museokeskus Raportteja 23.

Kirjallisuus

Aalto, I. 2014. Avain, kirves, risti ja tähti: tiilentekijöiden merkkejä keskiajan Turusta. *SKAS* 3–4: 3–10.

Drake, K. 1976. Hämeen linnan historialliset vaiheet, *Tiili* 4/76: 8–11.

Kuokkanen, R. 1981. Tiilen lyönti ja käyttö ristiretkäajalta 1850-luvulle. *Suomen tiiliteollisuuden historia* 1. Helsinki, 13–62.

Lindberg, C. 1919. *Om teglets användning i finska medeltida gråstenskyrkor* Helsingfors.

Ratilainen, T. 2011. Quest for Medieval Masons and the Building Techniques They Applied. W. Börner, S. Uhlirz (Ed.): *Proceedings of the 15th International Conference on Cultural Heritage and New Technologies held in Vienna, Austria November 2010*. Wien, 698–714. Saatavissa: http://www.stadtarchaeologie.at/?page_id=4268

Rinne, J. 1941. Tuomiokirkon rakennushistoria. *Turun tuomiokirkko keskiaikana* 1. Turku.

LOPPUVIITTEET

- ¹ Aalto 2014.
- ² Aalto 2014, 8.
- ³ Ratilainen 1997, 18 ja katso myös 14 ja 17. Usein merkinnät olivat karisseet tai ne olivat ristiriidassa linnan tiililuettelon kanssa.
- ⁴ Drake 1976, 11; Kuokkanen 1981, 32–33.
- ⁵ Ratilainen 1997 ja siinä mainitut lähteet.
- ⁶ Ratilainen 1997 ja siinä mainitut lähteet.
- ⁷ Ratilainen käsikirjoitus.
- ⁸ Ratilainen 2012, 179.
- ⁹ Ratilainen 2011, 706; 2012, 224.
- ¹⁰ Lindberg 1919, 132, fig. 113; Rinne 1941, 309; Aalto 2014.

TUORE TEOS TANSKAN – JA SKANDINAVIAN – LASITEOLLISUUDEN VARHAISVAIHEISTA

Jens N. Nielsen (med bidrag af Arne Jouttijärvi og Jette Linaa): *Glargårde. Dansk glasfremstilling i renæssancen*. Nordjylland historiske museum. Silkeborg 2015. 333 s.

Tanskan valtakunnan lasiteollisuuden historia jakautuu talouspoliittisen ohjauksen seurauksena neljään jaksoon. Niistä varhaisin ajoittuu 1500-luvulta noin vuoteen 1660. Tällöin lasiteollisuus keskittyi valtakunnan ydinalueelle Tanskan nykyisten rajojen sisäpuolelle ja Skåneen. Näiden alueiden metsävarojen ehtyessä lasiteollisuuden painopiste siirtyi Holsteiniin nykyiseen Pohjois-Saksaan. Uusi jakso seurasi 1740-luvulla, jolloin lasia alettiin tuottaa Norjassa. Neljäs vaihe alkoi vuorostaan vuonna 1825, kun nyky-Tanskan alueella alettiin jälleen tuottaa lasia.

Jo kirjan otsikko kertoo, että "Glargårde" käsittelee Tanskan lasiteollisuuden ensimmäistä kautta, renessanssin aikaa Skandinaviassa. Ensimmäiset lasitehtaat perustettiin Tanskaan 1500-luvun puolivälissä, mutta kirjalliset tiedot niistä ovat vähäisiä. Kruunun tehdashankkeista on säilynyt jonkin verran arkistolähteitä, mutta suuri osa tehtaista oli aateliston hankkeita. Osasta on sattumanvaraisia mainintoja, osasta ei lainkaan kirjallista tietoa. Osa kohteista tunnetaan vain paikan nimen tarjoaman viitteen perusteella. Tästä johtuen arkeologialla on ollut huomattava merkitys tutkittaessa lasiteollisuutta renes-

sanssin ajan Tanskassa. Tällöin tarkoitetaan maan historiassa vuosien 1536 ja 1660 välistä aikakautta.

Ensimmäiset kaivaukset lasihyttien paikoilla tehtiin jo 1890-luvulla, ja sen jälkeen niitä on tehty mm. 1930- ja 1960-luvuilla. Erityisen merkittäviä olivat **Peter Riismøllerin** kaivaukset Jyllannin lasitehdaskohteilla 1960-luvulla. Niiden pohjalta Riismøller julkaisi vuonna 1970 yhdessä kahden historiantutkijan, **Thelma Jexlevin** ja **Mogens Schlüterin**, kanssa teoksen *Dansk glas i Renæssancetid 1550–1660*.

Tanskan varhaisimpana lasitehtaana pidetään pohjoisjyllantilaisen aatelimiehen **Enevold Jensenin** noin vuonna 1550 perustamaa Tinsholtin tai Glargården hyttiä. Riismøller kaivoi vain 300 sadan metrin etäisyydellä toisistaan sijainneissa Tinsholtissa ja Glargårdessä vuonna 1964 ja 1990-luvulla tutkimuksia kohteilla jatkettiin **Jens N. Nilsenin** johdolla. Käsillä oleva teos pohjautuu näihin tutkimuksiin.

Nilsenin uuden kirjan alkuosassa esitellään renessanssin ajan lasinvalmistuksen tekniikkaa. Erityisesti ikkunalasin osalta käsittely on perusteellista ja menetelmiä hyvin kuvaavaa. Valmistustekniikoiden jälkeen puheenvuoron saa arkeologisia lasiaineistoja pitkään analysoinut **Arne Jouttijärvi**, joka esittelee Tinsholtin ja Glargården lasien analyysyjä ja vertaa niitä laajaan eurooppalaiseen aineistoon. Jouttijärvi osoittaa, että

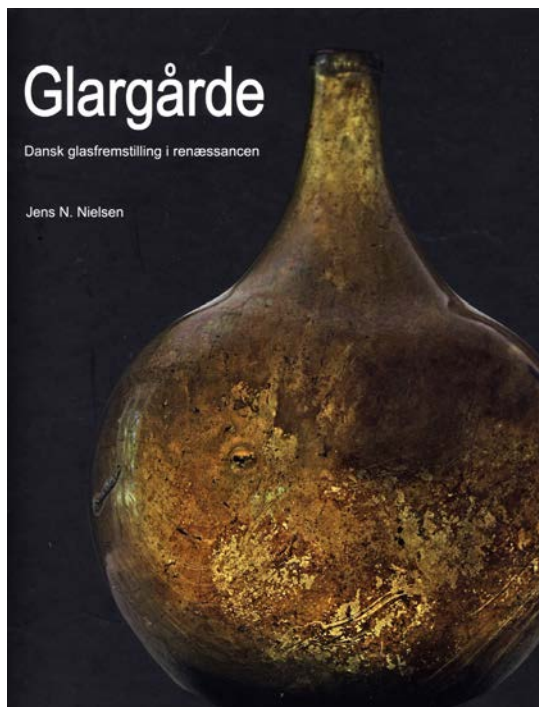
koostumukseltaan jyllantilainen lasi liittyy traditioon, jonka keskus on läntisessä Saksassa, Hessenissä. Tämä sopii yhteen myös historian­tutkijoiden hahmottaman käsityksen kanssa.

Itse kaivauksia käsittelevissä luvuissa Nilsen esittelee aluksi 1960-luvun tutkimuksen ja sen jälkeen johtamansa kaivaukset 1990-luvulta. Tinsholtissa onnistuttiin paikantamaan useita lasiuuneja, mutta Glargårde­ssa ainoastaan lasinvalmistukseen liittyvää jätettä ja kellari, jossa oli runsaasti lasia. Löydöistä pääosa oli valmistusjätettä ja ikkunalasiasia. Astialasin fragmentit jäivät koko aineistossa vähiin, poikkeuksena kolme kellarin pohjalta Glargårdesta löytynyttä pisan­ranmuotoista pulloa, joista yksi on kuvattuna kirjan kannessa.

Nilsen esittelee myös muut Tanskan renessanssin ajan lasitehdaskohteilla tehdyt kaivaukset keskittyen uunirakenteisiin ja vertaa niitä laajaan "eurooppalaiseen" – lähinnä saksalaiseen – aineistoon. Lähimmät vastineet Tinsholtin uuneille hän löytää keskisestä Saksasta.

Lasilöytöjen käsittely painottuu ikkunala­siin, jota oli erityisen paljon Glargårdesta löytyneessä kellarissa. Huomattavassa osassa ikkunalasiasia oli maalauskoristelua, pää­osin kasviornamentiikkaa. Nilsen esittää, että maalatun lasin suuri määrä johtuisi siitä, että sitä ei ole voitu kierrättää lasinvalmistuksen raaka-aineena toisin kuin tavallista ikkunala­simurskaa.

Lasiastioiden fragmenttien määrä löy­­töaineistossa on suhteellisen pieni. Edellä mainittujen pullojen ohella kellarista löytyi erityisesti Tanskassa suosituksen korkean olut­lasin keilapikarin eli tanskalaisittain igelin parikymmentä senttimetriä korkea maljaosa. Joukossa on igelien ohella ajalle tyypillisten passglasien ja myös römereiden palasia sekä mielenkiintoisena lisänä tislamiseen käytet­tyä laboratoriolasia. Astialasiaineisto on var­

sin niukkaa ja sirpaleista eikä sitä koskeva käsittely yllä samalle tasolle kuin ikkunalasin kohdalla. Harvoin näin päin! Yleensä ikku­nalasi jää löytöaineiston käsittelyssä varjoon. Seuraavana käsitellään erinomaisten kuvien kera tuotantojätettä ja lasinvalmistukseen liit­tyviä keraamisia löytöjä, lähinnä upokkaiden fragmentteja.

Kaivauksissa löytyi myös tavallista koti­talouksissa käytettyä keramiikkaa, jota esi­telee ja analysoi omassa pääluvussa pitkään keramiikkaa tutkinut **Jette Linaa**. Pääosa lähinnä Glargårdesta löytyneestä keramii­kasta on tavanomaista punasavikeramiikkaa, mutta joukossa on valkosaviastioiden pala­sia ja – Jyllannissa kun ollaan – tietysti myös jydepottien sirpaleita. Keramiikka-aineiston kautta Jette Linaalle tarjoutuu mahdollisuus tarkastella myös lasipuhaltajien arkea ennen kellarin hylkäämistä vuoden 1580 tienoilla.

Teoksen rakenne on hieman hajanainen ja poukkoileva, mistä kertoo jo sen jakautu­minen peräti 26 päälukuun. Kokonaiskuvan

ja tulosten hahmottamista helpottavat lopun yhteenvetoluvut. Nilsen päättelee, että varsinainen lasinvalmistus tapahtui Tingsholtissa, kun taas Glargårde on ollut paikka, jossa lasinpuhaltajat ovat asuneet. Nilsen onnistuu rekonstruoimaan varhaisteollisen kohteen eri tasot eli raaka-ainelähteet, tuotantolaitokset, työväen asuinpaikan – ja taustalla hahmottuu myös aatelisen kartano tiluksineen. Kaiken kaikkiaan teos, joka esittelee vuosikymme-

nien tutkimustyön tulokset, tarjoaa yleiskuvan renessanssin ajan aateliskartanon maille perustetusta lasitehtaasta, sen tuotannosta ja toiminnasta. Kyse on mielenkiintoisesta ja merkittävästä lisästä Skandinavian varhaisen teollisuuden tutkimukseen. ♦

Georg Haggrén
georg.haggren@helsinki.fi

EVA AHL-WARIS

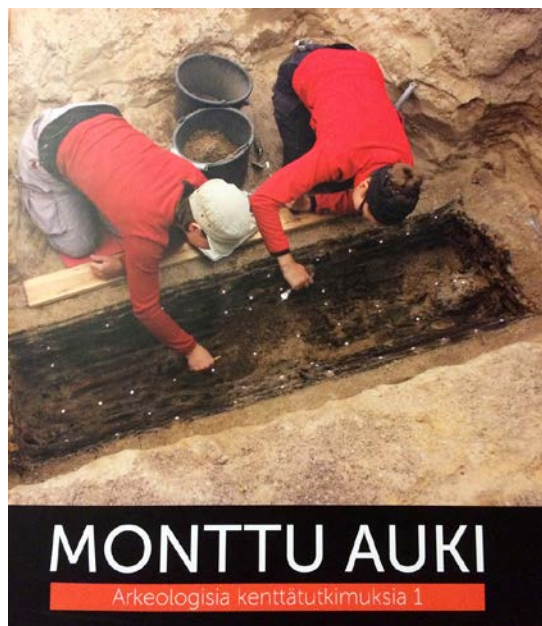
FRÄSCHT OM FÄLTARKEOLOGI

Monttu auki. Arkeologisia kenttätutkimuksia 1. Uutta vanhaa kulttuuriperinnöstä 1. Toim. Marianna Niukkanen, Petro Pesonen & Riikka Alvik. Museovirasto: Helsinki 2016. ISBN 978-951-616-271-6. 191 s.

Museiverkets nya serie om "nytt och gammalt om kulturarvet" är en välkommen frisk fläkt år 2016. I antologin, som kanske kunde ses som en ersättare för den förlegade "Plock från fältet", presenterar erfarna fältforskare och yngre doktorander sina senaste undersökningar från Museiverkets hägn. Antologin är redigerad av vana händer och tacksamt kronologisk i sin uppbyggnad så att vi i artiklarnas teman rör oss från stenåldern framåt mot modern tid. Approachens och formatet känns fräscht och nytt. I förordet av överintendent **Marianna Niukkanen** ges en koncis presentation av fältarkeologens arbete. I

den stridande humanistens tid är det väl att få läsa om vikten av språkkunskap och specialistkunskap inom arkeologin. Bokens mål är allmänt att lyfta fram glimtar ur den förgångna åt den intresserade läsaren, och det lyckas man väl med på grund av att texterna både löper på ett allmänt och ett fallstudieplan.

De första artiklarna av **Petro Pesonen**, **Teemu Mökkönen**, **Satu Koivisto** och Petro Pesonen samt **Laija Simponen** handlar om stenåldern och vissa nya fyndtyper och intressanta iakttagelser som gjorts under de senaste årens utgrävningar i norra Österbotten och Lappland. **Esa Mikkola** skriver om gravhögar från bronsåldern och **Satu Koivisto**, **Vesa Laulumaa** samt **Katriina Nurminen** berättar om ben och nya dateringar av järnåldersgravar i Letala och Lill-Kyro. Intressant var även att få reda på att den senast nämnda undersökningen ingick i ett internationellt

projekt, SKAIK (Skogens Kulturarv i Kvarkenregionen 2011–13), där även Museiverkets forskare deltog. Så småningom närmar sig texterna vikingatid, med **Ville Rohiolas** artikel om spännen från Vainionmäki i Letala. Han gör spännande iakttagelser om att det även på ett brandgravsfält verkar förekomma områden det förefaller som om det idkats könssegregation i någon form.

Hobbyn att gå omkring med metalldetektor tycks ha ökat, vilket speglas i mitt tycke i utställningar och intresse under de senaste åren. I den föreliggande skriften presenteras även fynd, som Museiverket uttryckligen hittat på grund av amatörerna med metall-detektor, däribland presenteras tre fågelhängen från Tavastland, vilka dateras till 1000- eller 1100-talet. **Jan-Erik Nyman** anser att de kunde härröra sig från Ryssland, men ett av dem kan även vara en inhemsk kopia. **Janne Rantanens** artikel betar av vapenfynd från sen järnålder från Tuulos. Dessa kan vittna om riter, strider eller en smeds lager – närmare undersökningar kommer att göras, lovar han.

Krigaren från Janakkala fick stor uppmärksamhet på webben år 2013 – även denna

grav ett fynd av amatörerna med metalldetektor. Museiverket undersökte graven grundligt och **Simo Vanhatalo** presenterar resultaten: två svärd – ett vikingatida och ett från kors-tågstid – fanns i graven och tänderna var i gott skick, vilket kan tyda på välstånd. Helheten dateras till omkring år 1300. Graven ligger några kilometer från Hagaborg. Vad har hänt här, varför begravdes denna man som han gjorde? Förhoppningsvis kan dylika fynd i framtiden ge mer svar och påverka vår syn på historien.

Marika Hyttinens och **Tiia Ikonens** artikel om stadsarkeologi i Uleåborg beskriver fynd och urbant liv från tre områden som undersökts och kan dateras till 1600- och 1700-talen. Uleåborg har under de senaste decennierna varit rikt på material och nya rön och förhoppningsvis fortsätter undersökningarna. **Tuuli Heinonens** text beskriver Brahestads stads tidiga skeden baserat på undersökningar från början av 2010-talet. Överlag kunde utgrävningarna nå sitt mål: att ge gott om ny information om Brahestad under 1600- och 1700-talen.

Slutändan av boken fokuserar på marinarkeologi och **Riikka Alviks** text inleder med iakttagelser kring tobaken och tobaksprodukter i det arkeologiska materialet i Finland. **Aki Leinonen** skriver om symbolik på ett utsirat spant i vraket Vrouw Maria och **Riikka Tevali** närmar sig temat teoretiskt genom att presentera olika hjälpmedel och forskningsmetoder för lågvattensområden. Tevali tar sig även an att utreda briggen Carls öden på 1800-talet i Björneborg. Här var det fråga om en så kallad räddningsgrävning i hamnen, men i varje fall är det sannolikt att man här lyckats förena arkivdata och arkeologiska iakttagelser och verkligen kunnat bestämma att det hittade vraket är ett svensktbyggt skepp som kapsejsade i en storm år 1879.

En av de intressantaste texterna var dock **Katja Vuoristos** beskrivning av resultaten

av undersökningarna av Rjazans regementes kyrka och bortglömda kyrkogård i Fredrikshamn. Det är uppenbart att kyrkan togs i bruk efter att området tillfallit Ryssland år 1741 och under en kort tid (1744–1748) verkar man ha begravt några män och en mängd barn vid kyrkan, innan en annan, i källorna nämnd, begravningsplats tagits i bruk. Arkeologin kunde därmed lyfta fram en plats, som i övrigt försvunnit i det skriftliga materialet. Även kyrkan kunde rekonstrueras noggrannare via utgrävningar än de teckningar av den som funnits till hands.

Tack vare skicklig och luftig lay out är den även mycket lätt att anamma för en ovanare läsare. Bildtexter och sammandrag på engelska väcker förhoppningsvis även intresse. Tyvärr utkom artiklarna i sin helhet endast på finska – det kunde ha varit de nya vindarnas på Museiverket reklampuff mot övriga Norden, ifall den även kunde finnas tillgänglig på svenska och/ eller helt och hållet på engelska, inte bara korta sammandrag och bildtexter. Troligen räcker de tioradiga abstrakterna inte för att boken skall få utländska hänvisningar, vilket är beklagligt. Ofta saknar

de svenska arkeologiska texterna sedan hänvisningarna till just Finland och det finländska området (av det forna riket) – eftersom vi inte kan skrida över språkbarriärerna. Men det är ju inte för sent att göra översättningar litet i efterkälken.

Allmänt taget känns antologin som en spännande berättelse i korta kapitel, väl redigerad och rikt illustrerad. Den kunde rekommenderas till exempel som ett tillägg i litteraturen för studier i arkeologi på grundnivå på grund av sitt breda spektrum och pedagogiska grepp. Museiverkets (yngre) forskare har således stigit ut från rapporternas värld och in i publiceringen – det så viktiga steget som länge förblev för stort för många ämbetsmän. En bra förebild för studerandena nu: gräv, rapportera – och publicera! Man blir med andra ord hoppfull inför en fortsättning på denna fräscha serie, och nya rön om förhistoria och historisk tid i Finland. ♦

Eva Ahl-Waris

eva.ahlwaris@gmail.com

Fil.dr, fri forskare, Helsingfors

YHDISTYKSEN SÄÄNTÖMÄÄRÄINEN KEVÄTKOKOUS

TIISTAI 4.4.2017 KLO 17.15

ABOA VETUS & ARS NOVA -MUSEO, FACTORY-SALI
(ITÄINEN RANTAKATU 4–6, TURKU)

Kokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. Kokouksen avaus
2. Valitaan kokouksen puheenjohtaja, sihteeri, kaksi pöytäkirjantarkastajaa ja kaksi äänenlaskijaa.
3. Kokouksen laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen.
4. Kokouksen asialistan hyväksyminen.
5. Esitetään hallituksen kertomus edellisen vuoden toiminnasta, tilit ja toiminnantarkastajien lausunto.
6. Vahvistetaan tilinpäätös ja päätetään vastuuvapauden myöntämisestä tilivelvollisille.
7. Käsitellään muut kokoukselle tehdyt esitykset, jotka on jätetty kirjallisina yhdistyksen hallitukselle kolme viikkoa ennen kokouspäivää.
8. Kokouksen päättäminen.

Kokouksen jälkeen seuraa samassa paikassa klo 18.00 alkaen kaikille avoin esitelmä:

FT Sonja Hukantaival, Turun yliopisto

Rakennuskätköt osana kansanuskon arkeologiaa

Tervetuloa!

SKAS-LEHTI UUDISTUU

Suomen keskiajan arkeologian seuran hallitus ja SKAS-lehden toimitus ovat yhdessä päättäneet, että SKAS-lehti muuttuu vuonna 2017 osittain vertaisarvioituksi julkaisuksi. Loppuvuodesta 2017 ilmestytävä numero 1/2017 tulee olemaan ensimmäinen SKAS, jossa noudatetaan vertaisarviointia.

Vertaisarvioitujen artikkelien lisäksi lehti tulee myös tulevaisuudessa sisältämään vertaisarvioimattomia osia kuten kirja-arvostelut, matkakertomukset ja lyhyet ajankohtaiset jutut. Vertaisarvioimattomat katsaukset ja artikkelit tutkimushankkeista, löydöistä ja kenttätöistä ovat siten jatkossakin osa lehden sisältöä. SKAS haluaa kertoa lukijoilleen tuoretta tietoa siitä, mitä kentällä tapahtuu.

Tulevaisuudessa vertaisarvioitu lehti ilmestyy kahdesti vuodessa entisen neljän numeron sijaan. Uusi vertaisarviointiprosessi hidastaa toimitustyötä ja tekee siitä työläämpää. Lehti säilyy paperisena, mutta tulevaisuudessa numerot tulevat verkkoon vuoden embargon jälkeen. Myös lehden vanhojen numeroiden digitointiprosessi on alkanut, kiitos Suomen tiedekustantajien liiton myöntämän apurahan.

Vertaisarviointiin siirryttäessä päivitetään lehden kirjoitusohjeet. Niistä kerrotaan tarkemmin lehden seuraavassa numerossa. Suomen, ruotsin ja englannin kieliset artikkelit ovat tervehdys.

Lehti kehottaa lukijoitaan tarjoamaan numerossa 1/2017 ilmestyviä vertaisarvioitavia artikkeleita julkaistavaksi. Valmiit käsikirjoitukset pyydetään toimittamaan 31.5.2017 mennessä osoitteeseen skas-lehti@skas.fi.

Lehden seuraavaan numeroon (3/2016) tarkoitettujen tekstien dead line on 15.3.2017.

TIDNINGEN SKAS FÖRNYAS

Styrelsen för Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland och redaktionen för tidningen SKAS har tillsammans beslutat att tidningen SKAS genomgår en förändring år 2017. Tidningen blir delvis en tidskrift med referentgranskade artiklar. I slutet av år 2017 utkommer nummer 1/2017 som kommer att vara det första numret av SKAS som innehåller artiklar som blivit referentgranskade.

Vid sidan av granskade artiklar kommer tidningen även i framtiden att innehålla material som inte är referentgranskade, dvs. delar såsom bokrecensioner, reserapporter och korta, aktuella texter. Icke referentgranskade översikter och artiklar kring forskningsprojekt, fynd och fältarbeten kommer således även i framtiden att utgöra en del av tidningens innehåll. SKAS vill dela ny information om vad som sker på fältet för sina läsare.

I framtiden utkommer den referentgranskade tidningen två gånger per år, istället för fyra gånger som förut. Den nya granskningsprocessen gör redaktionsarbetet långsammare och mer arbetsdrygt. Tidningen fortsätter att utkomma på papper, men i framtiden utges numren på webben efter en embargo på ett år. Även tidningens gamla nummer har börjat digitaliseras med hjälp av ett stipendium av Förbundet för vetenskapspubliserings i Finland. Då vi övergår till referentgranskning skapar vi nya direktiv för skribenter till tidningen. Vi återkommer till dessa i nästa nummer. Vi välkomnar artiklar på finska, svenska och engelska.

Tidningen uppmanar sina läsare att föreslå artiklar som kan referentgranskas och publiceras i nummer 1/2017. De klara manuskripten ombedes sändas senast 31.5.2017 till adressen skas-lehti@skas.fi.

Dead line för texter till tidningens följande tilltänkta nummer (3/2016) är 15.3.2017.

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry. on toiminut keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi vuodesta 1990 ja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja, vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua kirjallisesti seuran osoitteeseen (SKAS, c/o Arkeologia, 20014 Turun yliopisto.) tai sähköpostilla seuran puheenjohtajalle (yhteystiedot alla).

Jäsenmaksu vuonna 2017 on 24 € vuodessa, opiskelijoilta 18 € ja perheiltä 34 €. Erikseen tilattuna lehden vuosikerta on 22 €.

Osoitteenmuutoksista pyydetään ilmoittamaan seuran sihteerille (yhteystiedot alla).

Seuran kotisivut ovat osoitteessa: www.skas.fi

Puheenjohtaja:

Dos. Janne Harjula
Puh. 050-5233837
puheenjohtaja@skas.fi

Sihteeri:

Siiri Tuomenoja
Puh. 040-5828845
sihteeri@skas.fi

Varapuheenjohtaja:

Visa Immonen
visa.immonen@gmail.com

Taloudenhoitaja:

Janne Haarala
Puh. 050-3288331
taloudenhoitaja@skas.fi

Sähköpostia hallitukselle voi lähettää osoitteeseen skas-hallitus@lists.utu.fi

ISSN 1445-0334

PAINOSALAMA OY 2017